

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Privatinės teisės katedra

Algardo Martinkos,

V kurso, civilinės ir verslo teisės

studijų šakos studento

Magistro darbas

Rangovo sutartinė atsakomybė

Contractor's Contractual Liability

Vadovas: lekt. dr. Stasys Drazdauskas.

Recenzentė: doc. dr. Danguolė Bublienė.

Vilnius

2022

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe analizuojama rangovo atsakomybė kylanti sutarties pagrindu. Rangovo sutartinė atsakomybė kyla pažeidus ne tik pagrindines pareigas pagal rangos sutartį – tinkamai ir laiku neatliekant rangos darbų, bet ir pažeidus teisės aktus, o taip pat iš sutarčių teisės kylančius sutarties įgyvendinimo principus, įskaitant šalių bendradarbiavimo ir rūpestingumo pareigos pažeidimą.

Pažeidus rangos sutartį rangovui gali kilti sutartinė civilinė atsakomybė ir prievolė atlyginti nuostolius arba sumokėti netesybas. Užsakovas savo teises gali ginti ir kitais teisių gynimo būdais – reikalauti pašalinti trūkumus per protingą terminą, sumažinti darbų kainą, atlyginti trūkumų šalinimo išlaidas arba, esant aplinkybėms, nutraukti sutartį ir reikalauti nuostolių atlyginimo.

Pagrindiniai žodžiai: rangovas, užsakovas, rangos sutartis, žala, nuostoliai, netesybos, atsakomybė.

ANNOTATION AND KEY WORDS

This work analyzes the responsibility of the contractor arising on the basis of the contract. The contractor's contractual liability arises in case of violation not only of the main obligations under the contract – without properly and timely performance of the contract works, but also in case of violation of the legislation, as well as the principles of the implementation of the contract arising from contract law, including violations of cooperation and care.

In case of breach of the contract, the contractor may be subject to contractual civil liability and an obligation to compensate for losses or to pay penalties. The client can also defend his rights by other means of redress – to demand the elimination of defects within a reasonable time limit, to reduce the cost of works, to compensate for the costs of elimination of defects or, in the other circumstances, to terminate the contract and to demand compensation for damages.

Key words: contractor, customer, contract, damage, loss, penalties, liability.

Turinys

IŽANGA.....	3
1. RANGOS TEISINIAI SANTYKIAI.....	7
1.1. Rangos sutarties samprata	7
1.2. Rangos sutartį kvalifikuojantys požymiai	10
1.3. Esminės rangos sutarties sąlygos	13
1.4. Atskirų rangos sutarčių ypatumai.....	15
1.4.1. Vartojimo ranga	15
1.4.2. Statybos ranga.....	18
1.4.3. Projektavimo ir tyrinėjimo darbų ranga.....	24
1.4.4. Rangos darbai, finansuojami iš valstybės ar savivaldybių biudžeto.....	27
2. RANGOVO SUTARTINĖ CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ.....	28
2.1. Civilinės atsakomybės samprata	29
2.2. Civilinės atsakomybės kilimo sąlygos	32
2.2.1. Neteisėti veiksmai.....	32
2.2.2. Kaltė.....	33
2.2.3. Priežastinis ryšys.....	35
2.2.4. Žala ir nuostoliai	37
3. PAGRINDINIAI RANGOVO SUTARTINĖS ATSAKOMYBĖS KILIMO ATVEJAI.....	41
3.1. Rangovo sutartinės atsakomybės kilimas pažeidus bendrąją rūpestingumo pareigą.....	41
3.2. Darbų atlikimo terminų pažeidimas	44
3.3. Darbų kokybės pažeidimas.....	50
3.4. Darbų perdavimo priėmimo akto reikšmė sutartinės atsakomybės kilimui	56
3.5. Rangovo sutartinė atsakomybė esant subrangos teisiniams santykiams.....	59
IŠVADOS	63
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	65
SANTRAUKA	71
SUMMARY	73

IŽANGA

Rangos sutarčių teisiniai santykiai užima labai svarbią vietą tiek sutarčių, tiek prievolinėje teisėje. Lietuvos ekonomikos augimas, gyventojų pajamų didėjimas sudarė prielaidas intensyviau plėstis atskiroms ūkio šakoms. Pastarųjų metų tendencijos rodo, kad ypatingai sparčiai plečiasi gyvenamųjų namų, biurų statybos rinka, kurio nesustabdė net Covid – 19 pandemija. Remiantis Lietuvos Respublikos statistikos departamento duomenimis, nuo 2010 iki 2020 metų baigtų statyti būstų skaičius Lietuvoje išaugo daugiau nei 10 kartų – nuo 600 vienetų 2010 metais iki beveik 6000 vienetų 2020 metais¹. Panaši situacija susiklostė ir komercinių bei kitų patalpų statybos rinkoje. Vykdomi statybos mastai lemia ne tik statybos rangos, bet ir projektavimo rangos, vartojimo statybos ir kitų rangos rūšių sutarčių gausą.

Statybos rangos sutartys yra viena iš rangos sutarčių rūšių, tačiau statybos ekonominio sektoriaus didėjimas turbūt geriausiai atspindi bendrą rangos sutarčių didėjimą ir šių sutarčių reikšmę visuomenei. Būsto statybos rangos sutartis, automobilio remonto rangos sutartis, baldų gamybos rangos sutartis, internetinio tinklapio kūrimo rangos sutartis – tai tik nedaugelis sferų, kuriose asmenų santykius reguliuoja rangos sutartys. Sklandus rangos sutarties įgyvendinimas priklauso nuo to, kaip šalys sugeba aiškiai apibrėžti rangos sutarties dalyką, kaip sugeba identifikuoti rizikas, kylančias iš rangos sutarties, kokias pareigas ir teises nusistato subjektai rangos sutartyse ir kokios teisės ir pareigos kyla šalims, jei, pavyzdžiui, rangos sutartis kvalifikuojama kaip vartojimo rangos sutartis.

Ši nagrinėjama tema aktuali keletu aspektų: analizuojant teisės doktriną pastebėtina, kad skirtingi autoriai savo darbuose nurodo skirtingus rangos kvalifikavimo požymius ir rangos sutarties esminius požymius. Vadinasi, teisės doktrinoje egzistuoja iki šiol diskutuojama, koks yra baigtinis rangos sutarties kvalifikavimo požymių baigtinis sąrašas. Kita problema, kuri aiškiai identifikuojama teismuose – sutartinės civilinės atsakomybės (įskaitant ir rangos) atskyrimas nuo deliktinės civilinės atsakomybės. Yra atvejų, kada Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pakeičia pirmos ir apeliacinės teismų instancijų nutartis dėl sutarties kvalifikavimo ir tuo būdu byla grąžinama nagrinėti žemesnės instancijos teismui. Tai rodo, kad egzistuoja daug aplinkybių, kurios apsprendžia, koku pagrindu kilo žala - sutarties ar

¹ Oficialiosios statistikos portalo duomenimis. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/>

delikto. Svarbu ir rangovo sutartinės atsakomybės apimtis, bei teisės ir pareigos, kylančios iš bendrųjų sutartinės teisės normų.

Kitas svarbus aspektas – rangovo sutartinės atsakomybės kilimas, kada rangovas pažeidžia ne tik iš sutarties kylančias pareigas, bet pažeidžia bendruosius teisės, įskaitant sutarčių teisės, principus – bendradarbiavimo pareigą, rūpestingumo pareigą ar iš civilinio kodekso (toliau CK) kylančią numanomumo pareigą – kaip sutarties šalims galimybę išvengti didesnių nuostolių ateity – rangovui, įsivertinti rizikas, ar darbo rezultatas bus atliktas laiku ir ar dėl vėlavimų jis nepraras prasmės užsakovui, o užsakovui įvertinti rangovo galimybes atlikti darbą ne tik prieš sutarties sudarymą, bet ir sutarties vykdymo metu. Darbe bus palygintos iš rangos sutarties kylančios subjektų teisės, kada vieni subjektai vadovaujasi bendrosiomis teisės normomis, kiti – iš viešųjų pirkimų teisės kylančiomis teisės normomis. Darbo autoriaus manymu, rangovo ir užsakovo santykius būtų galima sureguliuoti ir naudojant Viešųjų pirkimų įstatyme numatytą kvalifikaciją tiekėjams, nustatant dispozityvią pareigą užsakovui vadovautis specialiaisiais kvalifikacijos reikalavimais rangovui.

Darbo tikslas. Šio darbo tikslas yra atskleisti pagrindines rangovo sutartinės atsakomybės kilimo priežastis nacionalinėje sutarčių teisėje bei sutartinės atsakomybės taikymo ypatumus Lietuvos teismų praktikoje. Pateikti pagrindinių rangovo sutartinės atsakomybės kilimo atvejų analizę, išskiriant aktualiausias sutartinės atsakomybės kilimo problemas atskiroms rangos rūšims. Pateikti praktinius rangovo ir užsakovo sutartinių santykių reguliavimo pasiūlymus.

Darbo uždaviniai.

1. Atskleisti rangos sutarties sampratą, rangos sutarties kvalifikavimo aspektus, remiantis teisės doktrina ir Lietuvos Respublikos teismų praktika;
2. Išanalizuoti atskiras rangos sutarčių rūšis, atskleisti jų panašumus ir skirtumus;
3. Išanalizuoti rangovo civilinės atsakomybės kilimo sąlygas bei paaiškinti jos konkurencijos su deliktine atsakomybe ypatumus;
4. Identifikuoti dažniausiai kylančius rangovo sutartinės atsakomybės atvejus ir juos išanalizuoti;

5. Atskleisti teisės principų: bendradarbiavimo pareigos, rūpestingumo pareigos ir numanomumo pažeidimo svarbą rangovo sutartinės atsakomybės kilimui;
6. Atskleisti darbų perdavimo priėmimo akto reikšmę rangovo sutartinės atsakomybės kilimui;
7. Pateikti praktinius pasiūlymus sutartinės rangovo atsakomybės taikymo klausimais.

Darbo objektas. Šio darbo objektas yra rangovo sutartinės atsakomybės institutas, jos kilimo priežastys ir pasireiškimas atskirose rangos sutartyse. Siekiant visapusiškai išnagrinėti temą, darbo pirmoje dalyje bus nagrinėjamos atskiros rangos sutarties rūšys, akcentuojant pagrindines aplinkybes, kurios sąlygoja rangovo sutartinės atsakomybės kilimą. Darbe išskiriama sutartinė civilinė atsakomybė, kaip viena iš galimų rangovo sutartinės atsakomybės rūšių, einančių greta kitų rangovo sutartinės atsakomybės formų. Didelis dėmesys darbe skiriamas teismų praktikai² bei teisės doktrinai nagrinėjamu klausimu.

Tyrimo metodai. Siekiant nustatyto darbo tikslo, bus atlikta teisės doktrinos, Lietuvos Respublikos teisės aktų, reglamentuojančių atskiras rangos sutarties rūšis ir teismų praktikos analizė. Darbe bus naudoti ir taikyti sisteminis - analitinis, loginis ir teleologinis tyrimo metodai, padėsiantys atskleisti darbo esmę.

1. Sisteminio – analitinio metodo pagalba bus atskleista rangos sutarties esmė, rangovo sutartinės atsakomybės kilimo priežastys, analizuojamas teisinis rangos ir rangovo sutartinės atsakomybės reglamentavimas. Šio metodo pagalba bus analizuojama teismų praktika, akcentuojant teismų praktikos tęstinumą, išskiriant pagrindinius argumentus, kuriais remiantis teismai vykdo teisinį ginčų, kylančių rangovo sutartinės atsakomybės pagrindu, reguliavimą.
2. Loginio metodo pagalba bus aiškinamos sąvokos, apibrėžimai, o taip pat daromos išvados nagrinėjama klausimais.
3. Teleologinis tyrimo metodas bus naudojamas siekiant atskleisti teisės aktų leidėjų tikslą, kurio buvo siekiama leidžiant įstatymus, reglamentuojančius rangovo ir užsakovo teises ir pareigas rangos sutartyje.

² Darbe Lietuvos Aukščiausiasis Teismas atskirais atvejais vadinamas kasaciniu teismu.

Darbo originalumas. Darbų, analizuojančių rangovo sutartinę atsakomybę Lietuvos teisės doktrinoje yra mažai. Daugiau dėmesio yra skiriama civilinės ir deliktinės atsakomybės klausimams, tačiau rangovo teisių ir pareigų, kylančių iš rangos sutarties išsamiau niekas nenagrinėjo. Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2021 metais³ pradėjo formuoti naują praktiką dėl sutartinės ir deliktinės atsakomybės atirbojimo bendrosios rūpestingumo pareigos pažeidimo atveju, tuo iš dalies keisdamas požiūrį į sutartinės atsakomybės kilimo priežastis. Darbe bus naudojama aktualiausia kasacinio teismo praktika, parodant jos tęstinumą, bet kartu ir akcentuojant naujus argumentus, kuriuos iškelia Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Darbe bus remiamasi teisės doktrina – teisės mokslininkų disertacijomis, straipsniais, monografijomis, juos lyginant su teismų praktika ir taip atskleidžiant aktualias rangovo sutartinės atsakomybės kilimo problemas. Darbe bus analizuojama rangovo sutartinė atsakomybė ir galimybė užsakovui nutraukti sutartį dėl rangos sutarties dalyko prasmės praradimo ir numatomo sutarties pažeidimo atvejais. Šis aspektas teisės doktrinoje mažai nagrinėtas. Taip pat darbe pateikiami pasiūlymai, kaip tobulinti rangovo atsakomybės teisinį reguliavimą.

Teisės šaltiniai. Darbe apžvelgiamos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, analizuojami teismo sprendimai nagrinėjamu klausimu. Darbe remiamasi S. Drazdausko, E. Ivanauskienės daktaro disertacijomis, L. Didžiulio, V. Mizaro, R. Cibulskienės, S. Mitkaus, E. Klimo, V. Jurgaičio straipsniais, kurie nagrinėjo tiek su bendrosios sutarčių teisės klausimus, tiek analizavo su rangos santykiais susijusias problemas. Atskirų rangos sutarčių rūšių klasifikavimui išsamiai atskleisti naudojamos D. Ambrasienės (autorių kolektyvas), D. Bublienės, V. Mikelėno, S. Mitkaus, V. Mizaro ir kitų autorių vadovėliai ir monografijos. Taip pat dėmesys skirtas tarptautinio pobūdžio dokumentams – CISG7 bei soft law instrumentų: UNIDROIT tarptautinių komercinių sutarčių teisės principų, Europos sutarčių teisės principų apžvalgai.

³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. kovo 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-44-313/2021

1. RANGOS TEISINIAI SANTYKIAI

1.1. Rangos sutarties samprata

Siekiant išsamiai ir tinkamai išnagrinėti darbo temą, pirmoje darbo dalyje bus atskleista rangos sutarties samprata, šios sutarties dalykas, rangos sutartį kvalifikuojantys požymiai.

Rangos sutartį savo teisinėje sistemoje naudojo senovės romėnai. Kaip nurodo I. Nekrošius (Nekrošius *et al.*, 1999, p. 29-30) romėnai buvo išskyrę daiktų nuomos, darbo jėgos samdos ir rangos (*locatio operis faciendi*) sutartis. Pagal rangos sutartį viena šalis įsipareigodavo pasiekti sutartyje nustatytą rezultatą, kita šalis – apmokėti už pasiektą rezultatą. Darbus vykdavo rangovas, panaudodamas savo medžiagas ir prisiimdamas visas su sutarties įvykdymu susijusias rizikas (pavyzdžiui – nustatytu laiku pastatyti tvirtą namą). Užsakovas įsipareigodavo sumokėti už darbo rezultatą. Pažymėtina, kad senovės romėnai atlygintinai rangos sutarčiai priskirdavo tik fiziniu darbu pasiektus rezultatus, o proto pastangomis pasiekiamas rezultatas buvo priskiriamas darbo jėgos samdos sutartims, iš kurių kilo paslaugų ir darbo sutartys.

Kaip matome iš pateikto, rangos sutartis visada ėjo greta paslaugų sutarties, kai kuriose teisinėse sistemose jų giminingumas išlikęs iki šių dienų, tačiau kontinentinės Europos teisinėse sistemose, kurioms priskiriama ir Lietuva, rangos sutartis „laikoma savarankiška specifine sutartimi, kuriai įstatymai numato pagrindinius reikalavimus“ (Stanislovaitis, 2005, p. 212).

Rangos sutartis sudaroma remiantis sutarčių teisės normomis, principais, o vadovaujantis vienu iš šių principų - sutarties laisvės principu, šalys išreiškia suderintą valią laisvai sudaryti sutartį, bei savo nuožiūra nustato tarpusavio teises ir pareigas (CK 6.156 str. 1 d.). Sutarties laisvės principas kildinamas iš Lietuvos Respublikos Konstitucijos 46 straipsnio – „Tautos ūkis ir darbas“ - 1 dalies, „Lietuvos ūkis grindžiamas privačios nuosavybės teise, asmens ūkinės veiklos laisve ir iniciatyva“. Būtent asmens ūkinės veiklos laisvės ir iniciatyvos pagrindu ir kyla ekonominės sutartys ir susitarimai. Ūkinės veiklos laisvės sąvoką ne kartą yra akcentavęs ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas: „Ūkinės veiklos laisvė reiškia teisę laisvai pasirinkti užsiėmimą ir gyvenamąją vietą, teisę į sutarčių sudarymo laisvę, į konkurencijos laisvę, ūkinės veiklos subjektų lygiateisiškumą, laisvę ūkinei veiklai priimti reikalingus sprendimus bei keisti veiklos pobūdį, kartu laisvę steigti, pertvarkyti, likviduoti ūkio subjektus, laisvę asmeniui, užsiimančiam ūkine veikla, laisvai patekti į atitinkamą rinką ir iš jos pasitraukti, laisvę verstis bet kokia įstatymų

neuždrausta ūkine veikla, laisvę įgyvendinti įvairius asmens siekius ir kita“ (*inter alia* Konstitucinio Teismo 1999 m. kovo 4 d., 2002 m. kovo 14 d., 2005 m. gegužės 13 d. nutarimai).

Galime teigti, kad šalys suderinta valia ir vadovaujantis sutarties laisvės principu sudaro rangos sutartį dėl tam tikro darbo atlikimo ir rezultato perdavimo, sutartimi susikuria teisės ir pareigos bei pasiskirsto su sutarties įgyvendinimu susijusias rizikas (jas pasiskirsto bendru sutarimu arba jos deleguotos sutarties šalims teisės aktais). Pagrindinis teisės šaltinis, reglamentuojantis rangos teisinius santykius yra Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Atskiros rangos rūšys yra papildomai reguliuojamos kitų teisės aktų, pavyzdžiui, statybos rangos vykdymui labai svarbus yra Lietuvos Respublikos statybos įstatymas ir kt.

CK XXXIII skyriuje „Ranga“, 6.644 str. 1 d. apibrėžta rangos sutartis – „Rangos sutartimi viena šalis (rangovas) įsipareigoja atlikti tam tikrą darbą savo rizika pagal kitos šalies (užsakovo) užduotį ir perduoti šio darbo rezultatą užsakovui, o užsakovas įsipareigoja atliktą darbą priimti ir už jį sumokėti“.

CK rangos sutartį apibrėžia kaip dvišalę sutartį (pagal CK 6.644 str. 1 d. – sutartį sudaro rangovas ir užsakovas – sutarties šalys, pagal CK 6.672 str. 1 d. – vartojimo rangos sutartį sudaro rangovas (verslininkas) ir užsakovas (vartotojas), pagal CK 6.681 str. 1 d. – statybos rangos sutartį sudaro rangovas (statytojas) ir užsakovas (statybos darbų užsakytojas), pagal CK 6.700 str. 1 d. – sutartį sudaro rangovas (projektuotojas, tyrinėtojas) ir užsakovas). Tuo pagrindu kyla priešpriešinės teisės ir pareigos sutarties šalims – rangovui atlikti tam tikrą darbą ir perduoti darbo rezultatą, užsakovui – priimti darbo rezultatą ir už jį sumokėti. Kasacinis teismas savo praktikoje akcentuoja, kad „pagrindinės prievolės, sudarančios (statybos) rangos sutarties dalyką, – rangovo pareigos atlikti darbą ir perduoti jo rezultatą ir priešpriešinės užsakovo pareigos priimti atliktų darbų rezultatą ir sumokėti už jį sutartą kainą (CK 6.644 str. 1 d., 6.681 str. 1 d.). Užsakovo pareigos sumokėti už darbą atsiradimas paprastai yra siejamas su darbų rezultato perdavimu ir priėmimu (CK 6.655 str. 1 d.), nors rangos sutarties šalys turi teisę susitarti kitaip“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. sausio 16 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-127-219/2020). Teismo sprendimuose akcentuojamas ir rangos sutarties šalių priešpriešinis teisių ir pareigų pobūdis: „Rangos sutarties šalių teisės ir pareigos turi priešpriešinį pobūdį. Vienos rangos sutarties šalies teisės atitinka kitos šalies pareigas. Tik savo pareigas pagal sutartį įvykdžiusi šalis gali reikalauti iš kitos sutarties šalies atitinkamo pareigų vykdymo. Jeigu rangovas savo pareigas įvykdo netinkamai, užsakovas turi teisę atitinkamai nevykdyti savo pareigos

priimti darbą ir už jį sumokėti, ir priešingai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-197-469/2020).

Rangos sutartis priskiriama konsensualinėms⁴ sutartims – sutarčiai sudaryti reikalingas šalių valios sutapimas ir jos suderinimas, atskleidžiant jos turinį: “esmine aplinkybe laikytina ne tai, kokia forma šalis išreiškė valią, o tai, ar iš tikrųjų buvo atskleistas tos valios turinys ir pasiekta būtina sutarties sudarymo sąlyga – šalių susitarimas“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. rugsėjo 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-318-469/2018). Sutarties sąlygos yra nustatomos šalių susitarimu, „tačiau tam, kad rangos sutartis būtų laikoma sudaryta, šalys turi susitarti dėl esminių jos sąlygų, tai yra – dėl sutarties dalyko“ (Ambrasienė *et al.*, 2004, p. 421). Šalių valios suderinimas per įsipareigojimus išreikštas CK 6.644 str. 1 d, 6.672 str. 1 d., 6.681 str. 1 d., 6.700 str. 1 d. Atkreiptinas dėmesys, kad „(...)valstybių teisė būtinai sutarties elementais laiko šalių veiksnumą (capacity) ir šalių susitarimą (agreement), išreikštą akceptu ir oferta (Mikelėnas, 1996, p. 96). Vadinasi, rangos sutartis - suderintos rangos šalių (rangovo ir užsakovo) valios išraiška, o sutarties elementai, kurių pakanka, kad rangos sutartis galėtų yra veiksmių šalių susitarimas, kartais, įstatymų numatytais atvejais - ir sutarties forma (CK 6.159 str.).

Kitas rangos sutartį charakterizuojantis bruožas yra atlygintinumas. Rangos sutartis yra atlygintinė - užsakovas turi pareigą sumokėti už rangovo pagal jo užsakymą pagamintą darbo rezultatą (CK 6.644 str. 1 d. nustatyta - „užsakovas įsipareigoja (...) už jį sumokėti“, 6.653 str. 1 d – „rangos sutartyje nurodoma darbų kaina“, 6.672 str. 1 d. – „(...) ir už jį sumokėti“ ir kt.). Už rangos sutarties įvykdymą viena šios sutarties šalis gauna iš kitos šalies sutartą priešpriešinį turtinio pobūdžio patenkinimą, todėl galima pagrįstai tvirtinti, jog rangos sutartis yra atlygintinio pobūdžio. Tačiau atlygintinumas ne visada yra rangos sutartį kvalifikuojantis požymis. Jei šalys susitartų sudaryti rangos sutartį ir darbų kaina būtų lygi nuliui, manytina, kad ši sutartis vis tiek būtų kvalifikuojama kaip rangos sutartis.

Vadovaujantis teisės doktrina, teismų praktika bei teisės aktais galime išskirti pagrindinius rangos sutartį apibūdinančius aspektus:

- 1) rangovas darbus vykdo pagal užsakovo užsakymą;
- 2) rangovas užsakovui įsipareigoja sukurti naują daiktą arba perdirbti jau esantį;

⁴ Konsensualinė - tai sutartis, kurios šalių teisės ir pareigos atsiranda nuo šalių susitarimo momento, o ne nuo tam tikro veiksmo atlikimo momento. Rangos, kaip vienos iš konsensualinių sutarčių sudarymas ir šios sutarties įvykdymas niekada nesutampa.

3) pagal rangos sutartį rangovo sukurtas daiktas iki šio daikto perdavimo užsakovui yra rangovo nuosavybė;

4) rangovas savarankiškai (nepriklausomai nuo užsakovo, jei sutartyje nenumatyta kitaip) renkasi darbų atlikimo būdus ir priemones;

5) rangovas įsipareigoja atlikti darbus savo rizika;

6) rangovas už darbų atlikimą (daiktą) gauna atlygį iš užsakovo.

„Rangos sutartis priklauso sutarčių grupei dėl darbų atlikimo ir šia sutartimi reguliuojamas gamybinės veiklos procesas. Pasibaigus šiam procesui sukuriama tam tikras materialus rezultatas, kuris perduodamas užsakovui (Mitkus, 2009, p. 36).

1.2. Rangos sutartį kvalifikuojantys požymiai

Vienas iš svarbiausių aspektų sutarčių teisėje yra sutarties kvalifikavimas. „Sutarties kvalifikavimas – tai faktinių aplinkybių teisinis įvertinimas, siekiant parinkti konkrečią teisės normą, atitinkančią faktinę situaciją“ (Mitkus, 2009, p. 36).

1. Sutarties tikslas. CK 6.645 straipsnio 1 dalyje apibrėžtas rangos sutarties dalykas – rangos sutarties sudarymo tikslas - pagaminti arba perduoti tam tikrą darbo rezultatą arba atlikti kitokius darbus, kurių metu sukurtas rezultatas perduodamas užsakovui. Sutarties tikslą, remiantis CK, galime apibrėžti kaip „rezultato sukūrimą“ (CK 6.644 str. 1 d., 6.645 str. 1 d.). Dažnai tai materialus dalykas – pastatytas namas, atlikti brėžiniai ir kt. Rangos sutarties dalyką sudaro du elementai – tai prievolė atlikti tam tikrą darbą ir prievolė perduoti šio darbo rezultatą užsakovui. Kaip pažymi Lietuvos Aukščiausias Teismas „rangos sutarties dalykas yra tam tikro darbo rezultatas, turintis materialią išraišką. Tai gali būti naujo daikto sukūrimas arba naujų savybių jau esančiam daiktui suteikimas (remontas, patobulinimas ir kt.) (...) rangos sutarties dalykas yra esminė sutarties sąlyga“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. birželio 29 d. nutarimas civilinėje byloje Nr. e3K-3-334-684/2016). „Rangos darbai gali būti ne tik sukuriama naujas daiktas, pvz., statinys, bet ir suteikiamos naujos savybės jau sukurtam daiktui (remontas, patobulinimas ir kt.)“ (Jurkevičius *et al*, 2015, p. 208).

Analizuojant CK 6.644 str. 1 d. - „ir perduoti šio darbo rezultatą“ matome, kad šiame straipsnyje nėra minimas rezultato materialumas. Vadinasi, tiek analizuojant šią kodekso normą, tiek vadovaudamiesi teismų praktika, teisės doktrina (Mizaras ir kt.),

galime daryti išvadą, kad rangos darbo rezultatas nebūtinai turi būti materialios išraiškos. Darbo autoriaus nuomone, darbo rezultato išraiška nėra svarbi kvalifikuojant rangos sutartį, o esminis šios sutarties požymis – darbo rezultato galimumas perduoti užsakovui ir užsakovo galimybė įvertinti darbo rezultatą bei jį priimti. Teisės doktrinoje V. Mikelėnas laikosi nuomonės, kad „tikrasis prievolės dalykas yra ne tiek konkretus turtas, kiek skolininko veiksmai, kuriuos jis privalo atlikti (Mikelėnas, 2002, p. 47). Šiuo atveju, konkretų daiktą, dėl kurio buvo susitarta rangos sutartyje galima laikyti prievolės įvykdymo objektu, o prievolės dalyku – šalies veiksmus. Panašios nuomonės laikosi ir S. Mitkus - „Statybos rangos sutarties dalykas yra rangovo pareiga pastatyti statinį ar atlikti kitus statybos darbus bei perduoti juos užsakovui, o sutarties turinys – užsakovo ir rangovo pareigos ir teisės statybos procese (Mitkus, 2009, p. 41).

Sistemiškai analizuojant CK 6.3 str. 4 d. ir CK 6.644 str. 1 d. galime teigti, kad sutartyje nurodytam rangos sutarties dalykui būtinas pakankamas apibrėžtumas, kuris leistų jį identifikuoti, o taip pat įmanomumas, kad numatyta užduotis būtų įmanoma įvykdyti. Kad bet kuri prievolė galiotų (taip pat ir iš rangos sutarties kylanti) jos dalykas turi atitikti CK 6.3 str. keliamus apibrėžtumo, teisėtumo ir įmanomumo reikalavimus: prievolės dalykas turi būti ne tik pakankamai tiksliai apibrėžtas, bet ir rangos sutarties dalykas negali būti susijęs su neteisėtais veiksmais, prieštarauti imperatyvioms įstatymo normoms ir viešajai tvarkai bei gerai moralei. Įmanomumas – negaliojantis šalių susitarimas gali būti dėl to, kad fiziškai ar teisiškai jis negali būti įvykdytas (*impossibillium nulla obligatio est*). Paminėtinas „santykinis prievolės įvykdymo negalėjimas“, kada prievolė gali būti įvykdyta, bet dėl rangovo gebėjimų stokos (rangovui trūksta kvalifikacijos atlikti darbą ar blogai paskaičiuotas darbo atlikimo biudžetas) to darbo atlikti negali tik konkretus rangovas.

2. Atsakomybė už rezultato pasiekimą. Darbo rezultatas rangos sutarties vykdymo metu yra gaunamas rangovui atliekant užsakymą „savo rizika“ (CK 6.645 str. 3 d., 6.649 str. 1 d. 2 p.). Vadinasi, jei užsakovas ir rangovas nesusitarė kitaip, užsakovas darbų atlikimo būdą, priemones, medžiagas pasirenka pats. Iš to rangovui kyla ir visų rangos sutarties įgyvendinimo rizikų suvaldymo atsakomybė. Atsitiktinai žuvus rangos sutarties dalykui – rangovas negali gauti sutarto atlyginimo. Tačiau, sąvokos „savo rizika“ negalima suprasti kaip darbo atlikimo nebendradarbiaujant su užsakovu. Darbo autoriaus manymu, būtent iš rizikų suvaldymo atsakomybės rangovui kyla pirminė bendradarbiavimo su kita sutarties šalimi pareiga.

3. Savarankiškumas. Rangovas, siekdamas atlikti užsakymą, darbus „atlieka savarankiškai“ (CK 6. 645 str. 3 d.). Darbų atlikimo savarankiškumas apima tiek atvejus, kada visus darbus rangovas atlieka pats, tiek atvejus, kada rangovas sudaro sutartį atskiriems darbams atlikti su kitais rangovais, taip tapdamas generaliniu rangovu. Šiuo atveju, savarankiškumo sąvoka apima ir tai, kad rangovas tampa atsakingu už subrangovų veiksmus prieš užsakovą ir pasilieka atsakomybę už galutinį rezultatą. Rangos sutartis gali drausti samdyti subrangovus, tokiu atveju visus darbus turės atlikti pats rangovas.

4. Pavaldumo ir priklausomumo nebuvimas. Kaip numato CK, (tas faktas, daugelio autorių nuomonę, rangos sutartį skiria nuo darbo sutarčių) – rangovo ir užsakovo nesieja pavaldumo ir priklausomumo santykiai, išskyrus sutartyje numatytus atvejus. Tačiau, pavaldumas nereiškia, kad šalys, įgyvendindamos sutartį, neturi bendradarbiauti ar neturi prievolės keistis informacija. CK 6.645 str. 3 d. net nustato pareigą rangovui jau iki sutarties sudarymo suteikti užsakovui visą reikiamą informaciją, susijusią su darbų atlikimu. Iš to galima teigti, kad užsakovas jau prieš pasirašant sutartį turi turėti visą reikiamą informaciją apie užsakymo vykdymą, įskaitant ir naudojamas medžiagas bei užsakymo įvykdymo terminus, t. y. turi gauti visą reikiamą informaciją iš rangovo, kuri leistų įsitikinti, kad užsakymas bus atliktas laiku ir kokybiškai. Vadinasi, informacijos pasikeitimo prieš pasirašant sutartį būtinumas ir pastovaus bendradarbiavimo būtinybė rodo, kad rangos sutarties dalykas visada yra individualaus pobūdžio.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodo šiuos pagrindinius rangos sutartį kvalifikuojančius požymius: „rangos sutarties tikslas yra gauti tam tikrą darbo rezultatą, darbo rezultatas yra gaunamas rangovui dirbant savo rizika, rangovas, siekdamas tam tikro rezultato darbą atlieka savarankiškai“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-110/2013).

Darytina išvada, kad darbo rezultato išraiška nėra svarbi kvalifikuojant rangos sutartį, o esminis šios sutarties požymis – darbo rezultato galimumas perduoti užsakovui ir užsakovo galimybė įvertinti darbo rezultatą bei jį priimti. Bendradarbiavimo pareiga užsakovui kyla remiantis CK 6.645 str. 3 d. - iš pareigos suvaldyti su rangos sutarties įgyvendinimu susijusias rizikas.

1.3. Esminės rangos sutarties sąlygos

Sutartinė rangovo atsakomybė kyla iš galiojančios rangos sutarties. Viena iš sąlygų, kuriai esant sutartis pripažįstama galiojančia yra esminių sutarties sąlygų buvimas sutartyje. Šalims nesuderinus esminių sutarties sąlygų sutartis yra laikoma negaliojanti ir jos pagrindu nekyla sutartinė atsakomybė. Esminė rangos sutarties sąlyga - tai aiškus, įgyvendinamas sutarties dalykas. Jo materialinė išraiška nėra esminė sąlyga, tačiau jis visada yra individualaus pobūdžio, aiškiai apibrėžiamas, jį turi būti įmanoma perduoti užsakovui, o užsakovas turi turėti galimybę įvertinti jo kokybę ar atitikimą užsakymo esmei. Sutarties dalykas yra vienas iš skiriamųjų bruožų, kurie skiria rangos ir, pavyzdžiui, paslaugų sutartis – rangos sutartyje dalykas yra rezultatas, o paslaugų sutartyje – pačios paslaugos tiekimas, jos profesionalus įgyvendinimas.

Kitu rangos sutarties esmiu dalyku yra laikomas darbų atlikimo terminas. CK 6.652 str. 1 d. nustato, kad „rangos sutartyje nustatoma darbų pradžia ir pabaiga“. Kodekse nenurodyta, kad šalys „gali“ nustatyti darbų pradžią ir pabaigą. Remiantis sutarčių teise, šalys darbų atlikimo terminą gali sutarti laikyti esmine sutarties sąlyga, kurią pažeidus galimas sutarties nutraukimas. CK 6.652 str. 2 d. numato rangovui atsakomybę tiek už darbų pradžios termino pažeidimą, tiek už darbų pabaigos termino pažeidimą, o to pačio straipsnio 4 d. numato galimybę užsakovui atsisakyti priimti darbą pagal sutartį, jei prievolės įvykdymas užsakovui prarado prasmę. Vadina, sutarties vykdymo terminai – pradžia ir pabaiga laikomi esmine rangos sutarties sąlyga. Tokios nuomonės laikosi ir teisės doktriną formuojantys mokslininkai: „esmine rangos sutarties sąlyga laikomas ir šalių susitarimas dėl įvykdymo terminų (Ambrasienė *et al.*, 2004, p. 421). Šalys gali nusistatyti ir tarpinius darbų atlikimo terminus – kaip papildomą kontrolės mechanizmą galutiniam terminui įgyvendinti.

Rangos darbų kaina. CK 6.663 str. 1 d. nurodyta, kad „rangos sutartyje nurodoma darbų kaina arba jos apskaičiavimo būdas ir kriterijai“. CK taip pat numatyta, kad jei rangos sutartyje kaina nenurodyta, ji yra apskaičiuojama pagal šio kodekso 6.198 straipsnyje nurodytas taisykles. Vadina, tiksli darbu kaina nėra rangos sutarties esminė sąlyga – šalys sutartyje turi nurodyti arba sutarties kainą, arba jos apskaičiavimo būdus. Kasacinis teismas tai vadina atlygintinumu. „Rangos ar paslaugų sutarties esminės sąlygos - susitarimas dėl užduoties, kurią turės įvykdyti viena sutarties šalis, ir atlygintinumas – kitos sutarties šalies įsipareigojimas sumokėti už atliktus darbus (suteiktas paslaugas). Iš sutarties šalies įsipareigojimo atlikti tam tikrą užduotį (įvykdyti užsakymą) tiesiogiai išplaukia ir jos

atsakomybė už darbų rezultatą (tinkamą jo kokybę)“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 23 d. nutarimas byloje Nr. 3K-3-451-695/2018). Tačiau, šalys gali susitarti, kad kaina yra esminė sutarties sąlyga. Jei šalys sutars, kad kaina laikoma esmine sutarties sąlyga, iki to laiko rangos sutartis bus laikoma negaliojančia. Tokios pozicijos laikosi ir kasacinis teismas – „tokiais veiksmais šalys laikė kainą esmine sutarties sąlyga ir reikalavo dėl jos susitarti, ir tik tada sutartis būtų laikoma sudaryta (CK 6.162 str. 2 d.). Sutarties šalių susiklostę tarpusavio santykiai ir derybos dėl kainos bei įstatyme reglamentuojami šalių santykiai lemia tai, kad kaina laikytina esmine vartojimo rangos sutarties sąlyga, dėl kurios nesusitarus sutartis buvo nesudaryta ir neįsigaliojo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. birželio 26 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-299/2009). Tačiau, kaina yra esminė sutarties sąlyga atskirose rangos sutartyse. Pavyzdžiui – rangos darbai, finansuojami iš valstybės ar savivaldybių biudžetų ir atrenkant tiekėją sudaryti rangos sutartį yra skelbiamas viešasis pirkimas. Tokiu atveju, tiek pirkimo dalykas, tiek kaina yra nekeičiami ir laikomi esminėmis sutarties sąlygomis. Vartojimo rangos sutartyse kaina taip pat laikoma esmine sutarties sąlyga – „viena iš vartojimo rangos sutarčių būtinųjų sąlygų yra darbų kaina ir apmokėjimas (CK 6.676 straipsnis)“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. birželio 26 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-299/2009). Teisės doktrinoje panašios nuomonės laikosi ir Dangutė Ambrasienė „sutarties kaina nelaikoma esmine rangos sutarties sąlyga, išskyrus kai kurias rangos sutarties rūšis – statybos rangą arba rangos darbus, finansuojamus iš valstybės ar savivaldybės biudžeto“ (Ambrasienė et al, 2004, p. 421).

Taigi, remiantis teisės doktrina, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, darytina išvada, kad rangos sutartį kvalifikuojantys požymiai yra tikslas - individualaus darbo rezultatas, dažniausiai turintis materialią išraišką ir esantis individualaus pobūdžio, darbo rezultatas gaunamas rangovui dirbant savo rizika ir savarankiškai. Rangos sutarties dalykas yra prievolė atlikti tam tikrą šalių sutartą darbą ir perduoti darbo rezultatą užsakovui. Priešpriešinė pareiga užsakovui – priimti darbą (rezultatą) ir už jį atsiskaityti. Rangovas darbą atlieka savo rizika, savarankiškai ir nesant pavaldumo tarp rangovo ir užsakovo. Esminės rangos sutarties sąlygos yra sutarties dalykas, dėl kurio šalys susitaria, darbų atlikimo terminai ir kaina arba kainos paskaičiavimo metodika. Atskiroms rangos sutartims galioja skirtingas esminių sutarties sąlygų apibrėžimas, taip pat, dėl esminių sutarties sąlygų gali sutarti šalys. Šalims nesusitarus dėl esminių sutarties sąlygų rangos sutartis laikoma nesudaryta ir jos pagrindu rangovui sutartinė atsakomybė nekyla.

Darbo autoriaus nuomone, nors teisės doktrinoje rizika ir pavaldumo tarp užsakovo ir rangovo nebuvimas yra išskiriamas į du atskirus sutartį kvalifikuojančius požymius,

tačiau remiantis CK 6.645 str. 3 d., kuris leidžia riziką pasiskirstyti tarp užsakovo ir rangovo, laikytina, kad pavaldumo nebuvimas ir veikimas savo rizika yra rangovo veikimo savarankiškai sudedamosios dalys.

1.4. Atskirų rangos sutarčių ypatumai

1.4.1. Vartojimo ranga

Rangos, statybos rangos, projektavimo ir tyrinėjimo rangos sutartys CK išskiriamos pagal sutarties dalyką, o vartojimo ranga išskiriama pagal sutarties subjektus ir sutarties tikslą. CK šeštos knygos XXXIII skyriuje, reglamentuojančiame rangos santykius, išskiriamas vartojimo rangos institutas (tik vartojimo rangos sutartiniais santykiams taikytina teisės normų grupė) - CK XXXIII skyriaus antrasis skirsnis – 6.672–6.680 straipsniai. Šiame CK skirsnyje pateikiamoje vartojimo rangos sutarties apibūdinime įtvirtinta, kad pagal vartojimo rangos sutartį rangovas, kuris verčiasi tam tikru verslu „verslininkas“, įsipareigoja pagal fizinio asmens „vartotojo“ užsakymą atlikti tam tikrą darbą, kuris yra skirtas tenkinti buitinius ar asmeninius užsakovo ar jo šeimos poreikius, o užsakovas įsipareigoja priimti darbo rezultatą ir už tą darbą sumokėti (CK 6.672 str. 1 d.). Jei lyginsime 6.644 str. 1 d. - „rangos“ apibrėžimą ir 6.672 str. 1 d. – „vartojimo rangos“ apibrėžimą matysime šių straipsnių esminius skirtumus – vartojimo rangos institute rangovas apibrėžiamas kaip „verslininkas“, o užsakovas kaip „vartotojas“, užsakantis darbų rezultatą asmeniniams ar šeimos poreikiams tenkinti. Danguolė Bublienė vartojimo sutartį apibūdina kaip „sutartį tarp fizinio asmens (vartotojo), kuris sudaro sutartį tikslais, visiškai ar daugiausiai nesusijusiais su verslo veikla, ir kito asmens (verslininko), kuris sudaro sutartį tikslais, susijusiais su verslo veikla“ (Bublienė, 2009, p. 84).

„Vartojimo sutarties“, „vartotojo“ ir „verslininko“ sąvokos apibrėžtos CK 6.228¹ straipsnyje. „Vartotojo“ ir „Verslininko“ sampratų apibrėžtis pakartota ir Lietuvos Respublikos Vartotojų teisių apsaugos įstatymo 2 straipsnio 19 ir 24 dalyse⁵. CK 6.228¹

⁵ 19. Vartotojas – fizinis asmuo, su savo verslu, prekyba, amatu ar profesija nesusijusiais tikslais (vartojimo tikslais) siekiantis sudaryti ar sudarantis sutartis. 24. Verslininkas – fizinis asmuo arba juridinis asmuo ar kita organizacija, ar jų padalinys, savo prekybos, verslo, amato arba profesijos tikslais siekiantys sudaryti ar sudarantys sutartis, įskaitant asmenis, veikiančius verslininko vardu arba jo naudai. Juridinis asmuo gali būti laikomas verslininku neatsižvelgiant į jo dalyvių teisinę formą.
Straipsnio dalies numeracijos pakeitimas:

straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad vartojimo sutartimi verslininkas įsipareigoja perduoti vartotojui prekes nuosavybės teise arba suteikti paslaugas vartotojui, o vartotojas įsipareigoja priimti prekes ar paslaugas ir sumokėti jų kainą. Šio straipsnio 2 dalyje vartotojas apibūdinamas kaip fizinis asmuo, su savo verslu, prekyba, amatu ar profesija nesusijusiais tikslais (vartojimo tikslais) siekiantis sudaryti ar sudarantis sutartis. CK 6.228 str. 3 d. verslininkas apibrėžiamas kaip fizinis asmuo arba juridinis asmuo ar kita organizacija, ar jų padalinys, savo prekybos, verslo, amato arba profesijos tikslais siekiantys sudaryti ar sudarantys sutartis, įskaitant asmenis, veikiančius verslininko vardu arba jo naudai. Juridinis asmuo gali būti laikomas verslininku neatsižvelgiant į jo dalyvių teisinę formą. Danguolė Bublienė prie verslininką apibūdinančių objektyvių požymių (požymiai, kurie susiję tikslo specifika) priskiria veiklos nuolatinumą, pelno siekimą, o patį verslininką apibūdina kaip „asmenį, kuris santykiuose su vartotoju veikia tikslais, susijusiais su jo verslu“ (Bublienė, 2009, p. 124-128). Taigi, sąvokos „verslininkas“, „verslo siekimas“ kiekvienu atveju kvalifikuojant rangos sutartį kaip vartojimo rangos sutartį turi būti analizuojamos individualiai.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismas (toliau ESTT) yra nurodęs, kad „vartotojo sąvoka yra objektyvi ir nepriklauso nuo konkrečių žinių, kurių gali turėti konkretus asmuo, arba informacijos, kurią šis asmuo faktiškai turi“ (ESTT 2015 m. rugsėjo 3 d. sprendimas byloje *Horatiu Ovidiu Costea v SC Volksbank Romania SA*, C-110/14). Panašaus požiūrio laikosi ir kasacinis teismas: „vartotojo sąvoka yra objektyvi ir nepriklauso nuo asmens einamų pareigų, jo įgyto išsilavinimo, turimo turto“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. spalio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3k-3-242-684/2020).

Kvalifikuojant rangos sutartį kaip vartojimo sutartį „turi būti vertinamas konkretus teisinis sandoris, t. y. statybos rangos sutartis, jos sudarymo tikslas bei su šia sutartimi susijusios faktinės aplinkybės“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. lapkričio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-321-1075/2020). Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje, remiantis teisės aktuose pateikta vartojimo sutarties samprata, suformuluoti esminiai požymiai, kuriuos atitinkanti sutartis kvalifikuojama kaip vartojimo: 1) prekes ar paslaugas įsigyja fizinis asmuo; 2) fizinis asmuo prekes ir paslaugas įsigyja ne dėl savo ūkinės komercinės ar profesinės veiklos, o savo asmeniniams, šeimos, namų ūkio poreikiams tenkinti; 3) prekes ar paslaugas teikia verslininkas (fizinis ar juridinis asmuo, veikiantis verslo tikslais) (*inter alia* Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. liepos 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-358-248/2016, 2019 m. sausio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-104-684/2019, 2020 m. spalio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-

242-684/2020). Taigi, remiantis teismų praktika, teisės doktrina, sprendžiant, ar sudaryta sutartis yra vartojimo sutartis, būtina identifikuoti sutarties šalis - vartotoją ir prekių (paslaugų) tiekėją, bei nustatyti, kokio tikslo, sudarydama sutartį, siekia viena iš sutarties šalių – vartotojas.

Kitas svarbus aspektas, kuris skiriasi rangos kvalifikavime CK 6.644 str. 1 d. ir 6.672. str. 1 d. – vartojimo rangoje - yra tai, kad bendrosios rangos apibrėžime naudojama terminas „savo rizika“, ko nėra paminėta vartojimo rangą kvalifikuojančiame apibrėžime. Vytautas Mizaras rangovo veikimą savo rizika išskiria kaip vieną iš rangos sutartį kvalifikuojančių aspektų. Darytina išvada, kad rangos sutarties kvalifikavimas apima tiek CK 6.644 str., tiek 6.672 str., t. y. nustatant ar subjektus sieja vartojimo rangos santykiai vadovaujamesi CK 6.672 str. 1 d. ir 6.644. str. 1 d., kiek jo neapima pirmasis straipsnis. Vadinas, viena iš vartojimo rangos kvalifikuojamų požymių yra rangovo veikimas savo rizika.

Vartojimo rangos sutartis yra konsensualinė, dvišalė, atlygintinė. Vienai jos šaliai neįvykdžius arba netinkamai įvykdžius savo sutartinę prievolę, kitos šalies reikalavimu gali būti taikomi vartojimo rangos teisinius santykius reglamentuojančiose teisės normose nustatyti pažeistų teisių gynimo būdai, taip pat (atitinkamais atvejais) gali būti taikoma sutartinė civilinė atsakomybė (CK 6.256 straipsnis). Kadangi rangovu pagal vartojimo rangos sutartį visada yra verslininkas, tai sutartinės civilinės atsakomybės taikymo atveju jis atsako be kaltės - CK 6.256 straipsnio 4 dalis.

Galima teigti, kad vartojimo ranga iš bendrosios rangos instituto išskiriama pagal vartotojo (užsakovo) ir verslininko (rangovo) požymius, o vartojimo rangos santykių ypatumai pasižymi sutarties šalių – vartotojo ir verslininko padėties nevienodumu, o „vartojimo sutartinių santykių reglamentavimas grindžiamas vartotojo, kaip silpnesniosios sutarties šalies doktrina (...) suteikiant vartotojui papildomas teisių apsaugos garantijas (...)“ (remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo apžvalga AC-33-1). Kvalifikuojant rangos sutartį vartojimo rangos sutartimi, o sutarties šalį – vartotoju, pastarajam ne tik suteikiamos papildomos teisių apsaugos garantijos, bet vartotojo teisės papuola į viešojo intereso teisių sritį. Kasacinis teismas yra nurodęs, kad „vartotojo teisių gynimas vertintinas kaip viešasis interesas, svarbus ne tik pačiam vartotojui, bet ir didelei visuomenės daliai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-149-706/2015).

Remiantis vartojimo rangos sutarties šalių padėtimi, vartojimo rangos sutarčiai be specialiųjų normų taikomas nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų institutas - CK 6.228⁴ straipsnis, įgyvendinantis 1993 m. balandžio 5 d. 1993 m. balandžio 5 d. Tarybos Direktyvą 93/13/EEB dėl nesąžiningų sąlygų sutartyse su vartotojais. Taigi, nagrinėjamos temos kontekste rangovui (verslininkui) sudarant vartojimo sutartį su užsakovu kyla sutartinė pareiga suteikti užsakovui visą būtiną informaciją, kuri yra reikalinga vartojimo rangos sutarčiai sudaryti. CK 6.674 str. 1 d. nustato privalomą pareigą rangovui iki sutarties sudarymo užsakovui pateikti būtiną ir teisingą informaciją apie siūlomus darbus, jų rūšis, kainą ir kt. Taip pat, vartojimo rangos sutartyje vienas iš užsakovo teisių gynimo būdų yra teisė kreiptis į teismą dėl nesąžiningų sutarties sąlygų panaikinimo. Sutartį šalis vienašališkai gali nutraukti tik esant esminiam sutarties pažeidimui (CK 6.217 str.1 d.), o šiame kodekso straipsnyje numatyti esminio sutarties pažeidimo pagrindai turi būti nustatomi atsižvelgiant į individualias sutarties ypatybes, šalių elgesį, tarp šalių susiklosčiusią sutarties vykdymo praktiką ir kitus aspektus, tai vartojimo rangos atveju, jei rangovas nesilaikys sąžiningų sutarties sąlygų principų ir sutarties nuostatos pažeis užsakovo, kaip silpnosios šalies teises ir teisėtus lūkesčius ar rangovas nesuteiks visos reikalingos informacijos užsakovui, kuris nėra „verslininkas“ ir jo kompetencija rangos darbų atlikime yra akivaizdžiai mažesnė nei rangovo, užsakovas gali kreiptis į teismą, dėl nesąžiningų sutarties sąlygų panaikinimo ir jei, remiantis CK 6.228⁴ str. 8 d. teismas panaikina nesąžiningas sąlygas ir toliau sutartis be šių sąlygų negali būti įgyvendinta – sutartis yra nutraukiama. Taigi, vartojimo rangoje rangovas turi pareigą elgtis kaip savo srities profesionalas, suteikiantis pilną ir reikalingą informaciją užsakovui apie sutarties įgyvendinimą.

1.4.2. Statybos ranga

Statybos rangos sutartimi rangovas įsipareigoja per nustatytą terminą pastatyti pagal užsakovo užduotį statinį arba atlikti kitus statybos darbus, o užsakovas įsipareigoja sudaryti rangovui būtinas statybos darbams atlikti sąlygas, priimti rezultatą ir sumokėti sutartyje nustatytą kainą (CK 6.681 straipsnio 1 dalis). Taigi, statybos rangos sutartys sudaromos dėl statinio statymo ar kitų statybos darbų atlikimo, todėl iš bendrųjų rangos sutarčių išsiskiria pagal savo sutarties dalyką. Statybos rangos sutarties dalyku, „kaip ir rangos sutarties bendruoju atveju yra laikomas rangovo darbų rezultatas“ (Ambrasienė et al., 2004, p. 433).

CK 6.681 str. 4 dalyje akcentuojama, kad, jei pagal statybos rangos sutartį darbai atliekami fizinio asmens (vartotojo) asmeniniams, šeimos poreikiams tenkinti ir šis poreikių tenkinimas nesusijęs su užsakovo verslu, profesija – sutarčiai taikomos vartojimo rangos sutarties taisyklės. Pagal statybų rangai aktualių teisės normų konkurencijos taisyklės statybos rangos santykiams, kaip specialiosios, visų pirma turi būti taikomos CK šeštosios knygos XXXIII skyriaus trečiojo skirsnio „Statybų ranga“ normos, santykiams, kurių nurodytos normos nereglamentuoja - rangos „Bendrosiose nuostatose“ nustatytos taisyklės.

Statybos rangos sutartys iš kitų rangos sutarčių išskiriamos pagal sutarties dalyką – tai sutartys dėl statinių statymo ar kitų statybos darbų atlikimo (CK 6.681 str.). Iš statybos rangos kylantiems santykiams kaip specialiosios prioritetiškai taikomos CK 6.681–6.699 straipsnių normos, o bendrosios rangos sutarties nuostatos – tiek, kiek jos neprieštarauja specialiosioms bei jomis nereguliuotiems klausimams (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-197-469/2020). Pagal vartojimo rangai aktualių teisės normų konkurencijos taisyklės vartojimo statybos rangos santykiams, kaip specialiosios, visų pirma turi būti taikomos CK šeštosios knygos XXXIII skyriaus antrojo skirsnio „Vartojimo ranga“ normos, o santykiams, kurių nurodytos normos nereglamentuoja – to paties skyriaus trečiojo skirsnio „Statybos ranga“ normos. Vartojimo statybos rangos santykiams, kurių nereglamentuoja nei „Vartojimo rangos“, nei „Statybos rangos“ normos turi būti taikomos rangos „Bendrosiose nuostatose“ nustatytos taisyklės. Kaip nurodo Sigitas Mitkus, „vartojimo statybos rangos sutarties atveju statybos rangos sutarties normos turėtų būti taikomos kaip bendrosios, o vartojimo rangos – kaip specialiosios normos“ (Mitkus *et al*, 2009, p. 48).

Nors CK 6.681 str. 1 d. pateikiama sąvoka „statinys“, „statybos darbai“, tačiau plačiau kodekse jos nenagrinėjamos. Sąvoka „statybos darbai“ apibrėžta LR Statybos įstatymo 2 str. 90 d. - kaip „darbai, atliekami statant (montuojant, tiesiant) naują, rekonstruojant, remontuojant ar griauinant esamą statinį (...). Statybos darbai skirstomi į bendruosius (žemės darbai, statybinių konstrukcijų statybos ir montavimo darbai) ir specialiuosius (kiti statybos darbai)“. Atsižvelgiant į sąvokos „statybos darbai“ aiškinimus ir CK 6.681 str. 2 dalį, kurioje nurodoma, kad „statybos rangos sutartis sudaroma (...) statinių statybai ir jų rekonstrukcijai“, sąvoka „kitokie statybos darbai“ turėtų būti aiškinama kaip „bet kokie statybos darbai, atliekami statant ar rekonstruojant statinį“.

1993 m. UNCITRAL pavyzdiniame prekių ir statybos darbų viešųjų pirkimų įstatyme (Model Law on Procurement of Goods and Construction, (1993)), išleistame

siekiant padėti ES narėms unifikuoti savo viešųjų pirkimų įstatymą prekių ir statybos darbų įsigijimo srityje, dokumento antros dalies „d“ punkte „statyba“ apibrėžiama kaip visi darbai, susiję su statinio ar pastato statyba, jo rekonstrukcija, griovimu arba tokie darbai, kaip: statybvietės paruošimas, žemės kasimo darbai, o taip pat – įrangos montavimas, statymas, įrangos instaliavimas statomame/rekonstruojamame pastate, apdailos darbai ir baigiamieji darbai, (...), fotografavimas iš palydovo, žemės virpesių tyrimai ir panašūs darbai, kurie atliekami pagal viešųjų pirkimų sutartį. Kaip matome, statyba turi platų apibrėžimą ir kvalifikuojant atliekamus darbus kaip statybos rangą reikia sutartį analizuoti individualiai, identifikuojant subjektus kaip verslininkus ar fizinius asmenis, analizuoti atliekamus darbus, jų finansinę išraišką bei galutinį rezultatą ir jo paskirtį subjekto atžvilgiu (naudojimas asmeniniais ar verslo tikslais), taip statybų rangą skirstant į komercinę ir vartojimo statybų rangą, ir atskiriant ją nuo paslaugų sutarties.

Kaip nurodo statybų rangos sutarčių kvalifikavimo problematiką nagrinėjantys autoriai, statybos ranga pasižymi keletu ypatybių - darbai pagal šią sutartį atliekami tiesiogiai objekto buvimo vietoje, specifinis šios sutarties dalykas – pastatas, statinys ar kitas nekilnojamasis daiktas arba užbaigtas tam tikrų darbų statybos objekte kompleksas. Specifinė subjektinė sudėtis: sutarties šalys - investicinės veiklos statybų srityje dalyviai, aktyvus užsakovo ir rangovo bendradarbiavimas siekiant tinkamai įvykdyti sutartines prievoles, dažnai taikoma generalinės rangos/subrangovų rangos sistema, specialių teisės aktų, reguliuojančių statybos santykius, egzistavimas (Mitkus *et al.*, 2009, p. 37-38).

Svarbu paminėti dar vieną svarbų aspektą – kadangi statybų procesą reglamentuoja specialūs teisės aktai, o teisę užsiimti statybų veikla suteikia valstybinės institucijos, rangovas, vykdamas statybos verslą yra laikytinas savo srities profesionalu ir jam keliami aukštesni profesionalumo reikalavimai, nei užsakovui. „Rangos sutartis pasižymi sutarties šalių ypatumais: rangovas statybos rangos sutartyje veikia kaip profesionalas, vykdydamas savo verslą, todėl įstatymo jam nustatyta didesnė atsakomybė už tinkamą statybos rangos sutarties rezultatą negu užsakovui. Tuo atveju, jeigu statybos darbų atlikimas yra rangovo verslas, tai jo atsakomybė už sutartinių įsipareigojimų nevykdymą ar netinkamą įvykdymą kyla be kaltės (CK 6.256 straipsnio 4 dalis) (*inter alia* Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-3/2014, 2019 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-199-378/2019). Vadinasi, statybos rangovui, kaip statybos srities profesionalui, kyla didesnė sutartinė atsakomybė už tinkamą sutarties įvykdymą nei užsakovui.

Viešojo intereso apsauga statybos rangos darbuose. Statybos rangoje turi būti užtikrinti ne tik privatūs šalių, bet ir viešasis interesai. Jo išraiška - saugūs statiniai, nekeliantys pavojaus žmonių gyvybei ir sveikatai, statiniai draugiški aplinkai, tvarios statybinės medžiagos ir kt. Dėl šios priežasties statybos rangą, susijusią su pagrindiniais reikalavimais statiniams, statybiniu tyrinėjimu, projektavimo, statinio eksploatavimo, nugriovimo veikla, reglamentuoja imperatyvios viešosios teisės normos: „statybos teisiniai santykiai yra visai visuomenei reikšmingi teisiniai santykiai, kuriuose rangovui tenka svarbi dalis pareigų. Rangovo pareigos, nukreiptos į statinio saugumo ir stabilumo užtikrinimą, yra nulemtos viešosios teisės normų ir yra imperatyviosios bei skirtos ne tik kitos šalies, bet ir trečiųjų asmenų, visuomenės interesams apsaugoti“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. sausio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-129-1075/2020). Viešojo intereso užtikrinimas riboja rangos sutartis: „Siekis užtikrinti viešojo intereso apsaugą lemia statybos rangos sutarties laisvės principo ribojimą“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-262/2010).

Statybų rangos sutartis yra dvišalė, konsensualinė, atlygintina. Sutarties sudarymas reiškia darbų pradžia, o rezultatas užsakovui visada bus perduotas po tam tikro laiko, kada bus atlikti sutartyje numatyti darbai ir patikrinta atliktų darbo kokybė. Pasak Kristiną Saukalienę, statybos rangos sutarčių sąlygos skiriamos į esmines, įprastines ir atsitiktines.

1. esminės sutarties sąlygos yra statybos rangos užduotis, statinio pastatymo ar statybos darbų atlikimo terminas, kaina, apmokėjimo terminai ir tvarka⁶.

2. Įprastinėmis rangos sutarties sąlygomis laikomos tokios sąlygos, kurios yra nustatytos įstatymų ir dėl sutarties sudarymo fakto tampa privalomos sutarties šalims. Dažniausiai įprastinės statybos rangos sutarties sąlygos nustatomos dispozityviomis normomis. Jos yra taikomos tuo atveju, jei šalys nesusitaria dėl konkretaus klausimo kitaip. Pavyzdžiui, CK 6.684 str. 3 d. nustatyta taisyklė, kad rangovas pats privalo atlikti visus darbus, „jei sutartyje nenustatyta kitaip“, ir tai yra laikoma įprastine statybos rangos sutarties sąlyga.

⁶ Kiti autoriai išskiria kitas statybos rangos sutarties esmines sąlygas, pvz.: S. Mitkus išskiria šias galimas esmines statybos rangos sutarties sąlygas: statinio (darbų) kokybės reikalavimai, apmokėjimo terminai ir tvarka, užsakovo pareigos (Mitkus, S., (2002). Statybos teisė. Vilnius: technika. P. 205). „statybos darbų kaina yra esminė sutarties sąlyga, o tai reiškia, kad statinio statybos rangos sutartis gali įsigaliooti tik tada, kai šalys susitars dėl statybos darbų kainos“ (Mitkus, S., (2004). Rizikos dėl papildomų nenumatytų darbų atsiradimo paskirstymas statybos rangos sutartyse. Vilnius: verslas, vadyba ir studijos, p. 110).

3. Atsitiktinės sąlygos - jomis vadinamos šalių susitarimu nustatomos sąlygos, įtvirtinančios įstatymo normoms neprieštarujančius bei jomis nenumatytus konkrečius šalių įsipareigojimus, jų atlikimo sąlygas, šalių tarpusavio atsakomybės ypatumus ir kita.

Taigi, pagal šias sąlygas šalims leidžiama susitarti dėl visų sąlygų, kurios neprieštaruja bendriesiems teisės principams (CK 1.5 str.), viešajai tvarkai (CK 1.81 st.) ar imperatyviosioms įstatymo nuostatoms (CK 6.157 str.), nes sutarties šalys turi teisę laisvai sudaryti sutartis ir savo nuožiūra nustatyti tarpusavio teises ir pareigas (CK 6.156 str. 1 d.). „Statybos rangą reglamentuojančios teisės normos nenustato esminių statybos rangos sutarties sąlygų, kurių nesant statybos rangos sutartis negalioj, todėl statybos rangos sutarties turinys priklauso nuo šalių susitarimo“ (Mitkus *et al.*, 2009, p. 41). Tačiau, jei analizuosime CK 6.684 str. 1 d, jame sakoma, kad „rangovas privalo vykdyti (...) sutartį, kurioje nustatyta kaina ir statinio (darbų) kokybės reikalavimai“.

Darbo autoriaus nuomone, statybos rangos sutartyje esminės sutarties sąlygos laikytinos darbų kaina, statinio kokybės reikalavimai, bei kitos sąlygos, dėl kurių susitaria šalys ir aiškiai apibrėžtas sutarties dalykas – statinys arba kiti statybos darbai.

Tačiau diskusijos vertas pastebėjimas CK 6.681 str. 2 d. „statybos rangos sutartis sudaroma įmonių⁷, pastatų, gyvenamųjų namų ir kitokių statinių statybai ir rekonstrukcijai (...). Pateiktoje teisės normoje įtvirtintas statybos rangos sutarties sudarymas tikslas - įmonių statybai ar jų rekonstrukcijai, prilyginant įmones pastatams, gyvenamiesiems namams ar kitiems nekilnojamojo turto objektams (CK 1.110 str. 1 d. nustatyta, kad įmonė yra laikoma nekilnojamoju daiktu). Lietuvos teisės aktuose sąvoka „įmonė“ aiškinama keliomis reikšmėmis: kaip civilinių teisinių santykių objektas ji apibrėžiama CK 1.110 str. 1 dalyje, kaip „verslu užsiimančiam (pelno siekiančiam) asmeniui priklausanti turto ir turtinių bei neturtinių teisių, skolų ir kitokių pareigų visuma“ ir įmone, kaip juridiniu asmeniu ir civilinių teisinių santykių subjektu laikomi visi juridiniai asmenys, įregistruoti Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka. Jei analizuosime Statybos įstatymą, tai sąvoka „statybos darbai“, yra apibrėžiama išimtinai siejant ją su statiniais kaip tokios veiklos objektais. Statinys - nekilnojamas daiktas (pastatas arba inžinerinis statinys), turintis laikančiąsias konstrukcijas, kurios visos (ar jų dalis) sumontuotos statybos vietoje atliekant statybos darbus (LR statybos įstatymo 2 str. 84 d.). Jei analizuosime tą patį įstatymą ir akcentuosime rangovo sutartinę atsakomybę kylančią iš pareigos užtikrinti produkto kokybę, akcentuojame statinio ekspertizės atlikimą, kaip vieną iš rangovo

⁷ Šią problemą nagrinėjo ir Kristina Saukalienė daktaro disertacijoje „Nuosavybės teisių įgijimo ir praradimo probleminiai aspektai statybos rangos teisiniuose santykiuose“.

teisėtumą dėl kokybiško produkto pagrindžiantį veiksma. „Statinio ekspertizė – esamo ar statomo statinio techninės būklės įvertinimas, turint tikslą nustatyti, ar statinys atitinka Reglamente (ES) Nr. 305/2011 nustatytus esminius statinių reikalavimus“ (LR statybos įstatymo, 2 str. 50 d.). Šio darbo autoriau nuomone CK 6.681 str. 2 d. sąvokos „įmonė“ priskyrimas statybos ar rekonstrukcijos darbams nesisieja su LR statybos įstatyme pateiktų sąvokų apibrėžimais todėl siūloma teisės aktuose apibrėžti „įmonės“ sąvoką statybos darbų kontekste.

Dar vienas svarbus aspektas statybos rangos sutartyse – rangos santykių rūšis. Kai sutartį sudaro rangovas ir užsakovas, ir rangovas pats atlieka darbus, statybos rangos sutartį kvalifikuojame kaip tiesioginės rangos sutartį. Tačiau, jei šalys nesusitaria kitaip, rangovas, atskiriems darbams atlikti ir jų geresnei kokybei užtikrinti, gali samdyti papildomus rangovus (pakopinė ranga), sudarydamas naujas statybos rangos sutartis (rangovas – naujasis rangovas), pastarieji rangovai tampa subrangovais, o rangovas - generaliniu rangovu. Priklausomai nuo statybos rangos santykių rūšies (tiesioginė ar pakopinė ranga) skiriasi šalių tarpusavio teisių ir pareigų apimtis.

Vadovaujantis CK - statybos rangos sutartimi rangovas įsipareigoja atlikti sutartyje numatytus darbus per sutartyje nustatytą terminą arba pastatyti statinį ar atlikti kitus statybos darbus pagal užsakovo užduotį ir įstatymo reikalavimus. Užsakovas įsipareigoja rangovui sudaryti būtinas sąlygas statybos darbams atlikti, priimti darbų rezultatą ir sumokėti sutartyje nustatytą kainą. „Rangovas laikomas tinkamai įvykdžiusiu statybos rangos sutartį, jeigu atlikti darbai ar šių darbų rezultatas atitinka sutartyje nustatytus kokybės reikalavimus ir normatyvinius statybos dokumentus“ (*inter alia* Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-469/2010). Būtent kokybės aspektu ir garantinio termino nustatymo aspektu statybos rangos sutartis dar skiriasi nuo bendrosios rangos sutarties. Rangovo pareiga užtikrinti statinio kokybę per garantinį laikotarpį yra siejama su pačiu statiniu ir statinio kokybės užtikrinimu. Ši rangovo pareiga – kokybės užtikrinimas - kartu su nuosavybės teise pereina ir kitiems statinį įsigijusiems asmenims, kurie atitinkamai perima ir teises, kylančias iš šios pareigos pažeidimo. Kaip akcentavo kasacinis teismas, „rangovui dėl statinio kokybės garantinio termino metu pretenzijas gali reikšti ne tik kita sutarties šalis – užsakovas, bet ir teisėtas pastato savininkas, perėmęs šias teises kartu su pastatu iš užsakovo“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. sausio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-129-1075/2020).

Statybos rangos santykių reglamentavimas skiriasi nuo bendrosios rangos sutarties santykių reglamentavimo ir garantinio termino nustatymu. Statybos įstatyme įtvirtinti statinio garantiniai terminai, kurie atitinka kodekse įtvirtintus garantinius terminus, nustatytus statybos rangos darbams. Bendrasis garantinis terminas yra penkeri metai. Paslėptiems statinio elementams taikomas dešimties metų garantinis terminas, o defektams, kurie yra paslėpti tyčia – 20 metų garantinis terminas. Tokie terminai bendrosios rangos sutartims kodekse nėra numatyti.

Galime daryti išvadą, kad statybos rangos teisiniai santykiai nuo bendrosios rangos teisinių santykių skiriasi apibrėžtu statybos rangos sutarties dalyku, sutarties šalys - investicinės veiklos statybų srityje dalyviai. Statybos rangos sutartis pasižymi didesniu esminių sutarties sąlygų kiekiu, o ši sutartis reguliuojama didesniu kiekiu imperatyvių teisės normų. Taip pat svarbus ir viešojo intereso aspektas, bei garantinio termino nustatymas ir platesnis asmenų ratas, kurie turi teisę reikšti užsakovui reikalavimus dėl rangovo atsakomybės už nekokybiškai atliktą darbo rezultatą garantiniu laikotarpiu. Garantija suteikiama ne sutarties šaliai, o „seka paskui daiktą“.

1.4.3. Projektavimo ir tyrinėjimo darbų ranga

Šios rangos sutarties objektas – tyrinėjimo ir projektavimo darbai, techninių dokumentų paruošimas ar kitokio darbų rezultato sukūrimas ir perdavimas užsakovui, nustatyti CK 6.700 straipsnyje. Ši rangos sutartis reguliuojama CK 6.700 - 6.704 straipsniai (specialiosios normos) ir kiek nereguliuoja šios normos, šios rangos darbus reguliuoja bendrosios XXXIII skyriaus „Ranga“ normos.

Kasacinio teismo praktikoje išaiškinta, kad CK 6.700 str. įtvirtinta projektavimo ir tyrinėjimo rangos sutarties samprata patvirtina šios rūšies rangos skirtumą nuo kitų rangos rūšių: „Tokios rangos sutarties pagrindu atsiradę teisiniai santykiai išskiriami dėl sutarties dalyko – užsakomų darbų ir jų rezultato pobūdžio: projektavimo rangos sutarties atveju statinys projektuojamas individualios užduoties pagrindu, tokio projekto sukūrimui vykdomos leistinių sprendinių paieškos darant brėžinius, o darbo rezultatas matyti dokumentuose – techniniame projekte“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-400-916/2019).

Ši ranga pasižymi savo specifiškumu ir imperatyviu teisės normų reguliavimu: projektavimo, tyrinėjimo darbus gali atlikti tik asmenys ar bendrovės, kurie turi teisę verstis

tokia veikla, o jų veiklą ir atsakomybę nustato specialūs teisės aktai. „Statinio projektuotojas - Lietuvos Respublikos ar užsienio valstybės fizinis asmuo, juridinis asmuo ar kita užsienio organizacija, juridinio asmens ar kitos užsienio organizacijos padaliniai (tarp jų statybos, architektūros ar kita su šiomis sritimis susijusi mokslo ir studijų institucija), turintys šio įstatymo nustatytą teisę užsiimti statinio projektavimu (Statybos įstatymo 2 str. 71 d.). Statybos įstatymas projektuotoją išskiria kaip „statybos dalyvį“ (13 str. 1 d. 3 p.).

Analizuodami Statybos įstatymą galime teigti, kad projektuotojas tai: 1. Fizinis asmuo (architektas arba statybos inžinierius), turintis teisę būti ypatingojo statinio projekto vadovu; 2. Juridinis asmuo, kuriame sutartinių santykių pagrindu dirba vienas ar keletas architektų ar statybos inžinierių, turinčių teisę būti ypatingojo statinio projekto vadovais. 3. Projektuotoju laikytini užsienio juridiniai asmenys, jei jie turi teisę verstį projektavimo veikla ir ši veikla pripažinta Lietuvoje teisės aktų nustatyta tvarka.

Projektavimo teisiniai santykiai susiklosto projektavimo darbų rangos sutarties pagrindu, projektuotojui, kaip rangovui, taip pat taikytinos bendrosios rangos teisinius santykius reglamentuojančios teisės normos, įtvirtintos CK XXXIII skyriuje - projektuotojo teisiniai santykiai yra reglamentuojami privatinės teisės normų.

Pagrindinė projektuotojo pareiga, kylanti iš projektavimo rangos sutarties, yra parengti statinio (statymo, griovimo, rekonstrukcijos ir kt.) projektą. Projektas yra rengiamas tada, kai atitinkamiems statybos darbams atlikti yra būtina gauti Statybos įstatymo 27 str. 1 d. 1-7 punktuose nurodytus statybą leidžiančius dokumentus. Taigi, projekto parengimas ir patvirtinimas yra viena iš sąlygų gauti leidimą statyboms. Statinio projektas apibrėžtas Statybos įstatymo 2 str. 67 d. – „Statinio projektas - normatyvinių statybos techninių dokumentų nustatytos sudėties dokumentų, kuriuose pateikiami statytojo sumanyto statinio sprendiniai (statinio projekto dalys, skaičiavimai, brėžiniai), skirtų statybą leidžiančiam dokumentui gauti, statybai vykdyti ir statybos užbaigimo procedūroms atlikti, visuma“. Normatyviniai dokumentai taip pat nurodyti šiame įstatyme.

Šio darbo analizės kontekste, projektuotojui (rangovui), vykdant projektavimo rangos darbų sutartyje nustatytą užsakovo užduotį, kyla pareiga ne tik laikytis rangos sutartyje nustatytų sutartinių įsipareigojimų, tačiau ir pareiga laikytis viešosios teisės normų, reglamentuojančių projektui keliamus reikalavimus ir taip pat pareiga laikytis pačiam projektuotojui statybos įstatyme nustatytų pareigų: parengti ir pasirašyti statinio projektą, taisyti statinio projektą (LR teisės aktų nustatyta tvarka) pagal užsakovo arba

valstybinių institucijų pastabas, sudarius sutartį - atlikti statinio projekto vykdymo priežiūrą. „Bet kuris projektuotojas privalo savo darbą atlikti taip, kad statinio projekte numatyti projektiniai sprendiniai užtikrintų esminius statinio reikalavimus, kad projekto sprendiniai atitiktų įstatymų, kitų teisės aktų, projekto rengimo dokumentų, normatyvinių statybos techninių, normatyvinių statinio saugos ir paskirties dokumentų reikalavimus, nepažeistų valstybės, neįgaliųjų integracijos, visuomenės ir trečiųjų asmenų interesų“ (Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. kovo 27 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2A-124-370/2018).

Projektuotojo sutartinė atsakomybė. Pagal CK 6.702 str. rangovas turi pareigą atlikti projektavimo ir tyrinėjimo darbus pagal sutarties ar kitų pradinių dokumentų reikalavimus, parengtus techninius dokumentus suderinti su užsakovu nustatyta tvarka ir privalomai juos suderinti su valstybinėmis institucijomis, jei tokia pareiga nustatyta teisės aktuose, bendradarbiauti su užsakovu, laikytis sutartyje nustatytų darbo rezultatų perdavimo terminų. Rangovo (projektuotojo, tyrinėtojo) sutartinė atsakomybė kyla netinkamai įvykdžius užsakymą (trūkumai), kada rangovas turi savo sąskaita pašalinti nustatytus trūkumus (jei tai įmanoma). Taip pat rangovui kyla civilinė atsakomybė ir prievolė atlyginti užsakovui patirtą žalą, jei ji kilo dėl rangovo veiksmų tiesiogiai susijusių su užsakovo patirta žala. Šiuo atveju, jei projektuotojas nekokybiškai atliks darbą ir/arba vėluos jį užbaigti ir užsakovas patirs nuostolius dėl šių projektuotojo veiksmų, projektuotojas (rangovas) turės padengti nuostolius, atsiradusius užsakovui, nežiūrint, ar nebaigtas darbas buvo atliekamas kokybiškai ar ne. Kasacinis teismas yra ne kartą pažymėjęs, kad „prievolės, kurių pareiga yra užtikrinti rezultatą, ir prievolės, kurių pareiga dėti maksimalias pastangas – skiriasi. Pirmuoju atveju neteisėti veiksmai atlikti, jeigu rezultatas nepasiektas, nesvarbu, kad tai įvyko ne dėl skolininko kaltės, o antruoju atveju neteisėti veiksmai atlikti tik tuo atveju, jeigu skolininkas kaltas“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. rugsėjo 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-390-687/2016).

Projektuotojo prievolė, kuri pasireiškia projektavimo darbų atlikimu, atsižvelgiant į CK 6.700 str. įtvirtintą projektavimo darbų rangos sutarties sampratą, priskirtina prievolėms, kurių tikslas - pasiekti tam tikrą rezultatą. Todėl projektuotojui (tyrinėtojui), neįvykdžius projektavimo (tyrinėjimo) darbų rangos sutarties – projektuotojo (tyrinėtojo) sutartinė atsakomybė kyla be kaltės. Pažymėtina, kad šios atsakomybės formą –

atsakomybė be kaltės, šalys susitarimu gali pakeisti ir sutartyje nurodyti, kad projektuotojui ar tyrinėtojui atsakomybė kyla tik esant jų kaltei⁸.

Kaip nustato CK 6.703 str. projektavimo darbų rangovas atsako už darbų kokybę. Pirminis teisių gynimo būdas, kuriuo gali pasinaudoti užsakovas – reikalauti, kad rangovas neatlygintinai ištaisytų darbo trūkumus ar savo sąskaita iš naujo atliktų tyrinėjimus. Rangovui gali kilti sutartinė civilinė atsakomybė, jei dėl darbų kokybės užsakovas patirs nuostolių. Jei rangovas vėluoja užbaigti darbą, kaip užsakovo teisių gynimo būdas rangovui gali būti taikomos sutartyje numatytos netesybos (CK 6.256 str. 2 d.), jei dėl vėlavimo darbas prarado aktualumą – užsakovas gali atsisakyti priimti darbo rezultatą ir reikalauti nuostolių atlyginimo, o jei sutartis nevykdoma dėl esminio sutarties pažeidimo – taikyti bendrąjį teisių gynimo būdą – sutarties nutraukimą.

Reziumuojant kas pateikta, galime daryti išvadą, kad projektavimo ir tyrinėjimo darbų ranga nuo kitų rangos rūšių skiriasi savo sutarties dalyku: darbų rezultatas, projektas, atliekamas pagal individualų užsakymą ir jo sukūrimui naudojamas sprendinių paieškos ir jų įgyvendinimo metodas. Galutinis projektas pateikiamas techninio projekto pavidalu (dokumento forma). Projektavimo (tyrinėjimo) darbus gali atlikti tik atitinkamą kvalifikaciją bei veiklos licencijas turintys specialistai. Rangovas atsakingas už laiku ir kokybiškai atliktą darbo rezultatą. Netinkamai vykdant sutartį, projektavimo rangos sutarties pagrindu rangovui gali kilti sutartinė civilinė atsakomybė, o taip pat užsakovas gali savo teises ginti pagrindiniais arba bendraisiais sutarčių teisės gynimo būdais.

1.4.4. Rangos darbai, finansuojami iš valstybės ar savivaldybių biudžeto

Šios rangos darbų ypatumas – finansavimo šaltinis. Kaip matome iš CK 6.705 straipsnio – darbai yra atliekami išimtinai valstybės ar savivaldybių reikmėms ir finansuojami iš valstybės ir savivaldybių biudžeto. Rangos sutartys sudaromos konkurso tvarka, didžioji jų dalis sudaroma skelbiant pirkimus remiantis LR Viešųjų pirkimų įstatymu.

Šios rūšies rangos sutartyse užsakovais gali būti asmenys turintys įgaliojimus atstovauti valstybę ar savivaldybę, jų institucijas, viešasis ar privatusis juridinis asmuo, jeigu visa ar tam tikra jo veiklos dalis yra skirta specialiai viešiesiems interesams, kurie,

⁸ Tokios nuomonės laikosi ir kasacinis teismas, pažymėjęs, kad sutarties šalys turi teisę susitarti dėl atsakomybės kilimo tik esant kaltei - Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-564/2012

remiantis Viešųjų pirkimų įstatymu, yra nekomercinio ir nepramoninio pobūdžio ir veikiančios šios sutarties pagrindu jų poreikių tenkinimui. Taigi, šios rangos rūšies ypatumas tas, kad reikalavimai keliami užsakovui, o rangovui keliami reikalavimai yra bendri reikalavimai rangovui, kylantys iš CK XXXIII skyriaus.

2. RANGOVO SUTARTINĖ CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ

Remiantis CK 1.136 str. 1 d. visos civilinės teisės ir pareigos atsiranda įstatymų nustatytais pagrindais - sutarčių, sandorių ir kt. Teisės aktyviai nėra ginamos tol, kol jos nėra pažeidžiamos. CK 1.138 str. sako, kad civilines teises įstatymų nustatyta tvarka gina teismas, atkurdamas iki teisės pažeidimo buvusią padėtį, uždrausdamas teisę pažeidžiančius veiksmus ir kt.

Dauguma teisinių sistemų atskiria pažeistų teisių gynimo būdus (angl. „*remedies*“) nuo civilinės atsakomybės (angl. „*liability*“). Civilinė atsakomybė pasižymi tuo, kad yra sukuriamas naujas teisinis santykis, nauja teisinė prievolė galiojančios teisinės prievolės pagrindu. Sutartinei civilinei atsakomybei kilti pagrindinė sąlyga yra šalių santykius siejanti sutartinė atsakomybė, kuri prasidėjo iki žalos ar nuostolių atsiradimo.

Pažeistų teisių gynimo būdai pasireiškia tuo, kad nėra sukuriami nauji teisiniai santykiai, o teisės ginamos sutarties arba įstatymo pagrindu, atliekant sutartyje arba įstatyme numatytus veiksmus, pavyzdžiui, rangovas atsako už tinkamos kokybės darbų atlikimą, vadinasi, nustačius kokybės trūkumus, rangovas privalo neatlygintinai pašalinti trūkumus per nustatytą terminą (CK 6.665 str. 1 d. 1 p.), atitinkamai sumažinti kainą (CK 6.665 str. 1 d. 2 p.) ar atlyginti trūkumų šalinimo išlaidas (CK 6.665 str. 1 d. 3 p.). Taigi, šiuo atveju nėra sukuriamas naujas teisinis santykis, o jis tęsiasi esamos prievolės pagrindu. Tačiau, šiuo atveju gali rangovui gali kilti ir sutartinė civilinė atsakomybė, jei dėl rangovo netinkamai vykdomos sutarties užsakovas patirs nuostolių. Juos turės padengti rangovas, kartu gali būti taikomi aukščiau išvardinti teisių gynimo būdai. Nuostolių atlyginimas neatleidžia skolininko nuo pareigos įvykdyti prievolę natūra, nebent šalys būtų sutarusios kitaip.

Kaip nurodo savo praktikoje kasacinis teismas, pažeidus teises, pavyzdžiui, užsakovui nustačius, kad rangovas nekokybiškai atliko darbus ir jei sutartyje nenumatyti privalomai pasirinktini teisių gynimo būdai, užsakovas juos gali pasirinkti pats: „CK 6.665 str. 1 d. nustatyta, kad jeigu darbai atlikti nukrypstant nuo sutarties sąlygų, dėl kurių darbų

rezultatas negali būti naudojamas pagal sutartyje nurodytą paskirtį arba (...) pagal normalią paskirtį, tai užsakovas savo pasirinkimu turi teisę, jei įstatymas ar sutartis nenustato ko kita, reikalauti iš rangovo: 1) neatlygintinai pašalinti trūkumus per protingą terminą; 2) atitinkamai sumažinti darbų kainą; 3) atlyginti trūkumų šalinimo išlaidas, jeigu užsakovo teisė pašalinti trūkumus buvo nustatyta rangos sutartyje (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-352-219/2018).

2.1.Civilinės atsakomybės samprata

Civilinė atsakomybė kyla vienam asmeniui pažeidus kito asmens teises ir dėl to patyrus žalą arba nuostolius. „Asmens teisių gynimą galima apibrėžti kaip visumą priemonių, skirtų atkurti pažeistas teises, jas pripažinti, apsaugoti nuo gresiančių ir kartotinių pažeidimų ateityje, pašalinti bet kokius teisę pažeidžiančius veiksmus, taip pat kompensuoti pažeidimu patirtą turtinę ir neturtinę skriaudą“ (Mizaras, 2004, p. 28).

Civilinei atsakomybei yra būdinga tai, kad tai yra nauja, papildoma prievolė (naujas teisinis santykis) sutarties šalims, atsirandanti kaip pirminės sutartinės prievolės pažeidimo teisinis padarinys, jei iki tol šlis siejo sutartiniai santykiai.

CK reglamentuoja bendruosius civilinės atsakomybės klausimus. CK 6.245 str. 1 dalyje nustatyta, kad civilinė atsakomybė tai turtinė prievolė, kurios viena šalis (kreditorius) turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius), o kita šalis (skolininkas) privalo atlyginti padarytus nuostolius (žalą) ar sumokėti netesybas (baudą, delspinigius). Šio straipsnio antroje dalyje nustatyta, kad civilinė atsakomybė yra dviejų rūšių – sutartinė ir deliktinė. CK 245 straipsnio 3 dalyje akcentuojama, kad sutartinė civilinė atsakomybė yra turtinė prievolė, kylanti iš to, kad nevykdoma arba netinkamai vykdoma sutartis. Šį straipsnį reikėtų sistemiškai analizuoti su CK 256 str., kurio 1 dalyje nurodyta, kad kiekvienas asmuo privalo tinkamai ir laiku vykdyti savo sutartinę prievolę, o jei netinkamai sutartinę prievolę vykdo įmonė (verslininkas), tai ji atsako be kaltės, jei įstatymai nenumato ko kita (kaltės). Prievolių vykdymo principai yra nurodyti CK 6.38 straipsnyje – prievolės turi būti vykdomos sąžiningai, tinkamai bei nustatytais terminais pagal įstatymų arba sutarties nurodymus, o jei tokių nėra, vadovaujantis protinumo kriterijais bei CK 1.5 str. nurodytais principais. Taigi, civilinė atsakomybė yra „turtinė prievolė, kuri atsiranda netinkamai įvykdžius ar neįvykdžius įstatyme arba sutartyje

numatyta pareigą prievolės, kylančios iš sutarties“ (Downes A. T, 1987, p. 42), iš kurios kyla pareiga kompensuoti patirtą žalą (nuostolius).

Analizuodami teisės aktus pastebime, kad rangos sutarties pažeidimu, sukeliančiu civilinę atsakomybę yra laikomas netinkamas sutarties vykdymas arba jos neįvykdymas, o taip pat įvykdymo terminų praleidimas. Kaip savo disertacijoje nurodo Stasys Drazdauskas, „doktrinoje skiriamos dvejopos kliūtys, apsunkinančios sutarties vykdymą – tai kliūtys, kurios nepriklauso nuo sutarties šalių valios ar įtakotos aplinkybių pasikeitimu ir kitos kliūtys, kurios tiesiogiai susijusios su šalių veikimu arba neveikimu ir priklauso nuo šalių valios“ (Drazdauskas, 2008, p. 248). Taigi, juridinis faktas sutartinei civilinei atsakomybei kilti yra sutarties pažeidimas, suteikiantis suteikia kitai šaliai ginti savo teises jos pasirinktiniais teisiniais būdais.

Teisės doktrinoje pažymima, kad sutarčių teisė gina lūkesčių (angl. *expectation*) interesą, o deliktų – tikrumo interesą (angl. *reliance*) (Sagatys, 2013, p. 1011). Lūkesčių interesas reiškia, kad šalis tikisi atsidurti tokioje padėtyje, kurioje ji būtų, jei būtų tinkamai įvykdyta sutartis, todėl taikant sutartinę atsakomybę siekiama užtikrinti, kad nukentėjusioji šalis tokioje padėtyje ir atsidurtų. Deliktinės atsakomybės taikymo tikslas – grąžinti asmenį į tą padėtį, kurioje jis būtų likęs, jei nebūtų delikto. Kitaip tariant, sutartinės atsakomybės atveju šalys iš anksto gali numatyti sutarties nevykdymo pasekmes, nes beveik visada sankcijos už sutarties nevykdymą arba netinkamą vykdymą yra numatytos pačioje sutartyje ir yra valdomos. Tačiau, kaip pažymėjo kasacinis teismas, „lūkesčio ir tikrumo intereso atribojimas nėra vienintelis ir pakankamas kriterijus atriboti deliktinę atsakomybę nuo sutartinės, nes šiuolaikinė sutarčių teisė gali ginti tiek lūkesčio, tiek tikrumo interesus, o deliktų teisė – ne tik tikrumo, bet ir lūkesčio (pvz. grynai ekonominio pobūdžio žala)“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. kovo 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-44-313/2021). Sprendžiant, kokia atsakomybė kyla sutarties pažeidimo atveju, reikia atsižvelgti į CK 6.245 str. 3 d. ir 4 d., kurios atriboja sutartinės ir deliktinės atsakomybės taikymą. Remiantis šiais CK straipsniais galime teigti, kad nėra deliktinės atsakomybės, jei žala yra susijusi su sutartiniais santykiais, išskyrus įstatymo numatytus atvejus (CK 6.245 str. 4 d.).

Pagal teisinį civilinės atsakomybės reguliavimą sutartinės civilinės atsakomybės ir deliktinės atsakomybės konkurencija negalima. Be to, šalys negali susitarti sutartiniams santykiams taikyti deliktinę atsakomybę jos kilimą reglamentuoja įstatymai: „esant sutartiniams šalių santykiams deliktinę atsakomybę vienai iš šalių galima taikyti tik įstatyme nustatytu atveju, t. y. turi būti įstatyme nustatytas pagrindas taikyti sutartiniuose santykiuose

deliktinę atsakomybę (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-327-687/2015). Kasacinis teismas plėtodamas CK 6.245 str. 4 d. nustatytą *non cumul* principą (draudžiama šalių sutartiniams santykiams taikyti deliktinę atsakomybę, tačiau įtvirtinama galimybė įstatymu nustatyti šios taisyklės išimtis), pasisakė, kad „plėtodamas šią taisyklę ir pabrėždamas jos svarbą, kasacinis teismas pasisako, kad Lietuvos teisėje laikomasi vadinamojo *non cumul* principo – asmuo neturi pasirinkimo teisės, kokią ieškinį reikšti. Jeigu šalis sieja sutartiniai santykiai, pažeistas teises reikia ginti remiantis sutarčių teisės normomis. jeigu yra deliktas, turi būti reiškiamas ieškinys dėl žalos atlyginimo, bet ne dėl nepagrįsto praturtėjimo ar turto gavimo“ (*inter alia* Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-151-313/2019, 2021 m. kovo 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-44-313/2021). Kaip matome iš pateikto, teismai laikosi griežtos sutartinės ir deliktinės atsakomybės atribojimo principo.

Jei nagrinėsime teisės doktriną, tai teisės mokslininkai nurodo, kad egzistuoja sutartinės ir deliktinės atsakomybės konkurencija: „atvejai, kai galimas ir sutartinės, ir deliktinės civilinės atsakomybės taikymas, vadinami sutartinės ir deliktinės atsakomybės konkurencija“ (Mikelėnas, 1995, p. 51). Evelina Ivanauskienė daktaro disertacijoje analizuoja užsienio teisės doktriną ir daro išvadą, kad atskirais atvejais galima sutartinės ir deliktinės atsakomybės konkurencija: „civilinės atsakomybės rūšys galėtų konkuruoti tada, jeigu būtų nustatytos jų abiejų taikymo sąlygos“ (Ivanauskienė, 2017, p. 27). Sutarties pažeidimo ir delikto sutapimas galimas dėl šios bendrojo pobūdžio pareigos pažeidimo sutartiniuose santykiuose, t.y. dėl sutarties šalims taikomo nesutartinės prigimties bendrojo elgesio standarto (Ivanauskienė, 2017, p. 225 - 226). Kitokios nuomonės laikosi Vytautas Mizaras, teigdamas, kad „civiliniame kodekse aiškiai nurodoma, kada atsiranda sutartinė, o kada – deliktinė civilinė atsakomybė, todėl darytina išvada, kad Lietuvos įstatymų leidėjas pasisakė už civilinės atsakomybės rūšių konkurencijos draudimą, nes įstatymu sureguliuoti šių rūšių atsiradimo ir taikymo atvejais“ (Mizaras, 2007, p. 57).

2.2.Civilinės atsakomybės kilimo sąlygos

Civilinė atsakomybė atsiranda dėl civilinės teisės pažeidimo, tačiau tik esant tam tikroms CK numatytoms sąlygoms: neteisėtiems subjekto veiksams, priežastiniam ryšiui tarp neteisėtų veikslių ir žalos arba nuostolių atsiradimo, esant teisės pažeidėjo kaltei (arba įstatymo numatytais atvejais – be kaltės) ir žalai arba nuostoliams.

2.2.1. Neteisėti veiksmai

Neteisėti veiksmai teisės doktrinoje suprantami kaip veiksmai, kurie prieštarauja teisei ir jais yra padaroma žala asmeniui. Būtent su neteisėtų veikslių atlikimu ir atsiradusia žala yra siejama ir civilinė atsakomybė rangos sutartiniuose santykiuose. Svarbu paminėti, kad veikslių teisėtumas arba neteisėtumas turi būti analizuojamas santykyje su teise, o ne su pasekmėmis. Veikslių neteisėtumas yra siejamas su asmeniui nustatytos teisinės pareigos laikymusi. Teisinė pareiga, remiantis teisės doktrina, teismų praktika, gali būti nustatyta įstatymas, draudimais, suvaržymais ir kt., o pažeidžiama nesilaikant jų arba teisėmis naudojantis ne pagal paskirtį, kitaip tariant – piktnaudžiaujant teise. „Žalos padarymas piktnaudžiaujant teise yra pagrindas civilinei atsakomybei taikyti“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. sausio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-58/2009).

Neteisėti veiksmai Lietuvos teismų praktikoje dažniausiai yra vertinami per generalinio delikto taisyklę, nustatytą CK 6.263 str. 1 d. – „kiekvienas asmuo turi pareigą laikytis tokio elgesio taisyklių, kad savo veiksmais (veikimu, neveikimu) nepadarytų kitam asmeniui žalos“. „Veikslių neteisėtumas gali būti suprantamas ne tik kaip sutartyje ar įstatymuose nustatytos prievolės nevykdymas, įstatymo reikalavimų nepaisymas, bet ir kaip bendro pobūdžio pareigos elgtis rūpestingai pažeidimas“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. sausio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-58/2009). Vytautas Mizaras išskiria tris neteisėtų veikslių pasireiškimus sutartinėje atsakomybėje: aktyvus sutartyje numatytos pareigos pažeidimas, pasyvus sutartyje numatytos pareigos pažeidimas ir bendro pobūdžio pareigos elgtis atidžiai ir rūpestingai pažeidimas⁹. Neteisėtumas nėra preziumuojamas ir ši sąlyga turi būti įrodoma: „sutartinės prievolės neįvykdymas ar

⁹ MIZARAS, Vytautas. Civilinės atsakomybės bendrieji klausimai [interaktyvus]. [žiūrėta 2022 m. kovo 7 d.]. Prieiga per internetą: http://web.vu.lt/tf/v.mizaras/dokumentai/PT_6tema.pdf;

netinkamas įvykdymas, kaip sutartinės atsakomybės sąlyga, nėra preziumuojamas (CK 6.246, 6.256 straipsniai), todėl ginčo atveju jį privalo įrodyti ieškovas, reikalaujantis taikyti sutartinę civilinę atsakomybę (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gruodžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-429-701/2017). Teismų praktikoje laikomasi pozicijos, kylančios iš CK normų, jog „ieškovas turi įrodyti tris būtinas civilinės atsakomybės sąlygas: žalą, neteisėtus veiksmus ir priežastinį ryšį tarp žalos atsiradimo ir neteisėtų veiksmų (...) kaltė, kaip civilinės atsakomybės sąlyga, yra preziumuojama (CK 6.256 str. 4 d.)“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gruodžio 20 d. nutartis Nr. e3K-3-474-219/2017).

CK 6.205 straipsnis nustato, „kad sutarties neįvykdymu laikomos bet kokios iš sutarties atsiradusios prievolės neįvykdymas, įskaitant netinkamą įvykdymą ir įvykdymo termino praleidimą“. Ši nuostata egzistuoja ir UNIDROIT principų 7.1.1 straipsnyje, kuriame sakoma, kad „sutarties pažeidimu laikomas bet kokio įsipareigojimo pagal sutartį neįvykdymas, įskaitant netinkamą sutarties vykdymą ir pavėluot jos įvykdymą“¹⁰. Jei analizuosime kasacinio teismo praktiką, tai matysime, kad neteisėtumas gali būti realizuojamas ne tik pažeidus konkrečią sutarties sąlygą. Jis gali pasireikšti kaip imperatyvių taip ir dispozityvių teisės normų pažeidimais, o taip pat sutarčių vykdymo principų ir net numanomų sutarties sąlygų, taikant sutarties aiškinimo taisykles, pažeidimu (remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. lapkričio 15 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. 3K-3-442/2011).

Galime daryti išvadą, kad neteisėti veiksmai sutartinėje teisėje yra vienos šalies piktnaudžiavimas teise, kuri pasireiškia sutarties sąlygų ar įstatymų nesilaikymu, įskaitant netinkamą sutarties vykdymą, jos neįvykdymą arba vykdymo terminų nesilaikymą (pavėluotą įvykdymą), jei šie veiksmai nebuvo susiję su nenugalima jėga.

2.2.2. Kaltė

Kaltės apibūdinimas, kaip vienos iš civilinės atsakomybės sąlygų, pateikiama CK 6.248 straipsnyje: tik esant kaltei ir jei įstatymai arba sutartis nenurodo ko kita kyla civilinė

¹⁰ UNIDROIT PRINCIPLES of international commercial contracts [interaktyvus]. [žiūrėta 2022 m. balandžio 8 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.unidroit.org/english/principles/contracts/principles2010/integralversionprinciples2010-e.pdf>;

atsakomybė. Skolininko kaltė yra preziumuojama. Tas taikoma ir rangovo sutartinei civilinei atsakomybei – vadovaujantis CK 6.256.4 str., jei rangovas yra verslininkas (komercinės veiklos vykdymas su tikslu gauti pelno – esminis verslininko, kaip specifinio civilinės atsakomybės subjekto nustatymo kriterijus), jis atsako be kaltės, jei neįrodo, kad prievolės neįvykdė dėl nenugalimos jėgos ar sutartyje nebuvo numatytos kaltės sąlygos (kaltės sąlyga gali būti numatyta ir įstatymu). Tokia civilinė atsakomybė vadinama griežtąja. Analizuojant kasacinio teismo praktiką matome, kad jis savo sprendimuose taip pat akcentuoja rangos verslo sąsają su griežtąja civiline atsakomybe: „iš bylos duomenų teismai nustatė, kad remonto darbų atlikimas yra atsakovės verslas, todėl pagrįstai sprendė, kad jos atsakomybė yra griežta, t. y. be kaltės, o reikalavimą atlyginti žalą pareiškęs asmuo (ieškovas) privalo įrodyti likusias civilinės atsakomybės sąlygas – atsakovės neteisėtus veiksmus, pasireiškusius sutartinės prievolės nevykdymu ar netinkamu vykdymu, ieškovei dėl to atsiradusius nuostolius ir priežastinį jų ryšį“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. rugpjūčio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. K-3-472-684/2015).

Toks kaltės apibūdinimas suponuoja, kad kodekse yra įtvirtinta objektyviosios kaltės samprata, priešingai nei baudžiamojoje teisėje, kur kaltė yra suprantama, kaip asmens psichinis santykis su daroma nusikalstama veika. Teisės doktrinoje kalto elgesiu yra laikomas toks elgesys, kuris neatitinka visuomenės lūkesčių ir elgiamasi ne taip, kaip yra tikimasi. Valentinas Mikelėnas teigia, kad „kaltės laipsnį moraline prasme nulemia paties asmens tikėjimas, jo požiūris, o ne objektyvus šio asmens veiksmų vertinimas“ (Mikelėnas, 1995, p. 102). Koffman akcentuoja, kad „sutartiniuose teisiniuose santykiuose kaltė sutartinės civilinės atsakomybės atveju nėra pagrindinis dalykas, nes pats sutarties pažeidimo faktas jau yra pakankamas pagrindas iš skolininko priteisti nuostolius kreditoriui (Koffman, 2007, p. 87).

Tačiau, jei rangovas yra fizinis asmuo, jo kaltė nėra preziumuojama ir jo kaltę reikia įrodyti. Lietuvos teismų praktikoje kaltė aiškinama kaip ir CK 6.248 str. 3 d. – asmuo yra kaltas, jei atsižvelgiant į prievolės esmę jis nebuvo tiek rūpestingas ir apdairus, kiek atitinkamomis sąlygomis buvo būtina.

Svarbus aspektas griežtosios atsakomybės kilime yra rangos sutarties šalių valios išraiška - vadovaujantis sutarties laisvės principu ir kiek tai nepažeidžia imperatyvių teisės normų, šalys suderinta valia gali sutarti, kad civilinė atsakomybė sutarties šaliai kyla tik esant kaltei (tyčiai ar dideliame neatsargumui). Kaip rodo teismų praktika, net ir šalims susitarus dėl civilinės atsakomybės kilimo esant kaltei, šalys kreipiasi į teismą bandydamos taikyti griežtosios atsakomybės sąlygas sutarties pažeidimo atveju. Tačiau teismai, kiek tai

nepažeidžia viešojo intereso, linkę laikytis nuomonės, kad kad sąlygos, dėl kurių susitariama sutartyje, nebūtinai turi būti vienodai palankios abiem sutarties šalims, tačiau susitarimas dėl jų turi būti pasiektas abiejų šalių bendra valia. „Nagrinėjamu atveju byloje nustatyta, kad sutarties šalys suderinta valia susitarė dėl atsakovo atsakomybės esant kaltei, ši sąlyga buvo priimtina abiem šalims, toks susitarimas yra teisėtas, todėl turi būti vykdomas, ir kiekviena sutarties šalis turi priimti iš tokio susitarimo kylančius padarinius“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-564/2012). Svarbus aspektas CK 6.200 str., kuriame nurodyta, kad sutartis turi būti vykdoma tinkamai ir sąžiningai, vadinasi, net šalims suderinta valia sutarus, kad civilinė atsakomybė kyla esant vienos iš šalių kaltei, šalys atsako už tinkamą ir sąžiningą sutarties vykdymą.

Taigi, galime daryti išvadą, kad rangos sutartiniuose santykiuose civilinės atsakomybės kilimo atveju rangovo kaltė yra preziumuojama, jei rangovas yra verslininkas ir jei prievolės netinkamas vykdymas arba neįvykdymas nebuvo sąlygoti nenugalimos jėgos ir kaltė, kaip būtinos civilinės atsakomybės sąlyga, nebuvo nustatyta sutartimi ar įstatymu. Jei rangovas yra fizinis asmuo, jo kaltė turi būti įrodoma. Civilinio proceso kodekse (toliau - CPK) 178 straipsnyje nurodyta, kad šalys turi įrodyti aplinkybes, kuriomis grindžia savo reikalavimus bei atsikirtimus: „kreditoriaus kaltę pagal CPK 178 straipsnį privalo įrodyti skolininkas, kuris remiasi šia aplinkybe. Tačiau kai skolininkas nurodo aplinkybes, pagrindžiančias kreditoriaus kaltę, šiam tenka pareiga jas paneigti“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gegužės 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-190-248/2018).

2.2.3. Priežastinis ryšys

Priežastinio ryšio reikšmė pateikiama CK 6.247 straipsnyje – ši civilinės atsakomybės sąlyga reiškia, kad atlyginami yra tik tie nuostoliai, kurie yra susiję su veiksmis (veikimu, neveikimu), nulėmusiais kaltininko atsakomybę tokiu būdu, kad nuostoliai pagal jų ir civilinės atsakomybės prigimtį gali būti laikomi kaltininko veiksmų rezultatu. Pasak Valentino Mikelėno, „atsiradę nuostoliai yra skolininko elgesio rezultatas, o skolininko veiksmai ar neveikimas buvo atliktas anksčiau, nei atsirado nuostoliai“ (Mikelėnas, 2003, p. 338). Taigi, priežastinis ryšys yra jungiamoji grandis tarp veiksmo ir pasekmės – subjektas gali būti atsakingas tik už tą žalą, kurią jis sukėlė.

Priežastinis ryšys vienodai traktuojamas tiek sutartinėje civilinėje atsakomybėje, tiek deliktinėje civilinėje atsakomybėje. Analizuojant kasacinio teismo praktiką pastebime, kad vertinant priežastinį ryšį jo pasireiškimas vertinamas etapais – pirmame etape nustatomas faktinis priežastinis ryšys ir sprendžiama, ar žalingi padariniai kyla iš neteisėtų veiksmų - nustatoma, ar žalingi padariniai būtų atsiradę, jeigu nebūtų buvę neteisėto veiksmo. Kitame etape – vertinama, ar padariniai nėra pernelyg nutolę nuo neteisėto veiksmo, ar nebuvo papildomų veiksmų, galėjusių įtakoti atsiradusius neigiamus padarinius (remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gegužės 11 d. nutartimi civilinėje byloje Nr. e3K-3-190-248/2018). Tačiau „net ir nesant faktinio priežastinio ryšio, teisinis priežastinis ryšys gali būti nustatomas ir to fakto gali pakakti civilinei atsakomybei taikyti, kadangi civilinio kodekso 6.247 straipsnyje yra įtvirtinta lankstaus priežastinio ryšio doktrina“ (Mizaras, 2007, p. 70). Kitokios nuomonės laikosi Hans Kelsen, kuris palaiko tiesioginės pasekmės teoriją, kurios šalininkai mano, kad asmuo turi atsakyti tik už tuos nuostolius ar žalą, kurie yra tiesioginė šio asmens veiksmų pasekmė (Mikelėnas, 1995, p. 108).

Numanomumo kriterijus sutarčių teisėje. CK 6.258 str. 4 d. yra išskiriama nuostolių numatymo sąlyga: „neįvykdžius prievolės įmonė (verslininkas) atsako tik už tuos nuostolius, kuriuos ji numatė ar galėjo protingai numatyti sutarties sudarymo metu kaip tikėtiną prievolės neįvykdymo pasekmę“. Šis straipsnis nusako, kad atsakomybė verslininkui kyla tik už tuos nuostolius, kurie yra numanomi arba apie kuriuos jis turi numanyti, nes yra verslininkas (savo srities profesionalas), o tokiems padariniams kilus jis atsako be kaltės. Ši nuostolių numatymo sąlyga „reiškia, kad nukentėjusi šalis negali tikėtis, jog jai bus kompensuoti net ir tie praradimai, kurių sutartį pažeidusi šalis, būdama protinga ir atidi verslininkė, negalėjo numatyti sutarties sudarymo metu kaip įprastų tokios sutarties pažeidimo padarinių (...) vertinant, ar verslininkas galėjo numatyti tam tikrų nuostolių atsiradimą, taikomas apdairaus, protingo ir rūpestingo verslininko standartas ir pagal jį sprendžiama, ar esant konkrečiai situacijai jis būtų numatęs tokių nuostolių atsiradimo galimybę (inter alia Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-364/2014, 2019 m. kovo 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-82-378/2019). Šis numanomumo principas įpareigoja ne tik rangovą elgtis atidžiai, rūpestingai, nes kilus nuostoliams jis turės atsakyti be kaltės ir bus preziumuojama, kad tokią nuostolių kilimo galimybę rangovas turėjo numatyti, bet kyla pareiga ir užsakovui būti rūpestingam ir suvokti, kad ne visi patirti nuostoliai galės būti padengti. Kaip vienas iš atvejų, kada šalis yra atleidžiama nuo sutartinės civilinės atsakomybės, tai kada ši atsakomybė kyla dėl valstybinių institucijų veiksmų. Tačiau tam turi būti nustatomas šių

aplinkybių visetas: „sutarties vykdymo metu yra įvykę privalomi valstybės institucijų veiksmai (aktai), šie valstybinių institucijų veiksmai (aktai) yra nenumatyti prieš sudarant sutartį, dėl šių valstybės institucijų veiksmų (aktų) įvykdyti prievolės neįmanoma ir šių valstybės institucijų veiksmų (aktų) sutarties šalys neturi teisės ginčyti“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. kovo 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-82-378/2019). Tik esant visoms šioms aplinkybėms gali būti svarstoma dėl atleidimo nuo civilinės atsakomybės dėl valstybinių institucijų veiksmų.

Svarbus faktas priežastinio ryšio nustatyme yra tyčios arba neatsargumo faktas. Jei rangos sutarties šaliai buvo padaryti nuostoliai ir nuostolius sukėlusis šalis veikė tyčia arba nuostoliai kilo kaip sutarties šalies didelio neatsargumo pasekmė, tai numanomumo kriterijus, kylantis iš CK 6.258 str. 4 d. (atsakomybės kilimas be kaltės) negalioja ir sutarties šalis, dėl kurios kaltės buvo padaryti nuostoliai, privalo atlyginti kitai šaliai padarytą žalą ar patirtus nuostolius. Tyčios ar didelio neatsargumo, bei prievolės neįvykdymo numanomumą santyki Lietuvos Aukščiausiasis teismas argumentuoja taip: „CK 6.258 straipsnio 4 dalies normą aiškinant kartu su CK 6.252 straipsnio 1 dalimi bei atsižvelgiant į tarptautinių sutarčių teisės kodifikavimo aktų principus, konstatuotina, kad tais atvejais, kai skolininkas neįvykdo sutartinės prievolės tyčia ar dėl didelio neatsargumo (didelio aplaidumo), jam kyla pareiga atlyginti nukentėjusios šalies patirtus nuostolius, priežastiniu ryšiu susijusius su sutarties pažeidimu, net ir tais atvejais, kai tokio dydžio nuostolių, sudarydamas sutartį, jis negalėjo numatyti kaip sutarties neįvykdymo pasekmės“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-52/2013).

Darytina išvada, kad priežastinis ryšys nusako nuostolių ar žalos fakto priklausomumą nuo asmens veiksmų. Atsižvelgiant į tai, kad verslininkui rangos sutarties pagrindu už prievolės neįvykdymą ar netinkamą vykdymą atsakomybė kyla be kaltės, jis atsako tik už tuos padarinius, kuriuos galėjo numatyti pasirašant sutartį ir tik jei jo veiksmuose nebuvo tyčios ar didelio neatsargumo.

2.2.4. Žala ir nuostoliai

Žala ir nuostoliai yra apibrėžti CK 6.249 straipsnyje. Žala apibūdinama kaip turto netekimas arba sužalojimas, o jos piniginei išraiška yra nuostoliai. Vadovėlyje „Civilinė teisė. Prievolių teisė“ nuostoliai apibrėžiami kaip civilinės atsakomybės forma ir

pabrėžiama, kad nuostoliai ekonomine prasme ir teisine prasme skiriasi. Nuostoliai ekonomine prasme būna kaip nepasisekusio/nuostolingo verslo veiklos rezultatas, o nuostoliai teisine prasme yra neteisėtais veiksmais sukeltos neigiamos pasekmės nukentėjusiojo turtinei sričiai (Ambrasienė, 2004, p. 205-206). Žala – „tai nukentėjusiojo turtinio ar kitokio intereso pažeidimas, tai nukentėjusiojo turtiniai ar kitokie praradimai, dėl kurių nukenčia jo turtinė padėtis arba padaromas neigiamas poveikis neturtiniams interesams“ (Mikelėnas, 2003, p. 341). Teisės doktrinoje akcentuojama, kad „žalos“ terminas priskirtinas deliktinei atsakomybei, o sutartinei atsakomybei naudojamas terminas „nuostoliai“ arba netesybos (Ambrasienė, 2004, p. 206)

Nuostoliais yra laikoma žala įvertinta pinigais. Pagal CK 6.249 str. 1 d. nuostoliai (išlaidos) gali būti tiesioginiai ir netiesioginiai. Šiame straipsnyje nurodyta, kad „žala yra asmens turto netekimas (...) turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai), taip pat negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų“. Dažnai tiesioginiai nuostoliai vadinami realiais ir jie patiriami finansinių išlaidų forma, atkuriant pažeistas teises (įskaitant ir atstatant prarastą ar sugadintą turtą). Tačiau patirtos išlaidos turi būti būtinos ir realios. Kaip pažymi kasacinis teismas „gali būti priteisiami tik patirti realūs nuostoliai. Ieškovo nurodyti nuostoliai (...) yra hipotetiniai, todėl negali būti priskirtini ir laikytini nuostoliais (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-69/2009). Kitame kasacinio teismo sprendime pažymėta, kad „atsakovės nurodyti argumentai dėl nuostolių patyrimo yra deklaratyvūs, hipotetiniai, nepagrįsti bylos duomenimis. Atsakovė teismui nepateikė įrodymų, galinčių patvirtinti teiginius dėl finansavimo netekimo, administracinės naštos padidėjimo, nenurodė reikšmingesnių nepatogumų, ekonominių, kitokių sunkumų, kuriuos ji patyrė dėl projektavimo rangos darbų įvykdymo termino praleidimo“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-280-943/2021).

Netiesioginiai nuostoliai yra apibūdinami kaip finansinės pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jei nebūtų teisės pažeidimo, pavyzdžiui – nesilaikant sutartyje numatytų terminų pastatytas gyvenamasis namas užsakovui gali lemti negautas pajamas iš nuomos. Kaip pasisakė kasacinis teismas, „pagal CK 6.249 straipsnio 1 dalį asmens negautomis pajamomis laikomos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų. Įstatymų leidėjui įtvirtinus galimybę žalos patyrusiam asmeniui reikalauti ne tik tiesioginių nuostolių, bet ir negautų pajamų atlyginimo, sudaromos prielaidos visiškam nuostolių atlyginimui“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-88-403/2018). „Negautomis pajamomis yra laikoma turtinė

nauda, kurios sukėlusią žalą veikslių metu nukentėjusysis dar nebuvo gavęs, tačiau kuri neabejotinai būtų gauta, jei nebūtų buvę žalą sukėlusią veikslių. Ieškovams tenka pareiga įrodyti, kad pajamų negavo dėl atsakovo neteisėtų veikslių, kuriais pažeistos jų teisės, ir kad negavo reikalaujamo dydžio pajamų“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. rugpjūčio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-405/2007).

Taigi, negautos pajamos (kylančios iš sutarties) pagal kasacinę teismą, tai teisėtos pajamos, kurias asmuo gautų iš sutarties dalyko, jei nebūtų pažeistas sutarties vykdymas, o pareiga įrodyti negautas pajamas tenka žalą patyrusiam ir dėl to pajamų negavusiai sutarties šaliai. Šios pajamos turi būti įrodomos konkrečiais juridiniais faktais – pasirašytais sutartimis, nutrauktais mokėjimais ir kt. Kaip rašoma kasacinio teismo 2015 m. kovo 31 d. nutartyje Nr. 3K-3-156-687/2015 – „privalu atskleisti visą su negautomis pajamomis susijusią informaciją, ypač taikytinus apskaičiavimo metodus“. Vadinas, turi būti aiškus, konkretus ir teisingas negautų pajamų pagrindimas. Jų pagrindimas negali remtis hipotetiniais teiginiais, hipotetinėmis aplinkybėmis ar faktais. Prie negautų pajamų priskiriama ir prarasta galimybė, kurią kasacinis teismas apibūdina kaip „turtinės naudos negavimas“ arba „kaip prarasta galimybė išvengti turtinių praradimų – sutaupyti“ (Teismų praktikos dėl sutartinės civilinės atsakomybės taikymo apžvalga, 2018, p. 43). Žala, kaip civilinės atsakomybės sąlyga ir jos dydis nėra preziumuojami, tuo atveju, kai šalis negali tiksliai įrodyti nuostolių dydžio, jų dydį nustato teismas (CK 6.249 straipsnio 1 dalis). Rangos sutartyse nuostoliai gali pasireikšti tiek patirtais užsakovo finansiniais nuostoliais dėl rangovo darbų kokybės, jei sutartis numato, kad užsakovas pats pašalina trūkumus, atsiradusius dėl rangovo darbų kokybės, tiek negautomis pajamomis, jei, pvz., vėluojamas priduoti statybos objektas ir užsakovas negauna numatytų nuomos pajamų.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo žala yra apibūdinama kaip „neigiamas poveikis tam tikram teisės saugomam objektui (vertybei), kuris pasireiškia jo ekonominės ar ūkinės vertės sumažėjimu ar visišku praradimu“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-88-403/2018). Pagal įstatymą yra atlyginami ne visi nuostoliai, bet tik tiek, kurie atsirado kaip skolininko neteisėtų veikslių rezultatas (veikimo ar neveikimo), kada tarp skolininko neteisėtų veikslių ir atsiradusių nuostolių yra pernelyg nenutolęs priežastinis ryšys (CK 6.247 str.). Doktrinoje išskiriami šie žalos (nuostolių) požymiai civilinės atsakomybės prasme: 1) kaip poveikį asmeninėms ar neturtinėms vertybėms; 2) šis poveikis yra padaromas neteisėtais asmens veiksmais; 3) poveikio rezultatas nukentėjusiam visada yra neigiamas; 4) jį galima įvertinti pinigine išraiška; 5) egzistuoja prievolė atlyginti žalą (Ambrasienė, 2004, p. 191).

Sutartinėje teisėje (kaip ir deliktinėje) yra svarbus konstitucinis visiškos žalos atlyginimo principas. Konstitucinis Teismas yra pasakęs, kad „būtinumas atlyginti asmeniui padarytą materialinę ir moralinę žalą yra konstitucinis principas. Įtvirtinant šį konstitucinį principą siekiama užtikrinti, kad asmenims, patyrusiems materialinę ar moralinę žalą, ji bus atlyginta“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. sausio 20 d. nutarimas). Kasacinis teismas irgi yra ne kartą pasisakęs tuo klausimu: „teisingas žalos atlyginimas reiškia tai, kad sprendžiant ginčus dėl žalos atlyginimo turi būti nustatytas tikrasis žalos dydis. Kai priteisiamas žalos atlyginimas mažesnis už patirtus nuostolius - lieka iš dalies neapgintos nukentėjusio asmens teisės, o kai priteisiamas žalos atlyginimas viršija tikruosius nuostolius, nukentėjęs asmuo nepagrįstai praturtėja skolininko sąskaita, taigi, abiem atvejais teisingumo principas yra pažeidžiamas“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-286-313/2017).

Analizuojant kas pateikta, galime daryti išvadą, kad nuostoliai, kylantys iš sutarties yra žalos išraiška pinigine forma. Jie gali būti tiesioginiai, patiriami atstatant pažeistas teises iki sutarties pažeidimo arba į būseną, kurioje asmuo būtų buvęs, jei sutartis būtų įgyvendinta ir netiesioginiai, tai nuostoliai, kuriuos asmuo būtų galėjęs gauti, jei sutarties būtų įgyvendinta jos nepažeidžiant. Nuostolių įrodymo pareiga tenka nuostolius patyrusiai šaliai, o įrodinėjimas turi remtis konkrečiais, ne hipotetiniais faktais ir aplinkybėmis.

3. PAGRINDINIAI RANGOVO SUTARTINĖS ATSAKOMYBĖS KILIMO ATVEJAI

3.1. Rangovo sutartinės atsakomybės kilimas pažeidus bendrąją rūpestingumo pareigą

Kaip aiškinama kasacinio teismo praktikoje, sutartinė civilinė atsakomybė tai turtinė prievolė, atsirandanti dėl to, kad nevykdoma ar netinkamai vykdoma sutartis, kurios viena šalis turi teisę reikalauti atlyginti nuostolius ar netesybas, o kita privalo juos atlyginti. Ši prievolė rangovui kyla CK 6.245 str. 3 dalies pagrindu. Sutartinė civilinė atsakomybė pasižymi tuo, kad šalis, dar iki civilinės teisės pažeidimo sieja civiliniai teisiniai santykiai. Todėl civilinės teisės pažeidimas tokiais atvejais pasireiškia sutarties pažeidimu – jos nevykdymu, ar netinkamu vykdymu. Kaip pavyzdį išnagrinėsime Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 metų kovo 24 d. nutartį civilinėje byloje Nr. e3K-3-44-313/2021, atskleidžiančią bendradarbiavimo pareigos įtaką sutartinės atsakomybės kilimui.

Kasacinėje byloje buvo sprendžiama dėl teisės normų reglamentuojančių sutartinę ir deliktinę civilinę atsakomybę, dėl generalinio rangovo ir subrangovo rizikos ir atsakomybės paskirstymo taisyklių aiškinimo ir taikymo, bei dėl sumokėtos išmokos išieškojimo.

Bylos šalys: Ieškovė – AB „Lietuvos draudimas“, Atsakovai - AB, Eurovia Lietuva“, „Eurovia CS, a.s.“, (veikiančiai per „Eurovia CS, a.s.“ filialą Lietuvoje,) „AAS BTA Baltic Insurance Company“, veikiančiai per „BTA Baltic Insurance Company“ filialą Lietuvoje, ir UAB „Vilniaus keliai“, Tretieji asmenys - , UAB „Skinest Baltija“, AB „Lietuvos geležinkeliai“, DB „If P&C Insurance AS“, veikianti per „If P&C Insurance AS“ filialą, E. K.

Bylos faktinės aplinkybės: Ieškovė nurodė, kad išmokėjo trečiajam asmeniui AB „Lietuvos geležinkeliai“ draudimo išmoką dėl 2014 m. spalio 27 d. įvykusio įvykio, kai, atsakovei UAB „Vilniaus keliai“ subrangos sutarties pagrindu vykdant darbus (įrengiant triukšmą mažinančias užtvartas greta geležinkelio bėgių, vedančių į Kazlų Rūdos geležinkelio stotį), pervažoje susidūrė AB „Lietuvos geležinkeliai“ priklausantis lokomotyvas bei atsakovei UAB „Vilniaus keliai“ priklausantis ekskavatorius. Eismo geležinkelio ruožo Kazlų Rūda–Kaunas rekonstrukcijos rangos darbams atlikti AB „Lietuvos geležinkeliai“ buvo sudariusi rangos sutartį su atsakovėmis AB „Eurovia

Lietuva“ ir „Eurovia CS, a. s.“ (toliau – ir generalinės rangovės), jos pasitelkė subrangovę trečiąjį asmenį UAB „Skinest Baltija“, o ji – dar vieną subrangovę – atsakovę UAB „Vilniaus keliai“. Įvykį sukėlė atsakovės UAB „Vilniaus keliai“ darbuotojų veiksmai.

Ieškovo pozicija: Žala kilo dėl nesaugiai atsakovės UAB „Vilniaus keliai“, kuri veikė kaip atsakovių – generalinių rangovių subrangovė, atliekamų darbų, todėl šiuo konkrečiu atveju dėl kilusios žalos yra atsakingos visos trys nurodytos atsakovės. Dėl įvykio padarytos žalos atsakomybė kyla visoms trimis atsakovėms. Atsakovėms - generalinėms rangovėms - kyla sutartinė civilinė atsakomybė, nes jos pagal rangos sutartį turėjo pareigą užtikrinti, jog vykdant statybos darbus būtų laikomasi įstatymų ir normatyvinių statybos dokumentų nustatytų darbų saugumo reikalavimų.

Teismo ekspertų nuomonė, kuri buvo pateikta teismui: dr. E. Ivanauskienė pateikė išvadą dėl deliktinės ir sutartinės atsakomybės atribojimo atsakovių UAB „Eurovia Lietuva“ ir „Eurovia CS a. s.“ atžvilgiu, kurioje konstatavo, jog subrangovės atsakovės UAB „Vilniaus keliai“ darbuotojų veiksmai, sukėlę žalą, kvalifikuotini kaip deliktas, kadangi: 1) pažeistas tikrumo interesas (subjektas tikisi išlikti toje pačioje padėtyje arba grįžti į tą pačią padėtį, kuri buvo iki delikto) ; 2) žala patirta ne sutartiniuose teisiniuose santykiuose; 3) žalą patyrė asmenys, nesusiję su rangos sutartimi; 4) žala padaryta ne sutarties objektui; 5) generalinis rangovas sutarties sudarymo metu negalėjo numatyti konkrečios kilusios žalos kaip įprastų rangos sutarties pažeidimo pasekmių; 6) žala patirta dėl nusikaltimo. Ekspertas dr. R. Stadalius pateikė išvadą, kokios priežastys lėmė eismo įvykį – paraiškos dėl eismo pertraukos neperdavimas; neleistas darbų organizavimas negavus sutikimo (...) atsakomybė už žalą tenka UAB „Vilniaus keliai“.

Pirmos instancijos teismo sprendimo esmė: darbuotojo veiksmai kvalifikuotini kaip deliktas, nes pažeidė tikrumo interesą, žala patirta ne sutartiniuose teisiniuose santykiuose, žalą patyrė asmenys, nesusiję su rangos sutartimi, žala padaryta ne sutarties objektui, atsakovės generalinės rangovės sutarties sudarymo metu negalėjo numatyti konkrečios kilusios žalos, t. y. kaip įprastų rangos sutarties pažeidimo pasekmių, bei žala patirta dėl nusikaltimo.

Teismas padarė išvadą, kad ieškinys yra pagrįstas tik iš dalies, nes iš bylos medžiagos turinio matyti, jog žala šiuo atveju kilo ne iš sutartinių santykių, o iš delikto trečiajam asmeniui AB „Lietuvos geležinkeliai“. Atsiradusi žala nėra susijusi su rangos sutarties netinkamu vykdymu, o kilo tik todėl, kad atsakovė UAB „Vilniaus keliai“ pažeidė imperatyviausias teisės aktų nuostatas, taip pat bendrojo pobūdžio pareigą elgtis atidžiai bei

rūpestingai. Atsižvelgiant į tai, CK 6.256, 6.257 straipsniai bei 6.650 straipsnio 3 dalis, kuriomis rėmėsi ieškovė, šiam ginčui negali būti taikomos.

Apeliacinės instancijos teismas sutiko su pirmosios instancijos teismo išvada, kad kilusi žala nėra susijusi su netinkamu rangos sutarties vykdymu. Tai, kad žalą sukėlusį avarija įvyko rangos sutartimi sulygtų darbų atlikimo metu, savaime nereiškia, kad atsakomybė užsakovei gali būti tik sutartinė. Byloje nėra duomenų, kad žala padaryta rangos sutarties objektui ar kad ji atsirado dėl šio objekto defektų, taip pat nėra duomenų, jog rangos sutartis nebuvo įvykdyta – sulygti darbai neatlikti ar atlikti su defektais. Apeliacinės instancijos teismas pažymėjo, kad žala buvo padaryta ir kitų asmenų turtui – gyvenamajam namui (...), vadinasi, dėl įvykio galėjo nukentėti bet koks trečiasis asmuo, o kad nukentėjo AB „Lietuvos geležinkeliai“ traukinys, kurie yra ir užsakovai – ši aplinkybė yra atsitiktinė ir nesuteikianti pagrindo taikyti sutartinės civilinės atsakomybės.

Tačiau kasacinis teismas pateikė argumentus ir aiškinimus, kad konkrečios bylos atveju rangovo civilinė atsakomybė kyla ne delikto, o sutarties pagrindu. Kasacinis teismas pažymėjo, kad, sprendžiant dėl sutartinės ir deliktinės atsakomybės atribojimo, svarbu pažymėti, jog pagal CK 6.189 str. 1 d. sutartis įpareigoja atlikti ne tik tai, kas tiesiogiai joje nustatyta, bet ir visa tai, ką lemia sutarties esmė arba įstatymai, tai reiškia, kad, neatsižvelgiant į tai, kokias nuostatas pažeidė – įstatymo ar sutarties, šalių atsakomybė laikytina sutartine. Taigi, sutartinė atsakomybė kyla pažeidus tiek sutarties vykdymą, tiek dispozityvias ir imperatyvias įstatymų nuostatas. Šiuolaikinė sutarčių teisė, pasak teismo, gali ginti tiek tikrumo, tiek lūkesčių interesus. Svarbus aspektas vykdant sutartis yra sąžiningumo principas ir jo išraiška – šalių bendradarbiavimo pareiga įgyvendinant sutartį, numatyta CK 6.200 str. 2 d.

CK 6.691 str. 1 d. numato bendradarbiavimo pareiga tarp šalių įgyvendinant rangos sutartį. Bendradarbiavimo pareiga reiškia ne tik informacijos pasikeitimą dispozityviaja bet ir imperatyviaja prasme. CK 6.689 str. 2 d. numatyta sąlyga, kad rangovas privalo pranešti užsakovui apie nukrypimus nuo sutarties sąlygų ją įgyvendinant, CK 6.648 str. 2 d. nustato rangovo pareigą pranešti atsakovui apie perduotų medžiagų netinkamumą naudoti ir kt. Vadinasi, bendradarbiavimo pareiga yra viena iš rangovo sutartinių pareigų ir jos privalo laikytis. Iš sutarties kyla ne tik sutarties tinkamą įvykdymą užtikrinanti šalių tarpusavio bendradarbiavimo pareiga, bet ir bendroji rūpestingumo pareiga. Rūpestingumo pareiga kildinama iš CK 6.200 str. 4 d. – „šalis (...) turi dėti maksimalias pastangas sutarčiai vykdyti“ ir dažnai aiškinama kartu su CK 6.38 str. 2 d. ir CK 6.256 str. 3 d. ir taikoma profesinei veiklai. Šia nutartimi kasacinis teismas plačiau pažiūrėjo į rūpestingumo pareigą,

jos svarbą akcentavęs bendrajai sutarčių teisei, nes įprastai rūpestingumo pareiga priskiriama generalinio delikto principui. Kasacinis teismas akcentavo, kad tuo atveju, kada bendroji rūpestingumo pareiga pažeidžiama vykdant sutartį, t. y. siekiant jos tikslo (sutarties rezultato), tai šios pareigos pažeidimo prigimtis yra išimtinai sutartinio pobūdžio. Tačiau, kaip savo straipsnyje nurodo Evaldas Klimas – bendradarbiavimo pareiga rangos santykiuose kyla iš CK normų, tačiau kiti specialieji teisės aktai, reguliuojantys statybos ar kitą rangą, nenurodo bendradarbiavimo pareigos. „Įstatymuose neplėtojamas pareigos bendradarbiauti principas, nes apsiribojama tik nurodant rangovo ir statytojo (užsakovo) teises ir pareigas (Klimas et al, 2011, p. 337).

Darytina išvada, kad rangovo sutartinė atsakomybė kyla ne tik pažeidus pagrindines pareigas pagal rangos sutartį – tinkamai ir laiku neatliekant rangos darbų, ar pažeidus teisės aktus, reglamentuojančius rangos darbus, bet ir pažeidus sutarčių įgyvendinimo principus, tarp jų ir bendradarbiavimo (bendradarbiavimo pareiga kyla tik iš sutartinių teisinių santykių, delikto atveju tokia pareiga neegzistuoja), bei rūpestingumo. Jei nuostoliai yra padaryti vykdant sutartyje numatytus darbus, taikytina *non cumul* taisyklė – sutartinės atsakomybės prioritetas prieš deliktinę ir tokioje situacijoje ginamas tikrumo interesas pagal sutartį.

3.2. Darbų atlikimo terminų pažeidimas

Kaip buvo minėta darbe, sutartinė atsakomybė rangovui kyla sutarties pagrindu, jei neįvykdoma sutartis, jei sutartis vykdoma netinkamai ir nėra aplinkybių, kurių rangovas negalėjo numatyti ir kurios pateisintų netinkamą sutarties vykdymą arba sutarties neįvykdymą laiku. Rangos teisiniai santykiai kyla rangovui sudarius sutartį su užsakovu, o atskirais atvejais ir generaliniam rangovui su subrangovu. Darbų atlikimo terminų pažeidimo problematika bus analizuojama remiantis CK bendrosios rangos sutarties normomis ir statybos rangos sutarties normomis, kaip viena iš problematiškiausių rangos sutarčių rūšių.

Reikia paminėti, kad prievolinėje teisėje šalis sieja priešpriešinės teisės ir pareigos – kiekviena šalis kitai sutarties šaliai turi įsipareigojimus, kurie kyla iš jų teisinės padėties sutartyje. Rangos sutartyje rangovo pagrindinė pareiga laikytina laiku ir kokybiškai atlikti rangos sutartyje numatytus darbus, o užsakovo pareiga – priimti šių darbų rezultatą ir atsiskaityti su rangovu sutartyje numatytomis sąlygomis ir terminais. Taigi, sutartinė

atsakomybė statybos rangos sutartyje gali kilti abiem šalims – rangovas turėtų sumokėti netesybas (delspinigius), jei laiku nepriduoda darbų rezultato (sutartyje numatytais terminais), o užsakovui kiltų pareiga laiku nesumokėjus rangovui už atliktą darbą, rangovui sumokėti netesybas. Kaip jau minėta darbe anksčiau, šiuo aspektu svarbu ne tik sutartyje nustatytas atsiskaitymo terminas, tačiau ir pačios sutarties kvalifikavimas būtent rangos sutartimi, nes rangos sutarties atveju būtų vertinamas galutinio produkto (rangos sutarties dalyko) atitikimas sutarčiai, o paslaugų sutarties atveju – paslaugos suteikimo kokybė. Jei šalys sutartyje susitarė dėl netesybų mokėjimo sutarties pažeidimo atveju, jos negali kartu reikalauti ir kompensuojamųjų palūkanų, kurių apibrėžtis pateikiama CK 6.210 straipsnyje. „Šalims susitarus dėl netesybų, teismas neturėjo pagrindo už piniginės prievolės įvykdymo termino praleidimą priteisti ir sutartinių netesybų, ir įstatymo nustatytų kompensuojamųjų palūkanų; pažymėjo, kad tiek netesybų (CK 6.71–6.75 straipsniai), tiek kompensuojamųjų palūkanų (6.210, 6.261 straipsniai) tikslas yra kompensuoti dėl prievolės neįvykdymo patirtus nuostolius“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. kovo 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-98/2014).

CK 6.652 str. nustato rangos darbų atlikimo terminus. Pagal pateiktą sakinio struktūrą „rangos sutartyje nustatoma darbų pradžia ir pabaiga“ ir nevarojami žodžiai „gali būti nustatoma“ „gali nustatyti“ preziumuojama, kad rangos sutartyse darbų atlikimo pradžios ir pabaigos datos vienos iš esminių sutarties sąlygų. Vadinasi, rangovas turi pareigą laiku atlikti sutartyje numatytus darbus¹¹, taip pat pareigą užsakovui prieš sutarties pasirašymą pateikti visą informaciją ir bendradarbiauti su juo, įvardinant galimas rizikas, kurios gali turėti įtakos darbų atlikimo terminui. To pačio straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad rangovas atsako už darbų atlikimo terminų pažeidimą, o šio straipsnio trečia dalis nurodo, kad darbų atlikimo terminai gali būti keičiami rangos sutartyje nustatyta tvarka. Atsižvelgiant į tai, kad šalys bet kada gali susitarti ir sudaryti papildomą sutartį ar sutarties papildymą, galime daryti išvadą, kad sutarties įvykdymo terminai gali būti keičiami šalies sutarimu vadovaujantis jau esančia sutartimi, pasirašant naują sutartį dėl darbų atlikimo terminų arba pasirašant priedą prie rangos sutarties, kuri nustatytų naujus sutarties įgyvendinimo terminus.

Autorių kolektyvo vadovėlyje „Civilinė teisė. Prievolių teisė“, pateikiama nuomonė, kad „galutinio sutarties termino praleidimo pasekmės yra nustatytos CK 6.652 str. 4 d. Tokiu atveju užsakovas turi teisę atsisakyti priimti atliktus darbus ir reikalauti

¹¹ Pažymėtina, kad prievolės vykdymo nustatytais terminais laikymasis kyla ir iš CK 6.38 str. 1 d. – „prievolės turi būti vykdomos sąžiningai, tinkamai, bei nustatytais terminais“.

atlyginti nuostolius iš užsakovo tik tuomet, kai dėl termino praleidimo prievolės įvykdymas užsakovui praranda prasmę. Tai reiškia, kad termino praleidimo formalus pobūdis automatiškai nesukelia rangovo atsakomybės, jei dėl tokio termino praleidimo faktiškai nenukenčia užsakovo turtiniai interesai“ (Ambrasienė *et al.*, 2004, p. 429). Panašios pozicija atspindi ir kasacinio teismo praktikoje. Štai 2018 m. gegužės 10 d. nutartyje Nr. e3K-3-192-219/2018 sakoma, kad „terminų pažeidimo teisinių pasekmių taikymas skiriasi priklausomai nuo to, ar rangovas pažeidžia visų darbų atlikimo galutinį terminą, ar tarpinius terminus. Pirmuoju atveju taikytina CK 6.652 straipsnio 4 dalis. Antruoju atveju užsakovas gali, jei mano, kad toks pažeidimas yra esminis sutarties pažeidimas, atitinkantis CK 6.217 str. 2 d. 1–5 punktuose įtvirtintas sąlygas, vienašališkai nutraukti sutartį (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-311-415/2015)“ (...) „Jei rangovas pažeidžia viso darbo atlikimo galutinį terminą ir tai lemia, kad prievolės įvykdymas užsakovui prarado prasmę, tada užsakovas turi teisę atsisakyti priimti įvykdžius prievolę atliktą darbą ir pareikalauti iš rangovo atlyginti dėl termino praleidimo padarytus nuostolius. Taigi, pastarosios nuostatos taikymui yra būtina nustatyti dviejų sąlygų buvimą: 1) kad rangovas pažeidė viso darbo atlikimo galutinį terminą ir 2) kad termino praleidimas lėmė, jog prievolės įvykdymas užsakovui prarado prasmę. Jei egzistuoja abi nurodytos sąlygos, užsakovas įgyja teisę atsisakyti priimti įvykdžius prievolę atliktą darbą ir pareikalauti iš rangovo atlyginti dėl termino praleidimo padarytus nuostolius“. Remiantis tuo kas pateikta ir teisės doktrina galime teigti, kad rangovas yra atsakingas už rangos darbų tiek galutinio, tiek tarpinių terminų įvykdymą, tačiau yra skirtingi teisių gynimo būdai: kada yra pažeidžiami tarpiniai darbų pridavimo užsakovui terminai, užsakovas, nustatęs, kad darbų neįmanoma atlikti laiku ir tai sukels dar didesnius nuostolius užsakovui nei jie yra dabar, turi teisę įrodinėti esminį sutarties pažeidimą ir inicijuoti sutarties nutraukimą. Antru atveju, remiantis CK 6.652 str. d. užsakovas gali atsisakyti priimti darbą ir reikalauti nuostolių atlyginimo jei užsakytas darbas užsakovui prarado prasmę.

Tačiau, šio darbo autoriaus nuomone, papildomai turėtų būti vertinami šie aspektai:

1. Ar darbo terminas praleistas tik dėl rangovo kaltės (nerūpestingumo): vienu atveju tai gali būti ne nuo rangovo valios priklausančios aplinkybės¹² (nepriklausančių force majeure), kitu atveju, turėtų būti aiškinamasi, ar

¹² Tokią poziciją galime sutikti ir kasacinio teismo praktikoje: „kadangi darbų atlikimo terminas praleistas ne dėl nuo ieškovo (rangovo) valios priklausančių aplinkybių, tai jis negali būti atsakingas už termino praleidimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-352-/2014)

užsakovas taip pat turintis bendradarbiavimo su rangovu pareigą (CK 6.691 str.) dėjo visas pastangas, kad būtų išvengta darbų vėlavimo.

2. Ar sudarant sutartį abi šalys įsivertino alternatyvaus rangos projekto įgyvendinimo rizikas ir jei būtų nustatyta, kad užsakovas, nustatydamas darbų atlikimo terminus aiškiai suvokė, kad jų įgyvendinti įprasta darbų atlikimo praktika neįmanoma – turėtų būti nustatyta abipusė kaltė – rangovas turėtų užsakovui kompensuoti dėl termino praleidimo atsiradusius nuostolius, o užsakovas rangovui – tiesiogines išlaidas atliekant užsakymą.
3. Ar buvo pažeisti turtiniai užsakovo interesai – kaip saugiklis, užkertantis kelią piktnaudžiauti šia kodekso norma.

Įprastinėje verslo praktikoje šalys susitaria dėl darbų atlikimo termino pabaigos (darbų pridavimo akto dienos) ir, pvz., statybos rangoje yra įprastinė praktika baudos mokėjimas už kiekvieną praleistą/uždelstą dieną (remiantis rangovais 0,02-0,2 % už kiekvieną praleistą dieną nuo sutartyje nurodytos datos), nes būtų sunku įrodyti, kad pastatytas statinys prarado prasmę. Kitokia situacija yra kituose rangos darbuose, pavyzdžiui projektavimo rangoje – jei projektas rengiamas per ilgai, jis gali prarasti prasmę dėl finansavimo išnykimo, rangos darbuose finansuojamuose iš valstybės ar savivaldybių biudžeto – darbų prasmė gali būti prarasta dėl to, kad užtęsus darbus išnyksta finansavimas, kaip viena iš sąlygų pasirašant sutartį.

Kitas su darbų atlikimo terminu susijęs CK straipsnis, kurio pagrindu kyla rangovo sutartinė atsakomybė – laiku pradėti darba. CK 6.658 str. 2 d. formuluoja teisę užsakovui nutraukti sutartį, jei rangovas laiku nepradeda vykdyti sutarties arba ją vykdo tiek lėtai, kad kyla grėsmė užsakymo įgyvendinimui laiku, užsakovas gali nutraukti sutartį ir reikalauti nuostolių atlyginimo.

Taigi, rangovas yra atsakingas tiek už savalaikę darbų pradžią, tiek už sutartyje numatytą darbų pabaigos datą. Užsakovas turi teisę atsisakyti priimti rangos darbą, jei termino praleidimas sąlygojo užsakyto darbo prasmės praradimą, bei turi teisę į nuostolių atlyginimą. CK 6.652 str. 4 d. straipsnyje taip pat yra „nuostolių“ atlyginimo sąlyga, kuri suponuoja užsakovo teisę nutraukti sutartį tik tada, kada yra pažeidžiami užsakovo turtiniai interesai, kurių pažeidimą turi įrodyti užsakovas ir tai turėtų apsaugoti rangovą nuo užsakovo siekio nutraukti sutartį vienašališkai nustačius net menkiausius sutarties vykdymo faktus.

Pažymėtina, kad rangos sutartinių prievolių institute egzistuoja numatomas sutarties pažeidimo institutas. Jis nustatytas CK 6.658 str. 2-3 d.; 6.661 str. Jo esmė – jei užsakovas aiškiai suvokia, kad rangovas neatliks darbų nei per papildomą terminą, kuris buvo sutartas darbams atlikti, užsakovas, vengdamas didesnių neigiamų pasekmių gali atsisakyti sutarties ir reikalauti nuostolių atlyginimo arba pavesti darbą kitam rangovui esamo rangovo sąskaita. CK 6.661 straipsnis numato rangovo teisę atsisakyti sutarties ir reikalauti nuostolių atlyginimo, jei užsakovas nevykdo savo pareigos – neperduoda medžiagų, nebendradarbiauja ar atlieka kitus veiksmus, kurie sąlygoja sutarties nutraukimą. Šis numatomas sutarties pažeidimo institutas yra glaudžiai susijęs su rangovo, kaip verslininko ir savo srities profesionalo, statusu. Kaip yra pažymėjęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, „apsiimdamas atlikti tam tikrus darbus, rangovas, kuris yra verslininkas ir savo srities profesionalas, suteikia teisėtus lūkesčius užsakovui, kad jis darbus atliks profesionaliai, kokybiškai (...), kad jam laiku neįvykdžius sutartinių įsipareigojimų, užsakovas gali nutraukti su juo sutartį ir sudaryti šią sutartį pakeičiančiąją, dėl to užsakovui gali atsirasti nuostolių, o pareiga juos atlyginti įstatymo pagrindu tektų rangovui (CK 6.258 str. 5 d.)“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. gruodžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-325-378/2021). Kaip matome iš pateikto, rangovui šalia sutartinės atsakomybės kokybiškai ir laiku atlikti darbą, kyla ir pareiga būti apdairiu ir profesionaliu verslininku, ir įsivertinti galimybę bei prisiimti atsakomybę dėl galimo sutarties nutraukimo ar užsakovui sudarius pakeičiančiąją sutartį ir iš to kylančią atsakomybę už atsiradusius nuostolius.

Rangovui pažeidus statybos rangos sutartyje nustatytą (šalių sutartą) darbų įvykdymo terminą, gali būti taikomas kitas teisių gynimo būdas – užsakovas gali reikalauti iš rangovo sumokėti netesybos (bauda ir delspinigiai). CK 6.71 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad netesybos – tai įstatymų, sutarties ar teismo nustatyta pinigų suma, kurią skolininkas privalo sumokėti kreditoriui, jeigu prievolė neįvykdyta arba netinkamai įvykdyta. „Netesybos yra tam tikra užtikrinimo priemonė, skatinanti kontrahentą laikytis griežtų prievolių įvykdymo terminų. Kita vertus, netesybų ir žalos sulyginti negalima“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-280-943/2021). Remiantis CK 6.73 str. 2 d. ir 6.258 str. 3 d.- jeigu netesybos aiškiai per didelės (neprotingai didelės) arba prievolė iš dalies įvykdyta, teismas gali netesybas sumažinti, tačiau tik tiek, kad jos netaptų mažesnės už nuostolius, patirtus dėl prievolės neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, „kad šalių sutartimi sulygtos netesybos laikomos iš anksto nustatytais būsimais kreditoriaus nuostoliais, kurių jam nereikia įrodinėti, kai skolininkas neįvykdo ar netinkamai įvykdo sutartinę prievolę.

Taigi šalių sutartyje sutartos netesybos yra jų suderinta valia nustatyta sutarties sąlyga, kuri saisto šalis tuo atveju, jeigu sutartis neįvykdoma ar netinkamai įvykdoma (*inter alia* Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-409/2010, 2020 m. gegužės 6 d. nutartis Nr. e3K-3-147-421/2020).

Tačiau netesybomis savaime neturi būti siekiama praturtėti. Remiantis kasacinio teismo praktika, netesybos atlieka baudimo funkciją, ne žalos kompensavimo, todėl neproporcingai didelė netesybų suma būtų neteisinga sutartį pažeidusios šalies atveju, ypač, jei tiesioginio pažeidimo dalis nuo visos sutarties nėra didelė, pvz. darbai yra pridudami etapais ir buvo vėluojamas priduoti vienas darbų atlikimo etapas, tačiau jis neturėjo įtakos viso statybos objekto pridavimui. Tokiu atveju, nėra teisinga ir proporcinga skaičiuoti netesybas nuo visos sutarties sumos: „netesybų suma nustatyta neatsižvelgiant į esminį netesybų mažinimo kriterijų – jų santykį su nuostoliais. Priteista suma atlieka ne kompensacinę funkciją, o baudinę ir sudaro sąlygas atsakovui nepagrįstai praturtėti. Be to, netesybų dydis nedera ir su byloje nustatytais faktinėmis aplinkybėmis, kad ieškovas vėlavo atlikti tik projektavimo darbus, tačiau visa Sutartis buvo įvykdyta laiku, kad atsakovė dėl projektavimo darbų vėlavimo nepatyrė finansinių nuostolių, kitokių nepatogumų ar suvaržymų“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-280-943/2021).

Analizuojant kasacinio teismo suformuotą praktiką, teisės doktriną, galime daryti išvadą, kad netesybų sumą nusistato šalys sutartyje, tačiau jos taikymo dydis turi būti proporcingas pažeidimui ir nustatytas remiantis protingumo, sąžiningumo bei teisingumo kriterijais, atsižvelgiant į rangos sutarties tikslą – dėl kokio galutinio tikslo susitarė šalys ir ar sutarties pažeidimai yra įtakojantys šio tikslo įgyvendinimą, t.y. netesybų dydis turi atitikti pažeistos prievolės vertę. Rangovas kyla sutartinė atsakomybė tiek už vėlavimą baigti darbus nustatytais terminais bei tarpinių terminų praleidimą, tiek ir už vėlavimą pradėti darbus nustatytais terminais, jeigu termino praleidimo nesąlygojo objektyvios aplinkybės arba užsakovo delsimas įvykdyti priešpriešines pareigas, ir termino praleidimas pažeidžia užsakovo turtinius interesus. Rangovui kyla sutartinė atsakomybė ne tik pažeidus sutarties ar teisės normų nuostatas, bet ir rangovo, kaip savo srities profesionalo ir verslininko statuso sutartyje pagrindu.

3.3. Darbų kokybės pažeidimas

Reikalavimai rangovui dėl darbų kokybės kyla iš CK 6.663-6.665 straipsnių. Tai specialiosios CK normos, kurios taikomos rangos sutarties vykdymo metu, jei nustatoma kokybės trūkumai. Tai viena iš aktualiausių problemų, iškylančių rangos sutarčių vykdyme. Kokybės reikalavimai svarbūs ne tik todėl, kad užsakovas tikisi gauti atlikto darbo rezultatą tokios kokybės, kurios jis tikėjosi ir už kurią jis pasirengęs sumokėti, bet ir kokybiniai parametrai, atskiroms rangos rūšims yra reguliuojama viešosios teisės, pavyzdžiui statybos įstatymu. Tai daroma ne tik tam, kad nustatyti standartus, kuriais turi vadovautis tiek užsakovai, tiek rangovai, bet ir apsaugoti visuomenę nuo nesaugių pastatų, taršių medžiagų, triukšmo ir kitų neigiamų padarinių.

Panagrinėkime darbų kokybės aspektą statybos rangoje. Privalomi kokybės reikalavimai yra nustatyti teisės aktuose (Lietuvos Respublikos statybos įstatymas, Statybos techninis reglamentas ir kt.), papildomus kokybės reikalavimus šalys gali nusistatyti sutartyje ir rangovai jais privalo vadovautis. Nukrypimus nuo kokybės arba nekokybiškai atliktą darbą rangovai, jei sutartis nenustato ko kita, įprastai turi ištaisyti savo sąskaita. Tie darbai ne tik kainuoja papildomas išlaidas rangovams, bet ir įtakoja darbų atlikimo terminus – dažnai, taisant nekokybiškai atliktus darbus yra praleidžiami darbų pridavimo terminai, ko išdavoje rangovams kyla sutartinė atsakomybė dėl rangos sutarties terminų pažeidimų, pasireiškiantis netesybomis ir/arba nuostolių atlyginimu.

Statybos įstatymo 2 str. 57 dalis pateikia statinio normatyvinės kokybės apibrėžimą – „tai statinio projekto, statybos darbų ir pastatyto statinio kokybė, atitinkanti normatyviniuose statybos techniniuose dokumentuose ir normatyviniuose statinio saugos ir paskirties dokumentuose nustatytus reikalavimus“. Taigi, įstatymas pateikia statinio normatyvinės kokybės apibrėžimą ir tai suponuoja tai, kad kad šalys negali nusistatyti kitokių kokybinių reikalavimų, kurie neatitiktų normatyvinių teisės aktuose nustatytų kokybinių reikalavimų. Žinoma, rangovas ir užsakovas gali susitarti dėl papildomų kokybės reikalavimų ir juos apsibrėžti, pavyzdžiui – kokios kategorijos dažais bus dažomos sienos, kokie turi būti langai, durys ir kt.

Remiantis CK galime išskirti šias pagrindines rangovo atsakomybes už darbų kokybę:

1. atsakomybė už nukrypimus nuo normatyvinių statybos dokumentų reikalavimų (CK 6.695 str. 1 d.) ;

2. atsakomybė nepasiektus normatyviniuose statybos dokumentuose numatytus statybos darbų rodiklius (CK 6.695 str. 1 d.);
3. atsakomybė už nepasiektus rangos sutartyje numatytus statybos darbų rodiklius (CK 6.695 str. 2 d.);
4. atsakomybė už statinio ar įrenginio patikimumo, patvarumo ar atsparumo sumažėjimą ar netekimą po rekonstrukcijos atlikimo (CK 6.695 str. 2 d.);
5. atsakomybė už smulkius nukrypimus nuo normatyvinių statybos dokumentų (suderintų su užsakovu arba ne), jei jie turėjo įtakos statybos objekto kokybei ir sukėlė neigiamas pasekmes (CK 6.695 str. 3 d.);
6. atsakomybė (kartu su projektuotoju, statinio projekto ekspertizės rangovu, statybos techniniu prižiūrėtoju) už statinio sugriuvimą ir tuo padarytą žalą, jei objektas sugriuvo dėl projektavimo, konstrukcijų ar statybos darbų ir defektų ir netinkamo žemės grunto (CK 6.696 str. 1 d.) (jei nėra CK 6.696 str. 2-3 d. numatytų sąlygų dėl rangovo atsakomybės nebuvimo);
7. atsakomybė už statybos objekto atitikimą normatyviniams statybos dokumentams garantinio laikotarpio metu (CK 6.697 str. 1 d.), (jei nenustatomos CK 6.697 str. 3 d. sąlygos);
8. atsakomybė už darbų, kol darbų rezultato nepriima užsakovas, žuvimo, sugedimo rizika (įskaitant ir darbų rezultato nepriėmimas dėl blogos kokybės) (CK 6.682 str. 1 d. 2 p.).
9. rangovo atsakomybė užsakovui už subrangovo veiksmus (įskaitant ir nekokybiškai atliktą subrangovo darbą) (CK. 6. 650 str. 2 -3 d.);

CK rangos skyriaus bendrosios normos nustato rangovo atsakomybę dėl rangos darbų kokybės:

1. atsakomybė už rangos sutartyje numatytų kokybės reikalavimų įgyvendinimą (CK 6. 663 str. 1 d.);
2. jei sutartyje nenumatyti rangos darbų rezultato kokybiniai kriterijai, rezultatas turi atitikti įprastai tokios rūšies darbams keliamus reikalavimus (CK 6. 663 str. 1 d.);

3. atsakomybę už įstatymuose ar sutartyje numatytų privalomųjų reikalavimų laikymąsi (CK 6.663 str. 2 d.) (remiantis šiuos punktu, galime daryti išvadą, kad rangovas privalo laikytis visų teisės aktuose atskiriems rangos darbams numatytų privalomų kokybės reikalavimų);
4. atsakomybę už defektų nebuvimą garantinio termino metu (CK 6.664 str.);
5. rangovo atsakomybę užsakovui už subrangovo veiksmus, įskaitant ir kokybę (CK. 6. 650 str. 2 -3 d.);

Kaip matome iš pateikto, statybos rangos sutartys, dėl savo specifiškumo – pastatų statyba, rekonstrukcija ir kt. ir įvertinant padidėjusią žalos atsiradimo riziką ir žalos mastą (statinio sugriuvimas, galima žala sveikatai ir gyvybei) išsiskiria aiškiai nustatytais kokybiniais reikalavimais. Todėl iš statybos rangovų reikalaujama atitinkamos kvalifikacijos, aukštesnių profesionalumo standartų laikymosi. Rangos bendruosiuose nuostatose pateikiami rangos darbų kokybės reikalavimai nėra griežtai apibrėžti ir dažnai jų kokybę apibūdinama kaip „kokybė, keliami tokios rūšies darbams“. Vadinasi, vertinant rangovo darbų kokybę, turi būti įvertinta, ar darbo rezultatas gali būti naudojamas pagal paskirtį, ar jis atitinka alternatyvių rinkoje esančių darbų kokybei. Vadinasi, vertinant darbų kokybę reikia vadovautis protingumo bei sąžiningumo kriterijais. Jei, pavyzdžiui, bus remontuojamas automobilis ir po remonto nebus akivaizdžių remonto trūkumų, manytina, užsakovas priims darbą ir rangovui nekils pareiga prie užsakovo suremontuoti automobilį iš naujo. O jei sutartyje bus numatytas namo pastatymas, o namas bus 30 centimetrų žemesnis? Ar jį reikia griauti, ar jis tinkamas naudoti. Atrodytų, dėl statybų rangos specifiškumo namas turėtų būti tinkamas naudoti pagal paskirtį. Tačiau, jei panagrinėsime Europos Sąjungos šalių praktiką, galime surasti kitokių pavyzdžių: rangovui pastačius gyvenamąjį namą, užsakovas atsisakė jį priimti motyvuodamas tuo, kad namas neatitiko sutartyje numatytų reikalavimų, t. y. buvo 33 centimetrais žemesnis. Remiantis tuo, užsakovas kreipėsi į teismą su reikalavimu, kad rangovas įvykdytų prievolę natūra – kad rangovas teismo būtų įpareigotas perstatyti namą. Apeliacinės instancijos teismas atmetė šį ieškinį nuroydamas, kad pastatyto namo nugriovimas ir perstatymas nebūtų proporcinga gynybos priemonė, tuo labiau, kad namą galima naudoti pagal jo paskirtį. Tačiau kasacinis teismas panaikino šį sprendimą motyvuodamas tuo, kad žemesnės instancijos teismo padaryta išvada prieštarauja Prancūzijos CK 1184 str. esminei idėjai, kuri nusako sutarties

vykdymo natūra viršenybę, tuo būdu yra įgyvendindamas sutarties privalomumo principas¹³.

Lietuvos Aukščiausiasis teismas yra pažymėjęs, kad nevisada, jei užsakovas negali rangos darbo produkto naudoti pagal paskirtį, rangovui kyla sutartinė atsakomybė: „ieškovė, nurodydama, kad laivo po atliktų darbų negalima naudoti pagal paskirtį dėl jo stovumo pažeidimo, neįrodė šios ieškinio pagrindą sudarančios aplinkybės“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-199-378/2019).

Analizuojant terminus „normatyviniai teisės aktai“ ar „įstatymuose numatyti privalomieji reikalavimai“ nerasime teisės akto, kuris įvardintų kas yra normatyviniai teisės aktai statybų rangai ar projektavimo rangai, o dar sudėtingiau su įprastais rangos darbais, pavyzdžiui – automobilio remontu ar internetinio tinklapio kūrimu.

CK 6.684 str. 1 d. yra nustatyta prievolė rangovui rangos darbus atlikti pagal normatyvinių statybos dokumentų reikalavimus ir sutartį. Šio straipsnio 3 d. nustato pareigą rangovui atlikti visus darbus, numatytus normatyviniuose statybos dokumentuose, o šio straipsnio 2 d. nustato pareigą sutartyje nurodyti visus normatyvinius statybos dokumentus. Vadinasi, normatyviniai statybos dokumentai tampa sutarties dalimi ir turi būti traktuojami kaip pati sutartis. Jei analizuosime bendrosios rangos kokybės reikalavimus, tai CK 6.663 str. 1 d. nurodyta, kad kokybė privalo atitikti sutarties sąlygas arba įprastai tokios rūšies darbams keliamiems reikalavimams. Vadinasi, remiantis CK 6.663 str. kokybiniai reikalavimai rangos darbams kyla ir iš sutarties, ir iš normatyvinių teisės aktų, kurie nustato atitinkamos rangos darbų kokybę. Tačiau CK 6.695 str. 1 d. nurodyta, kad statybos rangovas atsako už nukrypimus nuo „normatyvinių statybos dokumentų reikalavimų“, o sutarčiai skiriama tik rangovo atsakomybė už „numatytų statybos darbų rodiklių įgyvendinimą“. Statybos rangai CK 6.695 str. yra speciali norma, lyginant su CK 6.663 str.

Šio darbo autoriaus nuomone, CK 6.695 str. 1 d. nepagrįstai eliminuoja sutartinės kokybės reikalavimus kylančius statybos rangovui. Todėl siūlyčiau CK 6.695 str. 1 d. papildyti normos dalimi, kad rangovas atsako ir už nukrypimus nuo sutartinių kokybės reikalavimų.

Atsakomybė rangovui kyla tada, kada jis nesilaiko sutarties ir sutartyje nurodytų normatyvinių statybos dokumentų reikalavimų. Jei įstatymai nustato pareigą rangovui

¹³ Cour de Cassation, Chambre civile 3, du 11 mai 2005, 03-21.136, Publié au bulletin, žiūrėta 2022 m. kovo 2 d., <https://www.legifrance.gouv.fr/affichJuriJudi.do?idTexte=JURITEXT000007051419>

laikytis teisės aktų, bet jie nėra įtraukiami į sutartį, rangovui, kaip savo srities profesionalui kyla sutartinė prievolė šių teisės aktų laikytis. Dar daugiau – rangovas privalo vadovautis užsakovo nurodymais, tačiau tik tais, kurie neprieštaruja teisės aktams, nežiūrint, ar jie įtraukti į sutartį ar ne. Tokia pati nuomonė yra suformuota ir Lietuvos teismų praktikoje - "pagal CK 6.659 straipsnyje įtvirtintas bendrąsias rangos sutarčių taisykles, rangovas privalo nedelsdamas įspėti užsakovą dėl netinkamų dokumentų, medžiagų, darbų atlikimo būdo ar kitų aplinkybių, sudarančių grėsmę atliekamo darbo tinkamumui, tvirtumui ar saugumui“ (...) „, rangovas privalo vykdyti statybos metu gautus užsakovo nurodymus, tik jeigu jie neprieštaruja statybos rangos sutarties sąlygoms ir normatyviniams statybos dokumentams (CPK 6.689 straipsnis)“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-288-469/2015). „Rangos sutartyje šalys gali nustatyti rangovo pareigą atlikti darbą pagal aukštesnius, nei nustatyti privalomi, reikalavimus“ (*inter alia* Lietuvos Aukščiausiojo 2012 m. birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-332/2012; 2018 m. liepos 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-289-1075/2018; 2020 m. birželio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-197-469/2020).

Analizuojant rangovo atsakomybę už statinio ar įrenginio patikimumo, patvarumo ar atsparumo sumažėjimą ar netekimą po rekonstrukcijos atlikimo (CK 6.695 str. 2 d.) reikia pastebėti, kad šiame straipsnyje nenurodyta, kad būtina sąlyga – žalingų pasekmių atsiradimas. Užtenka nustatyti neatitikimus kokybės reikalavimams. Užsakovas turi teisę kreiptis į rangovą ir reikalauti, kad tokius trūkumus rangovas pašalintų savo sąskaita arba sumažintų bendrą darbų kainą (CK 6.665 str.). Kitas užsakovo teisių gynimo būdas – darbus atlikti savo sąskaita ir reikalauti iš rangovo patirtų nuostolių atlyginimo.

Paminėtina, kad rangovas, suderinęs su užsakovu, gali nežymiai nukrypti nuo normatyvinių statybos dokumentų, suderinęs šiuos nukrypimus su užsakovu ir jei pastarieji neturi įtakos statybos darbų kokybei.

Kai darbų perdavimo metu (ar garantinio termino metu) yra nustatomi rangovo darbų kokybės trūkumai ar neatitikimai normatyviniams dokumentams, taikomi specialieji užsakovo pažeistų teisių gynimo būdai, įtvirtinti CK 6.665 ir 6.664 straipsniuose. Šie pažeistų teisių gynimo būdai yra taikomi, kada užsakovas reikalavimą rangovui grindžia netinkama darbų kokybe.

CK 6.664 ir 6.665 straipsniuose nurodyti teisių gynimo būdai priskiriami specialiesiems teisių gynimo būdams. Rangos sutartyje rangovui pažeidus rangos darbų kokybės reikalavimus (darbų rezultatas negali būti vartojamas pagal paskirtį arba pablogėja

pagal sutartyje nurodytas jo naudojimo galimybes, arba neatitinka įstatymu numatytų kokybės reikalavimų) užsakovas gali taikyti šiuos kodekse nurodytus teisių gynimo būdus:

1. reikalauti iš rangovo pašalinti trūkumus per numatytą terminą (CK 6.665 str. 1 d. 1 p.);
2. reikalauti iš užsakovo atitinkamai sumažinti darbų kainą (CK 6.665 str. 1 d. 2 p.);
3. jei sutartis numato – reikalauti atlyginti trūkumų šalinimo išlaidas (CK 6.665 str. 1 d. 3 p.).

Civilinė sutartinė atsakomybė šiais atveju neturėtų būti taikoma, kaip pirminis pažeistų teisių gynimo būdas, nes reikalavimas dėl netinkamos darbų kokybės yra reikalavimas įvykdyti prievolę natūra, o ne reikalavimas atlyginti nuostolius. Tačiau rangovui gali kilti ir civilinė sutartinė atsakomybė, jei, pvz. dėl darbų kokybės laiku nėra pridotas objektas ir užsakovas negavo pajamų už planuotą pastato nuomą. Tokiu atveju užsakovas patiria nuostolius, kuriuos turi atlyginti rangovas, pažeidęs sutartį. Kaip buvo minėta, nuostoliai turi būti realūs, ne hipotetiniai, rangovui kiltų prievolė kompensuoti negautas užsakovo pajamas ir pašalinti trūkumus arba atitinkamai sumažinti darbų kainą. Akcentuotinas ir tyčios momentas rangovo veiksmuose - jei rangovas neįvykdė sutarties arba ją įvykdė netinkamai (nekokybiškai) ir jo veiksmuose yra tyčios elementas, jis atsakys ir už tiesioginius ir už netiesioginius užsakovo nuostolius. Jei rangovo veiksmuose nebus tyčios, jis atsakys tik už tuos nuostolius, kuriuos numatė ar galėjo numatyti.

CK 6.665 str. 3 d. įtvirtinta užsakovo teisė reikalauti taikyti sutartinę civilinę atsakomybę dėl nuostolių atlyginimo, kada užsakovas nutraukia sutartį su rangovu, nes, nustačius darbų trūkumus, rangovas per protingą terminą nepašalina šių darbų trūkumų arba trūkumai yra esminiai ir jie negali būti pašalinami. Minimiu atveju civilinė atsakomybė yra atskira prievolė nuo šalių prievolių, kurios kyla iš rangos sutarties. Civilinės atsakomybės taikymas taikant ją kartu su rangos sutarties nutraukimu yra du suderinami ir vienas kitam neprieštaraujantys pažeistų teisių gynimo būdai.

CK numato ir atvejus, kada kada gali sumažėti rangovo sutartinės atsakomybės apimtis: CK 6.689 str. numato užsakovui teisę kontroliuoti ir prižiūrėti atliekamų statybos darbų eigą ir kokybę, tačiau, jei užsakovas nustato nukrypimus nuo sutarties sąlygų, jis jau turi ne teisę, o pareigą pranešti rangovui apie šį faktą. Užsakovui neatlikus šios pareigos, jis netenka teisės šiais trūkumais remtis ateity.

Darome išvadą, kad rangovui kyla sutartinė atsakomybė dėl atliekamų darbų kokybės. Darbų kokybė yra nustatoma teisės aktais ir sutartimi, kiek sutarties nuostatos neprieštarauja imperatyvioms teisės normoms. Užsakovas gali nežymiai nukrypti nuo sutarties kokybės reikalavimų apie tai informavęs ir gavęs užsakovo pritarimą. Nustatęs kokybės pažeidimus, užsakovas savo teises gali ginti specialiaisiais teisės gynimo būdais – įpareigoti rangovą pašalinti trūkumus, reikalauti sumažinti darbų kainą, reikalauti atlyginti trūkumų šalinimo išlaidas, jei tai buvo numatyta sutartyje, bendraisiais sutarčių teisės gynimo būdais, pvz. - nutraukti sutartį esant esminėms sutarties pažeidimo sąlygoms, o taip pat taikyti civilinę atsakomybę. Užsakovas gali kontroliuoti darbų atlikimo kokybę, tačiau tuo būdu jis įgyja pareigą apie pastebėtus kokybės trūkumus informuoti rangovą.

3.4. Darbų perdavimo priėmimo akto reikšmė sutartinės atsakomybės kilimui

Svarbus akcentas, ypač statybų rangos sutartyse - perdavimo priėmimo akto pasirašymas. Remiantis CK 6.662 str. 1 d. užsakovas, dalyvaujant rangovui, privalo apžiūrėti ir priimti atliktą darbą (jo rezultata). Darbų (jo rezultato) priėmimas turi svarbią reikšmę tolimesniuose rangovo ir užsakovo santykiuose. Užsakovas, pasirašęs darbą, bet nepatikrinęs priimtų darbų kokybės, remiantis to pačio straipsnio 3 dalimi – netenka teisės remtis darbo trūkumo faktu ateity, išskyrus tais trūkumais, kurių nebuvo galima nustatyti priimant darbus. Šalys, pasirašydamos perdavimo priėmimo aktą gali sutarti dėl kitokio garantinio termino, nei jis nustatytas įstatymu, o taip pat ir teisių gynimo būdus, kuriuos šalys turėtų naudoti ateity, o jei tiksliau – teisių gynimo būdus, kuriais šalys negalės naudotis ateity reiškiant pretenzijas viena kitai. Tačiau, jei sutartyje nebūna aiškiai išreikštas sutarimas drausti naudotis kuriuo nors pažeistų teisių gynimo būdu, šalys ateityje savo teises galės ginti tos šalies pasirinktu teisių gynimo būdu. Taigi, perdavimo metu rangovas įsipareigoja, kad perdavimo momentui darbai atitinka nustatytus reikalavimus ir kad šiuos reikalavimus atitiks visą garantinį laikotarpį. Rangovas neatsako už akivaizdžius trūkumus, kurie buvo darbų perdavimo priėmimo metu, jei užsakovas jų neakcentuoja ir nenurodo darbų perdavimo priėmimo akte. Šalys sutartimi gali numatyti netaikyti šios nuostatos. Pastebėtina, kad akivaizdžiai pastebimi trūkumai gali būti rangovo paslėpti. Jei tie trūkumai ar nukrypimai negalėjo būti nustatyti normaliai priimant darbą, arba jei jie buvo rangovo paslėpti tyčia, užsakovas privalo apie juos pranešti rangovui per protingą terminą po jų nustatymo. Tokiu atveju rangovui kyla sutartinė atsakomybė ir prievolė - tyčia paslėptiems trūkumams suteikti CK 6.698 str. 1 d. 3 p. nurodytą 20 metų garantinį

terminą. Kasacinis teismas yra pasakęs, kad „užsakovas darbų priėmimo metu turi elgtis rūpestingai – apžiūrėti rangos darbų rezultatu esantį daiktą, kad įsitikintų, ar daiktas neturi akivaizdžių trūkumų. „Pagal įstatymą iš užsakovo nereikalaujama daugiau negu normali daikto apžiūra, tikrinant, ar nėra akivaizdžių trūkumų, jis neįpareigotas daikto trūkumų paieškai naudoti specialias priemones ar metodus“ (CK 6.662 straipsnio 1 dalis) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-197-469/2020). Įprastai (jeigu ko kita šalys nesutaria) užsakovas, priėmęs darbą ir jo nepatikrinęs ar nenurodęs priėmimo akte akivaizdžių darbų trūkumų, netenka teisės remtis trūkumų faktu ateity (CK 6.662 str. 2-3 d.). „Rangovo sutartinė atsakomybė yra užtikrinti kokybinius parametrus garantinio laikotarpio laiku ir juos šalinti, padegti žalą dėl netinkamo veikimo, jei rangovas neįrodo jo atsakomybę šalinančių defektų atsiradimo priežasčių“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-469/2010). Svarbu paminėti, kad garantinis terminas yra duodamas ne užsakovui, o objektui ir garantinis terminas nepriklauso nuo objekto savininkų pasikeitimo.

Bendradarbiavimo pareiga garantiniu laikotarpiu. Bendradarbiavimo pareiga tarp užsakovo ir rangovo išlieka sutarties vykdymo metu, po darbų rezultato perdavimo, o taip pat visą darbų garantinį laiką. Viena iš bendradarbiavimo priežasčių – siekis išvengti didesnės žalos nekokybiškų darbų atlikimo atveju. Kaip teigia Laurynas Didžiulis – „jei statybos rangos sutarties atveju užsakovas, turėdamas realią ir didelių pastangų nereikalaujančią galimybę pašalinti statinio defektą, dėl kurio yra atsakingas nekokybiškai darbus atlikęs rangovas, nesiima jokių veiksmų, o po to statinys sugriuvo, tai tokiu atveju nuostoliai, kuriems leido atsirasti užsakovas, nebus atlyginami (CK 6.691 str.). Tai išplaukia iš bendrosios sąžiningumo principu grindžiamos pareigos prievolės šalims bendradarbiauti vienai su kita (CK 6.38 ir 6.200 str.)“ (Didžiulis, 2007, p. 3).

Vystant numanomumo kriterijų rangos sutarčių teisėje, šio darbo autoriaus nuomone, didesnė atsakomybė sutarties įgyvendinimo procese, ypač atsakomybė už kokybiškai atliktą darbą turi būti deleguojama ir užsakovui užsakovui. Užsakovas turėtų prisiimti dalį atsakomybės ir sutarties pažeidimo atveju (netinkamai atlikti darbai), jei nebuvo atidus, rūpestingas ir leido atsirasti trūkumams. Siūlyčiau, remiantis Viešųjų pirkimų įstatymu, nustatyti užsakovui galimybę (ne pareigą) nustatyti kvalifikacijos reikalavimus rangovui. Remiantis Viešųjų pirkimų įstatymo 47 straipsniu, rangovui būtų nustatomi šie kvalifikaciniai reikalavimai: 1. Finansinis ir ekonominis pajėgumas, 2. Techninis ir profesinis pajėgumas. Sutarties pažeidimo atveju užsakovui nenustačius kvalifikacinių reikalavimų rangovui ir nesant rangovo tyčios ar nerūpestingumo, būtų

preziuruojamas abipusis sutarties pažeidimas ir užsakovo patirti nuostoliai būtų kompensuojami nepilna apimtimi. Jei užsakovas būtų nustatęs minimalius kvalifikacinius reikalavimus rangovui ir rangovas sutartį vykdytų netinkamai atsakomybė kiltų rangovui.

Kasacinio teismo praktikoje pažymima, kad bylose dėl darbų kokybės (garantinio laikotarpio metu) netaikomos bendrosios procesinės įrodinėjimo naštos paskirstymo taisyklės. „Užsakovas privalo įrodyti tik defektų faktą ir neprivalo įrodinėti rangovo neteisėtų veiksmų ir priežastinio ryšio tarp neteisėtų veiksmų ir žalos, tuo tarpu rangovas, siekdamas išvengti atsakomybės, turi įrodyti CPK 6.697 straipsnio 3 dalyje nurodytas, jo atsakomybę šalinančias defektų atsiradimo priežastis“ (*inter alia*, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 29 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-469/2010, 2018 m. liepos 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-289-1075/2018).

Jei dėl garantinio termino rangovas ir užsakovas nesutaria, laikoma, kad bendrosios rangos atveju garantinis terminas apskaičiuojamas remiantis CK 6.335 str. 2-6 d. ir, remiantis 6.666 str. 2 d., negali būti mažesnis nei 2 metai. Statybų rangos garantiniai terminai yra nustatyti CK 6.698 str. 1 d. Akcentuotina, kad CK nustato minimalų 5 metų garantinį terminą statybos objekto defektams. Šis terminas dažnai sukelia problemų praktikoje. Jei rangovas yra atsakingas už pastato pridavimą su liftu, liftui gamintojas taiko 3 metų garantinį laikotarpį. Rangovas užsakovui privalo duoti 5 metų pastato garantinį laikotarpį. Vadinasi, rangovas 2 metus yra atsakingas už garantinį lifto aptarnavimą savo lėšomis. Darbo autoriaus nuomone, rangovo sutartinė atsakomybė dėl garantinio termino galėtų būti ne 5 metai, o 7 metai, įskaitant, kad garantinis terminas nesikeitė nuo CK priėmimo datos, o medžiagos tapo inovatyvesnės, kokybiškesnės, o atskiroms objekto sudedamosioms dalims turi būti nustatytas gamintojo suteikiamas garantinis terminas (lifto, ventiliacijos elektrinė dalis ir pan.).

CK 6.662 str. kaip bendroji rangos darbų priėmimą reguliuojanti norma ir CK 6.694 str. kaip specialioji statybos darbų perdavimą priėmimą reguliuojanti norma reikalauja, kad darbų perdavimas būtų įforminamas aktu. Jis kyla iš rangovo pareigos perduoti darbų rezultatą ir užsakovo pareigos jį priimti. Šie kodekso straipsniai numato darbų perdavimą su išlygomis, tai yra, kada darbai gali būti perimti su defektais, dėl kurių pašalinimo šalys susitaria. Bendrosios rangos atveju (CK 6.662 str.) ir statybų rangos darbų perdavimas ir priėmimas (CK 6.697 str.) skiriasi. Bendrosios rangos atveju preziumuojama, kad rangovui avansu buvo sumokėta už atliktą darbą (tai rodo CK 6.662 str. 6 d., leidžianti nuo gautos sumos iš rangovo atsiskaityti už atliktą darbą pinigų sumą, o kitą sumą pervesti į depozitinę sąskaitą, remiantis CK 6.56 str.) ir rangovas turi teisę perduoti atliktą darbą užsakovui, jį

du kartus raštu įspėjus (CK 6.662 str. 6 d.). Tokiu atveju rangos darbų rezultato žuvimo/sugedimo rizika pereina užsakovui, tačiau jų nesieja atsiskaitymo už rangos darbus pareiga. Statybos rangoje CK 6.694 str. 2 d. numato įstatymo pareigą užsakovui organizuoti darbų perdavimą priėmimą. Pagal šio straipsnio 4 d. darbų perdavimas ir priėmimas įforminamas aktu, jei viena šalis atsisako pasirašyti aktą – aktą pasirašo kita šalis. Jei aktą atsisako pasirašyti kuri nors sutarties šalių, jį viena sutarties šalis gali pasirašyti vienašališkai, o dėl nesumokėtos už darbo atlikimą sumos gali kreiptis į teismą. Įstatymas nenustato jokios privalomos ikiteisminio ginčo sprendimo institucijos šiame ginče. Nors CK 6.662 str. 5 d. numato šalių teisę reikalauti skirti ekspertizę, praktikoje, šalys, įrodinėdamos savo pažeistas teises teisme samdo atskiras ekspertizes, o teismas, esant teismo pageidavimui gauti išsamesnės informacijos apie nagrinėjamą problemą gali paskirti papildomą ekspertizę. Šios visos ekspertizės ne tik kainuoja šalims, bet ir sąlygoja teismo proceso trukmę, o tuo metu, nors ir viena sutarties šalis yra teisi (rangovas), jis vis vien negali atgauti pinigų už darbą iš užsakovo. Tai gali žlugdyti ar lėtinti rangovo verslą, mažinti rangovo įmonės kuriamą pridėtinę vertę, stabdyti investicijas. Šio darbo autoriaus nuomone, turėtų būti įkurta ikiteisminė ginčų tarp rangovo ir užsakovo nagrinėjimo komisija, kuri nešališkai, nustatytu terminu, atliktų skundo dėl nepasirašomo perdavimo ir priėmimo akto priežasčių analizę ir pateiktų nepriklausomą išvadą. Ją šalis galėtų ginčyti teisme, bet tai aiškiai sutrumpintų bylos nagrinėjimo laiką.

3.5. Rangovo sutartinė atsakomybė esant subrangos teisiniams santykiams

Jei rangos sutartis ar įstatymas nenumato, kad rangos darbus privalo atlikti pats rangovas, rangovas turi teisę samdyti kitus asmenis darbams atlikti (subrangovus) (CK 6.650 str. 1 d.)¹⁴. Tokiu atveju rangovas tampa generaliniu rangovu, o darbams atlikti pasamdytas asmuo (dažniausiai tai būna įmonė) – subrangovu. Atsiradus subrangovams, rangovo atliekamų darbų apimtis mažėja, nes jų dalį atlieka subrangovas. Tačiau, perduodant darbus subrangovui, rangovo atsakomybė prieš užsakovą dėl žalos, kurią padarė subrangovai savo veiksmis - išlieka (CK 6.650 str. 2 d.). Remiantis šio straipsnio 3 d. rangovas tampa atsakingas prieš subrangovą už užsakovo priveroles prieš subrangovą, o užsakovui – už subrangovų priverolių neįvykdymą arba netinkamą vykdymą. Vadinas, jei generalinis rangovas subrangovui perduoda visas savo pareigas ir įsipareigojimus, jis negali perduoti visiškos atsakomybės, nes toks visiškos atsakomybės perleidimas neatitiktų generalinio

¹⁴ Sutartiniams santykiams tarp užsakovo, rangovo ir subrangovo reguliuoti yra skirta tik viena, tačiau pakankamai išsami, CK 6.650 straipsnyje (kuris taikomas statybos rangos santykiams CK 6.644 straipsnio 2 dalies pagrindu) įtvirtinta taisyklių sistema.

rangovo teisinės padėties teisiniame santykiyje kylančiame iš statybų rangos teisinio reguliavimo.

Generalinis rangovas visą sutarties tarp užsakovo ir rangovo (generalinio rangovo) galiojimo laiką atsako už atliekamą rangos darbų kontrolę ir saugumą. Generaliniam rangovui, dalį darbų perdavus subrangovui, mažėja generalinio rangovo civilinės atsakomybės kilimo rizika, nes kilus civilinei atsakomybei dėl neteisėtų subrangovo veiksmų, atsakomybė tarp generalinio rangovo ir subrangovo paskirstoma proporcingai jų kaltei. Toks atsakomybės ir pareigų pasiskirstymas nulemtas sutarties uždarmo principu. Kaip yra pažymėjęs kasacinis teismas, „CK 6.650 straipsnyje įtvirtintos nuostatos dėl rangos sutarties šalių santykio tais atvejais, kai generalinis rangovas darbams atlikti pasitelkia subrangovus ir su jais sudaro atskiras rangos sutartis, atspindi sutarties uždarmo principą. Šis principas reiškia, kad sutartis sukuria teises ir pareigas ją sudariusiems asmenims ir, išskyrus įstatyme įtvirtintas išimtis, nesukuria teisių ir pareigų tretiesiems asmenims“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-357-313/2019). Generalinis rangovas, sudaręs rangos darbų perdavimo subrangovui sutartį (subrangos sutartį) tampa dviejų savarankiškų sutarčių subjektu: (generalinis rangovas - užsakovas ir generalinis rangovas – subrangovas), ir, kaip yra pažymėjęs kasacinis teismas „nuo to, kaip tinkamai subrangovas įvykdys sutartinius įsipareigojimus, priklauso ir generalinio rangovo įsipareigojimų tinkamas įvykdymas užsakovui, todėl generalinis rangovas turi poreikį gauti tinkamą darbų rezultatą. Subrangos santykiams taikomos tos pačios taisyklės kaip ir rangos santykiams, nes subrangovas iš esmės turi tas pačias pareigas kaip ir rangovas, tik skiriasi šių pareigų apimtis“ (*inter alia*, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-257/2014; 2015 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-681-378/2015). Tai reiškia, kad subrangovui, sudariusiam sutartį su generaliniu rangovu, subrangovui taikomi tie patys reikalavimai kaip ir generaliniam rangovui – darbus atlikti laiku, kokybiškai ir laikantis norminiuose teisės aktuose nustatytų reikalavimų. „Taigi, sudarydamas subrangos sutartis, rangovas tampa užsakovu“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 25 d. nutartis Nr. e3K-3-197-469/2020). Subrangovo atsakomybė rangovui išlieka ir rangos darbų produktui taikomo garantinio termino metu: „rangovas atsako už defektus, nustatytus per garantinį terminą, jeigu neįrodo, kad jie atsirado dėl objekto ar jo dalių normalaus susidėvėjimo, jo netinkamo naudojimo ar užsakovo arba jo pasamdytų asmenų netinkamai atlikto remonto arba dėl užsakovo ar jo pasamdytų asmenų kitokių kaltų veiksmų (CK 6.697 straipsnio 1, 3 dalys)“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. liepos 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. E3K-3-289-1075/2018).

Praktikoje kyla problemų, kada užsakovas siekia pretenzijas pareikšti tiesiogiai subrangovui. Taikant CK 6.650 straipsnį, teismai nagrinėjo klausimą, ar gali užsakovas tiesiogiai reikalavimus reikšti subrangovui ir atvirkščiai, jei subrangovas buvo samdytas ne užsakovo, o rangovo, ir ar patirtos rangovo išlaidos, kurias rangovas patyrė sumokėdamas užsakovui, kada užsakovas atliko subrangovo nekokybiško darbo taisymą, atgaunamos regreso subrangovui tvarka. 2019 metais kasacinis teismas akcentavo, kad yra keistina 2007 metais kasacinio teismo suformuota praktika, kad šios išlaidos traktuojamos kaip patirta žala ir išsireikalaujamos iš subrangovo regreso būdu. Kadangi rangovas turi prievolę atsakyti už subrangovo darbų kokybę, o sutartyje tarp subrangovo ir rangovo pats rangovas tampa užsakovu, tai šios patirtos išlaidos laikomos reikalavimu kylančiu CK normų pagrindu dėl nekokybiškų darbų atlikimo „generalinio rangovo reikalavimas subrangovui dėl nuostolių, kurie susidarė sumokėjus užsakovui darbų trūkumų taisymo išlaidas, yra reikalavimas dėl atliktų pagal rangos (subrangos) sutartį darbų trūkumų, o ne regresinis (atgręžtinis) reikalavimas dėl padarytos žalos atlyginimo, ir tokiam reikalavimui taikytinos CK 6.667 straipsnyje įtvirtintos specialiosios ieškinio senaties termino taisyklės“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 25 d. nutartis Nr. e3K-3-197-469/2020). Dėl galimybės užsakovui tiesiogiai kreiptis į subrangovą, kada subrangovas pažeidžia rangos sutartį arba dėl sutartinių įsipareigojimų nevykdymo kasacinis teismas yra pasakęs, kad „CK 6.650 str. 2 ir 3 dalyse iš esmės įtvirtintos dvi taisyklės, kurios draudžia užsakovui ir subrangovui vienas kitam reikšti reikalavimus ir teisiškai atsakyti vienas kitam, t. y. reikia paisyti sutartinių santykių užsakovas–rangovas ir rangovas–subrangovas grandinės, kai jungiamoji grandis tarp užsakovo ir subrangovo yra (generalinis) rangovas“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. kovo 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-44-313/2021). Teismų praktikoje, sprendžiant iš rangos santykių kylančius ginčus, suformuluota taisyklė, kad reikšti reikalavimus dėl rangos sutarties pažeidimo gali tik jos šalys, o kiti asmenys – tik tuo atveju, jeigu reikalavimo teisę turintis asmuo jiems ją perleido (pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 30 d. nutartį civilinėje byloje Nr. 3K-3-291-701/2017, taip pat 2020 m. birželio 25 d. nutartį civilinėje byloje Nr. e3K-3-197-469/2020).

Tačiau, vadovaujantis sutarties laisvės principu ir aiškiai išreiškiant šalių valią šalys gali sutartis, kad užsakovas gali reikšti pretenzijas dėl netinkamo sutarties vykdymo tiesiogiai subrangovui ir atvirkščiai. Tokiu atveju šalys gali pasirašyti trišalę sutartį, kurioje aptarti atsakomybės tarp šalių klausimus, o jei tokios sutarties nėra, teisė reikšti reikalavimą turi būti nustatyta tiek subrangos sutartyje, tiek generalinės rangos sutartyje.

Reikia paminėti ir rangovo ir subrangovo solidariosios civilinės atsakomybės kilimo galimybę. Ji kyla esant civilinės atsakomybės kilimo sąlygoms: 1) subrangovo ir generalinio rangovo bendri veiksmai pasekmių atžvilgiu; 2) bendri neteisėti veiksmai; 3) bendra kaltė; 4) bendri neteisėti veiksmai sukėlė žalą; 5) pareiga atlyginti žalą sutarties pagrindu.

Darytina išvada, kad teismų praktikoje, sprendžiant iš rangos santykių kylančius ginčus, suformuota taisyklė, kad reikšti reikalavimus dėl rangos sutarties pažeidimo gali tik sutarties šalys, kiti asmenys – tik tuo atveju, jeigu reikalavimo teisę turintis asmuo jiems ją perleido. Vadinas, jei neegzistuoja kiti susitarimai, sutartys ir vadovaujantis sutarties uždarumo principu užsakovas, generalinis rangovas ir subrangovas turi laikytis sutartinių įsipareigojimų ir reikalavimus gali reikšti tik sutarties šalys.

IŠVADOS

1. Darbo rezultato išraiška nėra svarbi kvalifikuojant rangos sutartį, o esminis šios sutarties požymis – darbo rezultato galimumas perduoti užsakovui ir užsakovo galimybė įvertinti darbo rezultatą bei jį priimti. Rangos sutarties dalykui būtinas pakankamas apibrėžtumas, kuris leistų jį identifikuoti, o taip pat įmanomumas, kad numatyta užduotis būtų įmanoma įvykdyti;
2. Teisės doktrinoje darbo atlikimo rizika ir pavaldumo tarp užsakovo ir rangovo nebuvimas yra išskiriamas į du atskirus sutartį kvalifikuojančius požymius, tačiau remiantis CK 6.645 str. 3 d., kuris leidžia riziką pasiskirstyti tarp užsakovo ir rangovo, laikytina, kad pavaldumo nebuvimas ir veikimas savo rizika yra rangovo veikimo savarankiškai sudedamosios dalys;
3. Civiliniame kodekse vartojimo rangos sutartys, lyginant su kitomis rangos sutarčių rūšimis, išskiriamos ne tuo pačiu pagrindu. Bendrosios rangos, o taip pat statybos rangos, projektavimo bei tyrinėjimo rangos sutartys išskiriamos pagal sutarties dalyką, o vartojimo ranga išskiriama pagal sutarties subjektus ir sutarties tikslą. Vartojimo rangos sutartyse, vartotojas yra silpnoji sutarties šalis, neaiškios sutarties nuostatos aiškinamos vartotojo naudai, o rangovui kyla didesnės apimties sutartinė atsakomybė;
4. Rangos sutartiniuose santykiuose rangovui sutartinė atsakomybė kyla be kaltės (išskyrus jei tokia sąlyga nenurodyta įstatymu ar sutartyje), tačiau tai nereiškia, kad todėl yra preziumuojamas sutartinės prievolės neįvykdymas arba netinkamas vykdymas. Netinkamą prievolės vykdymą turi įrodyti nuostolį patyrusi šalis;
5. Rangovo sutartinė atsakomybė kyla ne tik pažeidus pagrindines pareigas pagal rangos sutartį – tinkamai ir laiku neatliekant rangos darbų, ar pažeidus teisės aktus, reglamentuojančius rangos darbus, bet ir pažeidus sutarčių įgyvendinimo principus, tarp jų ir bendradarbiavimo, bei rūpestingumo. Jei nuostoliai yra padaryti vykdant sutartyje numatytus darbus, taikytina *non cumul* taisyklė – sutartinės atsakomybės prioritetą prieš deliktinę ir tokioje situacijoje ginamas tikrumo interesas pagal sutartį.
6. Rangovui kyla sutartinė atsakomybė darbus atlikti laiku, kokybiškai ir laikantis teisės aktų, o taip pat, kaip verslininkui ir savo srities profesionalui pareiga numatyti, kad netinkamai vykdant sutartį užsakovas gali ją nutraukti arba pakeisti

pakeičiančiąja sutartimi, o rangovui kils sutartinė atsakomybė padengti užsakovo patirtus nuostolius dėl sutarties pakeitimo ar nutraukimo, netgi tada, jei kita sutartis bus sudaryta ne tomis pačiomis sutarties sąlygomis.

7. Bendradarbiavimo pareiga užsakovui kyla ir remiantis CK 6.644 str. 1 d, 6.645 str. 3 d. - iš pareigos suvaldyti su rangos sutarties įgyvendinimu susijusias rizikas. Bendradarbiavimo pareigą pažeidus gali kilti tik sutartinė atsakomybė, deliktinėje atsakomybėje bendradarbiavimo pareiga šalims neegzistuoja.
8. Remiantis CK 6.652 str. 4 d. užsakovas turi teisę atsisakyti priimti atliktus darbus ir reikalauti atlyginti nuostolius iš užsakovo tik tuomet, kai dėl termino praleidimo prievolės įvykdymas užsakovui praranda prasmę. Tai reiškia, kad termino praleidimo formalus pobūdis automatiškai nesukelia rangovo atsakomybės, jei dėl tokio termino praleidimo faktiškai nenukenčia užsakovo turtiniai interesai.

PASIŪLYMAI

1. CK 6.681 str. 2 d. sąvokos „įmonė“ priskyrimas statybos ar rekonstrukcijos darbams nesisieja su LR statybos įstatyme pateiktų sąvokų apibrėžimais, todėl siūloma LR statybos įstatyme apibrėžti „įmonės“ sąvoką statybos darbų kontekste.
2. Siūloma įkurti ikiteisminę ginčų tarp rangovo ir užsakovo nagrinėjimo komisiją, kuri nešališkai, nustatytu terminu, atliktų skundo dėl nepasirašomo perdavimo ir priėmimo akto priežasčių analizę ir pateiktų nepriklausomą išvadą. Ją šalis galėtų ginčyti teisme, bet tai aiškiai sutrumpintų bylos nagrinėjimo laiką ir/arba mažintų ginčų teisme skaičių.
3. Remiantis LR viešųjų pirkimų įstatymu, rangovui turi būti numatyta prievolė taikyti rangovams privalomus kvalifikacinius reikalavimus. Jų netaikant ir rangovui pažeidus sutartį būtų nustatytas abipusis sutarties pažeidimas (nesant rangovo kaltės ar tyčinių veiksmų).
4. CK 6.695 str. 1 d. nepagrįstai eliminuoja sutartinės kokybės reikalavimus kylančius statybos rangovui. Todėl siūlyčiau CK 6.695 str. 1 d. papildyti normos dalimi, kad rangovas atsako ir už nukrypimus nuo sutartinių kokybės reikalavimų.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai

1. *Lietuvos Respublikos Konstitucija*, (1992). Valstybės žinios, Nr. 33-1014;
2. *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas*, (2000). Valstybės žinios, Nr. 74-2262;
3. *Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas*, (2002). Valstybės žinios, Nr. 36-1340.
4. *Lietuvos Respublikos statybos įstatymas*, (1996). Valstybės žinios, Nr. 32-788.
5. *Lietuvos Respublikos vartotojų teisių apsaugos įstatymas*, (1994), Valstybės žinios, Nr. 94-1833.
6. *Lietuvos Respublikos viešųjų pirkimų įstatymas*, (1996). Valstybės žinios, Nr. 84-200.
7. *UNCITRAL Model Law on Procurement of Goods and Construction* (1993) [interaktyvus] [žiūrėta 2022-04-04]. <http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/procurem/proc93/proc93.pdf>

Specialioji literatūra

8. Ambrasienė, D., et al. (2004). *Civilinė teisė. Prievolių teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras.
9. Bublienė, D., (2009). *Vartojimo sutarčių nesąžiningų sąlygų kontrolė*. Vilnius: Registrų centras.
10. Didžiulis, L., (2007). *Numatomo sutarties pažeidimo doktrina: samprata, kvalifikavimo pagrindai ir teisinis poveikis*. Teisės problemos. 2007. Nr. 1 (55). p. 1-9.
11. Drazdauskas S. (2008). *Bendrosios sutarčių teisės vienodinimo įtaka Lietuvos sutarčių teisei*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Vilniaus universitetas.
12. Downes, T., Anthony, (1987). *Textbook on Contract*. Third Edition. Great Britain: Blackstone Press Limited.

13. Ivanauskienė, E., (2016). *Deliktinės ir sutartinės civilinės atsakomybės pagrindų konkurencija*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Riomerio Universitetas.
14. Jurkevičius, V., Šidlauskienė, J. (2015). *Civilinė teisė. Atskiros sutarčių rūšys*. Vilnius: VĮ Registrų centras.
15. Koffman, L., Macdonald, E., (2007). *The law of contract*. Oxford: University press, p. 503.
16. Klimas, E., Jurgutis, V., (2011). *Pareigos bendradarbiauti principo aiškinimas ir turinys šiuolaikinėje sutarčių teisėje*. Socialinių mokslų studijos, Nr. 3 (1), p. 329–346.
17. Mikelėnas, V., (1995). *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia.
18. Mikelėnas, V., (2002). *Prievolių teisė*. Pirmoji dalis. – Vilnius: Justitia.
19. Mikelėnas, V., (2003). *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia.
20. Mikelėnienė, D., Mikelėnas, V. (1999). *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: Justitia.
21. Mitkus, S., (2002). *Statybos teisė*. Vilnius: Technika.
22. Mizaras, V., (2007) *Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos. Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos*. Vilnius: Justitia. p. 51-75.
23. Mizaras, V., *Civilinės atsakomybės bendrieji klausimai* [interaktyvus].
[žiūrėta 2022 m. kovo 26 d.]
Prieiga per internetą: http://web.vu.lt/tf/v.mizaras/dokumentai/PT_6tema.pdf;
24. Mitkus, S., Cibulskienė R., (2009). *Statybos rangos sutartys: kvalifikavimo problemos*. Teisė, 2009. Nr. 70. p. 36-50.
25. Nekrošius, I., et al. (1999). *Romėnų teisė*. Vilnius: Justitia.
26. Stanislovaitis, R. (2005). *Komercinė teisė*. Vilnius: Eugrimas.

27. Sagatys, G., (2013). *Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas: pirmieji dešimt galiojimo metų*. Mokslo studija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

Teismų praktika

28. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. sausio 20 d. nutarimas.
29. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. kovo 4 d. nutarimas.
30. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 14 d. nutarimas.
31. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas.
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. rugpjūčio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-405/2007.
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. sausio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-58/2009.
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-69/2009.
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-299/2009.
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. rugsėjo 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-262/2010.
37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-469/2010.
38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. lapkričio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-442/2011
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-564/2012.
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. sausio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-110/2013.
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-52/2013

42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. vasario 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-3/2014.
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. kovo 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-98/2014.
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-257/2014.
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. kovo 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-156-687/2015.
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-149-706/2015.
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-288-469/2015.
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-327-687/2015.
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. rugpjūčio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. K-3-472-684/2015.
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-681-378/2015.
51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. liepos 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-358-248/2016.
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-286-313/2017.
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gruodžio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-429-701/2017.
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-88-403/2018.
55. Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. kovo 27 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. e2A-124-370/2018.
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-192-219/2018.

57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gegužės 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-190-248/2018.
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. liepos 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-289-1075/2018
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-352-219/2018.
60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-451-695/2018.
61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. sausio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3- 104-684/2019.
62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. kovo 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-82-378/2019.
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-151-313/2019.
64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-199-378/2019.
65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-357-313/2019.
66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-400-916/2019.
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. gegužės 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-147-421/2020.
68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-197-469/2020.
69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. spalio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3k-3-242-684/2020
70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. lapkričio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-321-1075/2020.
71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. kovo 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-44-313/2021.

72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 11 d. nutartis civilinėje byloje
Nr. e3K-3-280-943/2021.

73. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. gruodžio 15 d. nutartis civilinėje byloje
Nr. e3K-3-325-378/2021.

SANTRAUKA

Rangovo sutartinė atsakomybė

Algaudas Martinka

Rangos sutartis tai šalių suderinta valia pasiektas susitarimas, kurio pagrindu viena šalis – rangovas įsipareigoja savo rizika atlikti tam tikrą darbą ir to darbo rezultatą perduoti kitai šaliai, o kita sutarties šalis – užsakovas, įsipareigoja priimti darbo rezultatą ir už jį sumokėti. Taigi, rangos sutarties šalis sieja priešpriešiniai reikalavimai.

Rangovui sutartinė atsakomybė kyla tada, kada jis netinkamai vykdo sutartį arba jos nevykdo ir nėra aplinkybių šalinančių rangovo atsakomybę. Rangovui pažeidus sutartinę prievolę užsakovui ir užsakovui patyrus žalą, rangovui gali kilti civilinė sutartinė atsakomybė ir pareiga atlyginti užsakovo patirtus nuostolius. Jei užsakovas finansinių nuostolių nepatyrė, tačiau rangovas netinkamai vykdo sutartį rangovui kyla pareiga sumokėti užsakovui netesybas – delspinigius arba baudą. Pažymėtina, kad atskirais atvejais rangovas, sudaręs sutartį su užsakovu, pats gali tapti užsakovu. Tai atvejis, kada rangovas sutarties įgyvendinimui sudaro sutartį su subrangovais, kurie atlieka dalį arba visus rangovo darbus. Tokiu atveju rangovas tampa generaliniu rangovu. Tačiau net ir perdavęs dalį darbų rangovui lieka atsakomybė prieš užsakovą už tinkamą sutarties įgyvendinimą, o subrangovo atveju rangovui atsiranda prievolė atsakyti už užsakovo įsipareigojimų nevykdymą. Tačiau, jei sutartis pažeista dėl tyčinių arba nerūpestingų subrangovo veiksmų, rangovas įgauna teisę nuostolių arba netesybų reikalauti iš subrangovo, išlaikant sutarčių uždarumo principą „užsakovas-rangovas“ ir „rangovas-subrangovas“.

Svarbu pastebėti, kad rangovui verslininkui taikoma sutarties pažeidimo atsakomybė be kaltės, jei įstatymas ar sutartis nenustato, kad nustatant rangovo atsakomybę turi egzistuoti jo kaltė. Doktrinoje, teismų praktikoje galime pastebėti, kad daugiausia rangovui sutartinė atsakomybė kyla dėl nekokybiškai atlikto darbo ir darbų vėlavimų. Paskutinių metų teismų praktikoje formuojasi tendencija, kad rangovas sutartinę atsakomybę pažeidžia ne tik tiesiogiai pažeisdamas sutartyje numatytas pareigas ar teisės aktus, bet ir bendruosius ir sutartinės teisės principus – rūpestingumo pareigą, pareigą

bendradarbiauti su užsakovu ir numanomumo aspektą, kaip galimybę suvaldyti kylančias neigiamas pasekmes ateity.

SUMMARY

Contractor's Contractual Liability

Algaudas Martinka

A contract is an agreement reached by the parties by the will of the parties, on the basis of which one party – the contractor undertakes to carry out a certain work at his own risk and to transfer the result of that work to the other party, and the other party of the contract – the client, undertakes to accept the result of the work and pay for it. Thus, the parties of the contract are bound by counter-claims.

Contractual liability arises for the contractor when he improperly performs the contract or fails to perform it and there are no circumstances, that eliminate the contractor's liability. If the contractor violates the contractual obligation for customer, and therefore customer experiences damage, the contractor may be subject to civil contractual liability and an obligation to compensate for the losses incurred by the customer. If the customer has not suffered financial losses, but the contractor does not properly execute the contract, the contractor is obliged to pay the customer penalties – late payment interest or a fine. It should be noted, that in individual cases, the contractor, having concluded a contract with the customer, may become a customer itself. This is the case when the contractor concludes a contract for the implementation of the contract with subcontractors who perform part or all of the contractor's work. In this case, the contractor becomes a general contractor. However, even after transferring part of the works to the contractor, the contractor remains liable to the customer for the proper implementation of the contract, and in the case of the subcontractor, the contractor is obliged to be liable for the customer's default. However, if the contract has been breached as a result of intentional or negligent actions of the subcontractor, the contractor shall have the right to claim losses or penalties from the subcontractor, while maintaining the principle of closedness of the contracts "customer-contractor" and "contractor-subcontractor".

It is important to note that the contractor entrepreneur is subject to the liability of a violation of the contract without fault, if the law or contract does not provide that when determining the liability of the contractor, his fault must exist. In the doctrine and case law, we can note, that most of the contractor's contractual liability arises due to poorly performed work and

delays of finishing work. In the case-law of recent years, a tendency has been formed that the contractor violates contractual liability not only by directly violating the obligations or legal acts provided for in the contract, but also by the general and contractual principles of law – the duty of care, the obligation to cooperate with the customer and the aspect of impliedness as an opportunity to manage the emerging negative consequences in the future.